



JURIJ ŠILC*

Zgodovinske sledi koroških točajev z Ostrovice na ozemlju današnje Slovenije

IZVLEČEK

Spanheimski potomci z Ostrovice na avstrijskem Koroškem so imeli ta slikoviti grad v dednem fevdu od srede 12. do zadnje četrtine 15. stoletja. Kot dedni točaji se prvič omenjajo v začetku 13. stoletja, ko je koroški vojvoda Bernhard pred odhodom s kraljem Otonom IV. na cesarsko kronanje v Rim vzpostavil dvorne urade v svoji rezidenci v Šentvidu ob Glini. Ostroviški so pustili opazno sled tudi v slovenski zgodovini, kar potrjuje več kot 270 z njimi povezanih virov, ki sodijo v t. i. slovenski korpus. Večinoma gre za originalne listine, delno notarske zapise, v manjši meri pa za poznejše prepise danes neohranjenih originalov. Razprava se osredotoča na njihovo povezanost z ozemljem današnje Slovenije. S podelitvami in nakupi so v 14. stoletju pridobili pomembno posest na Vipavskem in osrednjem Kranjskem, v lasti pa so imeli tudi po njihovem nazivu točaj (nem. Schenk) imenovan stolp Šenkov turn v Šinkovem Turnu pri Vodica. Nekateri od njih so zakonce našli med kranjskim plemstvom, konec 14. in v prvi polovici 15. stoletja so bili tudi štajerski in kranjski deželni glavarji.

KLJUČNE BESEDE

Ostrovia, plemstvo, točaj, srednji vek, rodoslovje, deželni glavar, Slovenija

ABSTRACT

HISTORICAL TRACES OF THE CARINTHIAN CUP-BEARERS FROM OSTERWITZ IN THE TERRITORY OF MODERN SLOVENIA

The Spanheim descendants from Osterwitz in Austrian Carinthia held this picturesque castle as a hereditary fief from the middle of the twelfth century until the last quarter of the fifteenth century. They were first mentioned as hereditary cup-bearers at the beginning of the thirteenth century, when Duke Bernhard of Carinthia created court offices in his residence in Sankt Veit an der Glain before leaving for the imperial coronation in Rome with King Otto IV. The Lords of Osterwitz also left a noticeable trace in Slovenian history, which is confirmed by more than 270 sources related to them, which belong to the so-called Slovenian corpus. Most of these are original documents, some are notarial records, and a small part subsequent copies of originals that have not been preserved to date. The discussion focuses on their connection with the territory of modern Slovenia. They acquired important properties in Vipava and central Carniola through grants and purchases in the fourteenth century, and also owned the Šenkov turn tower (Ger. *Schenkenthurn*) in Šinkov Turn near Vodice, named after their position of hereditary cup-bearers (Ger. *Schenk*). A few found their spouses among the Carniolan nobility; at the end of the fourteenth century and in the first half of the fifteenth century, they were also the provincial governors of Styria and Carniola.

KEY WORDS

Osterwitz, nobility, cup-bearer, Middle Ages, genealogy, provincial governor, Slovenia

* dr. v p., Inštitut »Jožef Štefan«, Ljubljana, jurij.silc@siol.net

UVOD

Ostrovica (Hochosterwitz)¹ na avstrijskem Koroškem se prvič omenja leta 860 v darovnici kralja Ludvika Nemškega, ko je salzburškemu nadškofu Adalwinu podelil obsežno posest, med drugim dvor Ostrovica (*curtis ad Astaruuizam*).² V času boja za investituro, med letoma 1076 in 1084, je salzburški nadškof Gebhard to posest podelil v fevd Spanheimom, ki so bili z nadškofom odločno na strani cerkvene reformistične stranke. Na Ostrovici je tako zagospodaril Zeizolf I., vnuk grofa Sigfrida Spanheimskega,³ ki se je začel imenovati po Ostrovici.

V 12. stoletju so se Ostroviški osvobodili salzburškega fevda, Ostrovica pa je postala njihov alod. Grad Ostrovica se prvič izrecno omenja 5. avgusta 1263, ko je koroški vojvoda Ulrik III. Spanheimski špitalu na Semmeringu podaril svojo posest in podložnike v Töscheldorfu ter v zameno vzel nazaj posest pod gradom Ostrovica (*castro Osterwiz*), ki jo je nekoč dal špitalu. Med pričami so bili Nikolaj z Lemberga pri Novi Cerkvi, Leopold s Svibna, Viljem iz Mekinj in Henrik s Helfenberka.⁴

Leta 1362 so bili Ostroviški svoj matični grad in vso alodialno posest prisiljeni predati Habsburžanom in so tako postali njihovi vazali. Plemičem koroške spanheimske veje, imenovane po gradu Ostrovica, lahko v virih sledimo med letoma 1106 in 1483. Od leta 1209 so bili dedni točaji koroških vojvod. Predvsem od prve polovice 14. stoletja so igrali pomembno vlogo na ozemlju današnje Slovenije, zlasti na Kranjskem in Vipavskem, bili pa so tudi deželni glavarji na Štajerskem in Kranjskem.

ZAČETKI RODBINE

Prvi dokumentirani Ostroviški je bil Zeizolf I., ki se je v listini, izdani ok. leta 1106, imenoval po

gradu Ostrovica (*de Osterwiza*).⁵ V svoji oporoki, ki je nastala med letoma 1123 in 1130, je bil označen kot *senioris Engelberti fratris filius*, tj. sin starejšega brata grofa Engelberta I. Spanheimskega.⁶ Za tega neimenovanega Engelbertovega brata iz več razlogov domnevamo, da mu je bilo ime Sigfrid, saj bi sicer v generaciji Sigfridovih in Rikardinih otrok manjkalo očetovo ime.⁷ Ime, ki ga je nosil njegov pri koroških spanheimskih sorodnikih živeči sin Zeizolf, pa ga, verjetno prek matere, povezuje s t. i. rodом Zeizolf-Wolfram, ki je imel posesti okrog Wormsa in Speyerja ob Renu in ki je imel tudi drugače izpričane sorodstvene povezave s Spanheimskimi.⁸ Sigfrida ostali koroški Spanheimski⁹ očitno niso imeli za sebi enakorodnega – bodisi ker je bil nezakonski, bodisi ker je izviral iz stanovsko neenakorodnega zakona. Zato so v samostanu Šentpavel v Labotski dolini, kjer se je v tamkajšnjem tradicijskem kodeksu ohranil prepis njegove oporoke, prejkone tudi zamolčali ime njegovega očeta in njegove žene.¹⁰ V oporoki je Zeizolf I. Ostroviški samostanu zapustil posest svoje neimenovane žene¹¹ v Savinjski dolini: dvor in cerkev sv. Mihaela na Vranskem ter zraven ležeči neimenovani gospodvi (verjetno Stopnik in Podgrad v Praprečah pri Vranskem), tri hube v Ločici pri Vranskem in pol hube v »Sliphes« (nekje na območju Ločice pri Vranskem in Motnika) ter z njo povezane pravice na tem območju, razen Motnika in njegovih novin, pašnikov ter pravice do lova in ribolova. V oporoki se med pričami v virih prvič omenja Gebhard, začetnik svobodnih gospodov Žovneških, ki pa se je takrat še imenoval po Savinjski dolini. V drugi polovici seznama prič je naveden tudi *Ceizolf nepos Ceizolfi*, torej

- 1 Ime Osterwitz izhaja iz slovanskega imena Ostrovica, kar pomeni »ostra gora«. Isti pomen je tudi osnova za Kremsen, ime grebena jugovzhodno od gradu, ki izhaja iz indogermanskega »krem« in poznejšega keltskega »kremigia«, kar pomeni »oster« (Wiessner, *Schenken*, str. 12).
- 2 ÖStA, HHStA, AUR, št. 16 (20. XI. 860) – prep. HHStA, HS, W 194/1, št. 39 (13.–14. st.) – obj. MGH DK I, št. 102; SUB 2, št. 21; PIÖG 7/1, št. 10; PIÖG 8/1, št. 7b – reg. GZS 2, št. 172; Wiessner, *Schenken*, št. 1. Za lokalizacijo toponimov gl. Posch, Zur Lokalisierung, str. 248–249.
- 3 Sigfrid Spanheimski se je okoli leta 1023 odselil s svojega renskega domačega gradu Sponheim v dolini Ellerbach, se poročil z grofico Rikardo iz Labotske doline ter postal prvi Spanheim na Koroškem (gl. Štih, Rodbina, str. 55–56).
- 4 Ins. StLA, AUR, št. 936 (31. I. 1270) – prep. StLA, AUR, št. 817b (19. st.) – obj. MDC 4, št. 2820; UBSt 4, št. III; UBKr 2, št. 323 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 29.

- 5 List priložen tradicijskemu kodeksu samostana Šentpavel v Labotski dolini z začetka 13. stoletja (StiAStPL, Hs, Cod. 2 – obj. MDC 3, št. 527; FRA II 39, str. 23, op. 5 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 10).
- 6 Prep. StiAStPL, Hs, Cod. 2, cap. XI, f. 5^v–6^r (13. st.) – obj. AGHSK II, št. 98, str. 326 (1115–1120); FRA II/39, str. 15–18 (1130–1140); MDC 3, št. 572 – reg. AÖG 5, št. 194 (1117–1120); MHVSt 10, str. 115 (s. d.); UBSt I, št. 138 (ok. 1130); UBKr I, št. 77 (ok. 1135); GZS 4, št. 77 (1123–1146); Wiessner, *Schenken*, št. 12; CKL I, št. 1; Ravnikar, *V primežu*, str. 27 (ok. 1130). Gl. JbLNÖ 43, str. 156; OBG 36, str. 13; Dopsch, Die Gründer kamen, str. 53.
- 7 Gl. JbLNÖ 43, str. 157 sl.
- 8 O izvoru in začetkih Spanheimov na Koroškem gl. Štih, Rodbina. O spanheimskem izvoru Ostroviških gl. Mathern, Die Herren, str. 41; Wiessner, *Schenken*, str. 14–16.
- 9 Gl. JbLNÖ 43, str. 155 sl.; Dopsch, Die Gründer kamen, str. 53.
- 10 Zdi se, da gre za posest, ki so jo Spanheimi pridobili ob razpadu velike posesti savinjskih mejnih grofov. To morda nakazuje, da moramo izvor neimenovane žene Zeizolfa I. Ostroviškega iskati v Heminem rodu (gl. Ravnikar, *V primežu*, str. 35, op. 25).

Zeizolf II. [Ostroviški], nečak ali vnuk, kar je v tistem času pomenil *nepos*, Zeizolfa I. Glede na to, da pri oporoki ni navedenih otrok Zeizolfa I., je bil Zeizolf II. verjetno njegov nečak ter bi lahko bil sin Gotpolda I. Ostroviškega¹² in Dimute ali, kar je manj verjetno, sin Gotpoldovega brata Otona I. Ostroviškega.¹³

Gotpold I. Ostroviški in njegova žena Dimuta sta leta 1136 dala postaviti cerkev sv. Egidija v Tigrčah (Tigring), jo dotirala s svojimi posestvi in z vsemi pritliklinami podelila kapitlju pri sv. Mariji na Krki na Koroškem. Med številnimi pričami so omenjeni tudi Varmout iz Kranjske ter ostroviški ministeriali Bernard Albus, Markvard, Hartlib ter njegova brata Bernard in Ditmar.¹⁴ Leta 1136 je krški škof Roman I. naznanil, da sta Dimuta in njen mož Gotpold I. postavila omenjeno cerkev in ga prosila, da jo posveti. Med posvetitvijo je Dimuta cerkvi dotirala osem hub, nadškof pa je cerkvi podelil krstne in pogrebne pravice, ji določil meje in desetine ter pridružil podružnice. Tudi tu je med pričami omenjen Varmout iz Kranjske.¹⁵

Ko sta junija 1142 grof Bernhard Spanheimski in njegova žena Kunigunda svoji ustanovi, opatiji v Vetrinju, podarila številna sosednja posestva, so bili med pričami tudi Gotpold Bekštanjski (Finkenstein), njegov brat Verner in Herman I. Ostroviški.¹⁶ Identiteto bratov Gotpolda in Vernerja pojasni poznejša daritev samostanu Vetrinj med letoma 1143 in 1163. Takrat, v času svoje bolezni, je

Gotpold Bekštanjski po svojem bratu Hermanu I. Ostroviškemu samostanu podelil tri hube in podložnike v St. Stephanu na Krappfeldu. Med pričami so bili že omenjeni Herman I., njegov brat Hildebrand in njun nečak Herman II., verjetno Gotpoldov sin.¹⁷ Na dejstvo, da je bil Gotpold I. Ostroviški oče Gotpolda Bekštanjskega, pa namiguje listina iz leta 1163. Takrat je koroški vojvoda Herman II. Spanheimski krškemu škofu Romanu I. naznanil, da je prevzel odvetništvo nad krško škofijo, ki je bilo nekoč podeljeno njegovemu starejšemu bratu Henriku V., ter se ob tem zavezal, da jo bo varoval in zastopal pred cesarjem. Obenem je svoje ministeriale in podložnike pooblastil za prodajo in podaritev dednega premoženja kapitlju. Med številnimi pričami so bili Gotpold I. Ostroviški, Herman I. in Gotpold Bekštanjski (torej Gotpold II. Ostroviški).¹⁸

Iz navedenega sledi, da je imel Gotpold I. Ostroviški verjetno pet sinov: Zeizolfa II., Gotpolda II., Vernerja I., Hermana I. in Hildebranda, ki jim je v virih mogoče slediti do šestdesetih let 12. stoletja. Sinova Gotpold II. in Verner I. sta se imenovala po gradu Bekštanj ob Baškem jezeru (Faaker See), kjer so imeli Ostroviški precej veliko posest. Zeizolfa II. zasledimo leta 1147, ko se je grof Bernhard Spanheimski odpravljal na križarsko vojno, v kateri je bil ubit. Takrat je plemeniti vitez Majnhard Schabab iz Kokre, ministerial grofa Bertolda III. Andeškega (tu imenovanega po Kamniku), vetrinjskemu samostanu podaril štiri hube v Predddvoru ter zamenjal šest hub in ravnico s tremi polji pri Predddvoru za štiri hube na Koroškem. Ena od njih je bila blizu Kraiga ob potoku Vimica (Wimitz) in jo je odstopil Zeizolf II. [Ostroviški], ministerial grofa Bernharda.¹⁹

Zeizolf II. se zadnjič omenja 6. marca 1167, ko je pričal pri podelitvi posesti samostanu v Admontu s strani salzburškega nadškofa Konrada II. Takrat je bil med pričami tudi Friderik II. Ptujski.²⁰ Omeniti velja, da sta bila Zeizolfova domnevna brata Herman I. in Gotpold II. jeseni 1154 med pričami

12 Prva omemba Gotpolda I. Ostroviškega (*Goteboldus de Ozteuize*) je iz leta 1121, ko je salzburški nadškof Konrad I. ustanovil špital v Brežah in mu dotiral tudi Gotpoldov posest v kraju Pisweg pri Krki (Gurk) na Koroškem (StiAAdm, Urk, sub dato – obj. TAN 3/3, kol. 692, št. 15; AÖG 5, št. 222 (po 16. VII. 1131); UBStI, št. 118 (1128); MDC 3, št. 564 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 11).

13 Oton I. Ostroviški se omenja le 2. decembra 1134 skupaj z bratom Gotpoldom I. med številnimi pričami, ko je salzburški nadškof Konrad I. potrdil, da sta brata Engel-skalk in Rahvin z Otmanj (Ottmanach) na južnem pobočju Štalenske gore (Magdalensberg) krškemu škofu Romanu I. in kapitlju podarila cerkev, ki sta jo tam zgradila, nato jo je krški škof posvetil, salzburški nadškof pa je kapitlju podelil upravljanje in vodenje cerkve. Pričali so tudi ostroviški ministeriali Burkart, Markvard, Hartlib in Bernard. Listina je falsifikat iz ok. leta 1216 (KLA, KLA 418, sig. B-C 1289 St – prep. (1560) KLA, KLA 118, A-2/25-1 St, f. 5 – obj. MDC 1, št. 74; SUB 2, št. 161 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 14).

14 Prep. (12. st.) ÖNB, Hs, Cod. 1832, f. 1 – obj. MDC 1, št. 89 – reg. GZS 4, št. 134; Wiessner, *Schenken*, št. 17.

15 KLA, KLA 418, št. B-C 1287 St (12. VI. 1136) – obj. AGHSK 11, št. 113, str. 382; MDC 1, št. 90; SUB 2, št. 172 – reg. AÖG 5, št. 233 (6. XII. 1136); GZS 4, št. 135; Wiessner, *Schenken*, št. 18.

16 Prep. KLA, KLA 118, A-2/1 St, f. 13 (14.–15. st.) – obj. Fournier, *Abt Johann*, str. 153; MDC 3, št. 749 – reg. GZS 4, št. 177; Wiessner, *Schenken*, št. 22.

17 Prep. KLA, KLA 118, A-2/1 St, f. 15 (14.–15. st.) – obj. MDC 3, št. 763 – reg. GZS 4, št. 190; Wiessner, *Schenken*, št. 23. Gre za edino omembo Hildebranda Ostroviškega in za zadnjo omembo Vernerja I. Bekštanjskega oziroma Ostroviškega.

18 Listina je falsifikat, ki je nastal med letoma 1209 in 1212 (KLA, KLA 418, št. B-C 1260 St (13. V. 1163) – obj. MDC 1, št. 233 – reg. GZS 4, št. 456; Wiessner, *Schenken*, št. 27). Gre za zadnji omembi bratov Hermana I. Ostroviškega in Gotpolda II. Bekštanjskega oziroma Ostroviškega.

19 Ins. KLA, KLA 418, št. B-A 1510 St (1191–1197) – obj. MHVK 2, št. 9; UBKr 1, št. 113, MDC 3, št. 1377/1 – reg. AÖG 8, št. 347; GZS 4, št. 235; Wiessner, *Schenken*, št. 24.

20 Prep. StiBAadm, Hs, Cod. 475, f. 66–66', št. 75 (1231–1259) – obj. TAN 3/3, kol. 777, št. 38; UBSt 1, št. 501; MDC 3, št. 1103; SUB 2, št. 384.

pri nakupu posesti Tirna nad naseljem Sava v Zasavju, ki jo je od koroškega vojvode Henrika V. Spanheimskega kupil krški škof Roman I. Takrat so bili med pričami tudi Bertold s Šaleka, Rudolf in Adalbert iz Ljubljane ter Valter iz Krškega.²¹

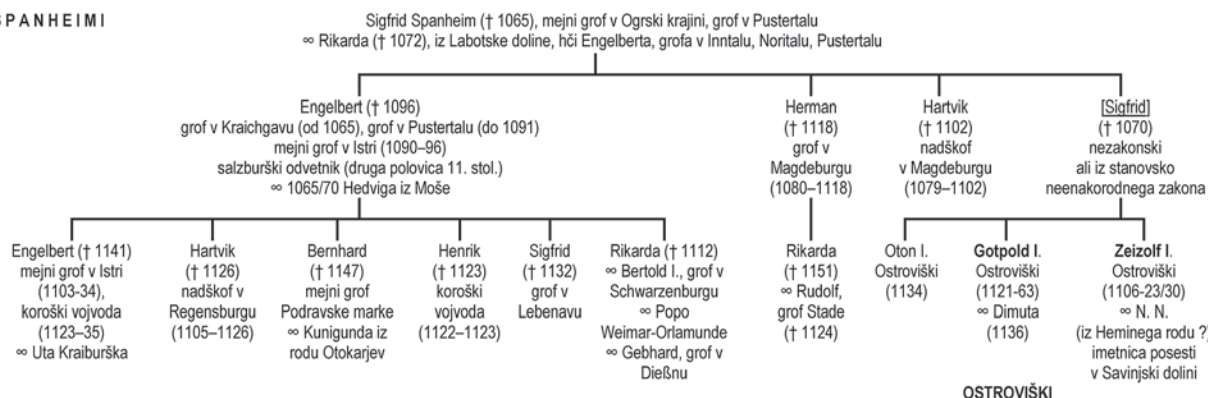
Proti koncu 12. stoletja število omemb Ostroviških v dokumentih postopoma narašča. V času vojvode Hermana V. (med letoma 1162 in 1181) je samostan Šentpavel v Labotski dolini Ortolfu I. Ostroviškemu odstopil pet hub v Drasendorfu ob Dolgem jezeru (Längsee), od njega pa je dobil pet hub v Lipju (Lind) pri Grabštajnu (Grafenstein).²² Med letoma 1167 in 1181 je žena Ditmarja iz Eichhama na Bavarskem samostanu sv. Petra v Salzburgu podelila posestvo v Kirchbergu pri Kotarčah (Gutting) na Koroškem. Takrat se med številnimi pričami omenjajo brata Rajner I. in Baldwin Ostroviška ter Markvard iz Ljubljane.²³ Ko sta decembra 1181 Neža, vdova vojvode Hermana II. in njun sin Ulrik II. samostanu Šentpavel v Labotski dolini podarila številna posestva, so pričali tudi ostroviški ministeriali, in sicer: Rudolf, Bertold, Verner II., Rajner I., Baldwin, Ulrik I. in Herman II.²⁴ Med letoma 1193 in 1220, ko sta Ortlib s Hornberga in njegov brat Majnhard v skladu z očetovo oporoko samostanu Šentpavel podarila hubo v Ričji vasi (Reisdorf) pod gradom Reinegg, so bili med pričami tudi Herant, Rajner I., Ortolf I. in Verner II. Ostroviški.²⁵ Za nekatere

nove člane rodbine ni mogoče zanesljivo določiti njihovega sorodstvenega razmerja.

Verner II. je bil sin Vernerja I., brata Rajnerja I. in Baldwin pa sta bila sinova Hermana I. Za ostale lahko sorodstvene povezave le domnevamo. Hermann Wiessner²⁶ je Vernerju I. pripisal še sina Ortolfa I., Hermanu I. sina Haranta ter Gotpoldu II. sinove Bertolda, Rudolfa, Hermana II. in Ulrika I., čeprav bi slednja dva veljalo pripisati Hermanu II. V urbarju krškega stolnega kapitlja iz let 1285–1306 je prepis seznama fevdov, ki jih je leta 1200 podelila krška proštija.²⁷ Takrat je Herman III. Ostroviški prejel dve hubi in desetine pri Šentvidu ob Glini, kar je imel že prej neupravičeno v lasti njegov stric (*patruus*) Baldwin. To pomeni, da je bil Herman III. sin Baldwinovega brata, najverjetneje Hermana II. V urbarju je med imetniki fevdov stolnega kapitlja naveden tudi Dragen Ostroviški, morda sin Vernerja I. Ko so leta 1203 od papeža delegirani razsodniki Herman, menih v Miljah (Millstatt), Henrik, naddiakon v Marki, in Gebhard, župnik v Šentvidu ob Glini, v sporu med proštom in kapitljem v Krki na eni strani ter župnikom Henrikom v Tinjah (Tinach) na drugi glede kapele sv. Štefana v Grabštajnu odločili v korist prvega, je bil med številnimi pričami tudi Henrik I. Ostroviški, verjetno sin Rajnerja I.²⁸ Herman I. se v družbi goriških ministerialov Konrada s Fojane, Rajnbolta s Cerovega in Henrika

Rodovnik I

SPANHEIMI



OSTROVIŠKI

- 21 Ins. StLA, AUR, št. 142c (1155) – obj. MDC I, št. 187/I; Razvoj 7(2), str. 19–22 – reg. AÖG 8, št. 345; ALGHK 2/3a, št. 59; GZS 4, št. 326; GZL II, št. 1; Wiessner, *Schenken*, št. 25.
- 22 Prep. StAStPL, Hs, Cod. 2, cap. LXX, f. 18 (13. st.) – obj. FRA II 39, str. 54; MDC 3, št. 1034 – reg. GZS 4, št. 455; Wiessner, *Schenken*, št. 26.
- 23 StAStPS, Hs, A I, f. 117, št. 433 – obj. MDC 3, št. 1099; SUB I, št. 390b – reg. AÖG Nb 6, št. 433; GZS 4, št. 493; Wiessner, *Schenken*, št. 28.
- 24 Prep. StAStPL, Hs, Cod. 2, cap. XLVIII, f. 15' (13. st.) – obj. FRA II 39, str. 43–44; MDC 3, št. 1282 – reg. GZS 4, št. 647; Wiessner, *Schenken*, št. 31.
- 25 Prep. StAStPL, Hs, Cod. 2, cap. XCI, f. 21–22 (13. st.) – obj.

FRA II 39, str. 66; MDC 3, št. 1424 – reg. GZS 4, št. 853; Wiessner, *Schenken*, št. 34.

26 Wiessner, *Schenken*, priloga Stammbaum der Schenken von Osterwitz (Ein Versuch).

27 Prep. KLA, KLA 118, A-4/1-1 St, f. 48', 49 (začetek 14. st.) – obj. MDC 2, št. 540; ÖU 3/3/1, str. 114, 120 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 35.

28 KLA, KLA 418, št. B-C 1201.1 St (24. II. 1203) in B-C 1201.2 St (24. II. 1203) – obj. MDC I, št. 394 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 36.

z Dornberga omenja tudi leta 1206, ko je grof Engelbert III. Goriški krški škofiji podelil svoja dedna posestva na Koroškem, ki mu jih je nato škof Valter podelil v fevd.²⁹

DEDNI TOČAJI KOROŠKIH VOJVOD

Večji koroški zemljiški gospodje, kot na primer krški škof in goriški grof, so že v 12. stoletju na svojem dvoru podeljevali dvorne uradniške funkcije maršal, komornik, stolnik in točaj.³⁰ Predvsem pri zadnjih treh je šlo v veliki meri le še za častne (dedne) funkcije. Ko je v začetku 13. stoletja Št. Vid ob Glini postal rezidenca koroških vojvod, je tudi vojvoda Bernhard II., najpomembnejši vladar iz rodbine Spanheimov, vzpostavil dvorne urade. Plemiče s Karlsberga je imenoval za maršale, plemiče s Kraiga za stolnike, Ostroviški pa so postali točaji. Ureditev rezidence je bila povezana s cesarskim kronanjem Otona IV. v Rimu 4. oktobra 1209, saj je bil vojvoda s svojimi na novo povzdignjenimi dvornimi dostojanstveniki v njegovem spremstvu. Še pred odhodom v Rim je v začetku avgusta Bernhard II. samostanu Šentpavel v Labotski dolini v blagor svoje duše in duš svojih staršev, ki so tam pokopani, podelil posestvo Brezovo, ki je ležalo blizu Rake na Dolenjskem, s pogojem, naj to posestvo za večne čase ostane samostanu, če bi umrl na odpravi v Rim ali bi po vrnitvi umrl brez dedičev. Poleg tega so bili šentpavelski menihi osvobojeni plačevanja davščin od te posesti, razen kraljevega krvnega denarja. Med pričami so bili Leopold Vojniški, Henrik I. Ostroviški in točaj (*pincerna*) Herman III. Ostroviški.³¹ Sprva je bila funkcija točaja podeljena le najstarejšemu članu rodbine Ostroviških, že v 13. stoletju pa so se vsi moški člani rodbine postopoma začeli naslavljaliti kot točaji. Najstarejši član rodbine je bil vrhovni (dedni) točaj, ostali moški člani pa zgolj (dedni) točaji.

Med letoma 1214 in 1220 je vojvoda Bernhard II. freisinški škofiji od očetove dediščine podelil trideset hub, in sicer dvanajst v Dolenji vasi pri

Raki, deset v Ravnem in osem na Raki. Hube je podaril za blagor svoje duše in duš svojega očeta in brata ter kot povračilo škode, ki jo je naredil na svojem odvetništvu v Škofji Loki, zaradi katere ga je freisinški škof Oton II. Berški že nadlegoval. Ko je vojvoda te hube podaril freisinški škofiji, jih je od škofa dobil takoj nazaj v fevd s pogojem, da jih sme prejeti kot fevd tudi njegova žena, po njegovi smrti pa jih po fevdalnem dednem pravu dobijo njegovi dediči. Takrat se točaj Herman III. Ostroviški omenja med številnimi kranjskimi plemiči, ki so pričali pri tej podelitvi: Engelbero Turjaški, brata Markvard in Friderik Falkenberška, Gerloh Jeterbenški, Oton Puštalski, Herman in njegov sin Hortold Polhograjska, Gerloh Kamniški, Magens Mengeški, Gervik Škofjeloški, Veriand in Rapoton Smledniška, Engelskalk in njegov sin Herman iz Stražišča ter Henrik iz Nakla.³² Herman III. Ostroviški je kot točaj (*Schenk*) omenjen tudi med udeleženci izmišljenega viteškega turnirja v Brežah leta 1224.³³ Poleti 1232, ko se je krški škof Ulrik I. Ortenburški pogodil s Hartvikom in njegovima sinovoma Engelbertom in Engelramom, ki so se polastili njegovega gradu Straßburg, je bil Herman III. med pričami v družbi spodnještajerskih plemičev Konrada z Lemberga, Gotpolda s Pilštajna in Eberharda s Prežina.³⁴

Leta 1236 se kot točaj omenja Rajner II. Ostroviški, verjetno bratranec Hermana III., ki je pričal ob podelitvi ministerialke Eme, vnukinje Liebharda s Karlsberga, samostanu benediktink v Gößu³⁵ in podelitvi novin ob potoku Bela (Vellach) pri Rebrcah (Rechberg) cerkvi sv. Marije v

29 KLA, KLA 418, št. B-C 1412 St (1206) – obj. MDC 1, št. 412 – reg. AÖG 14, št. 625; GZS 5, št. 99; PIÖG 4/1, št. 330; Wiessner, *Schenken*, št. 38.

30 Na dvoru je bila prvotna naloga maršala (*marescallus*, *Marschall*) skrb za konje, sicer pa je bil (vojaški) poveljnik ministerialov ter najvišji uradnik v vojnih zadevah. Komornik (*camerarius*, *Kämmerer*) je bil pristojen za zakladnico. Stolnik (*dapifer*, *Truchsess*) je bil dvorni upravitelj, ki je skrbel za preskrbo z živili in kuhinjo. Točaj (*pincerna*, *Mundschenk*) je oskrboval dvor s pijačo (predvsem z vinom), poleg tega pa je bil zadolžen za vinograde in vinske kleti. O razvoju dvornih služb gl. Bele, Notarji, str. 258 in tam navedeno starejšo literaturo.

31 ÖStA, HHStA, AUR, št. 393 (9. VIII. 1209) – obj. UBKr 2, št. 17; MDC 4, št. 1632 – reg. AÖG 32, št. 684; FRA II 39, št. 37; GZS 5, št. 152; Wiessner, *Schenken*, št. 42.

32 Prep. AEM, Cod. 60 (18. st.) – obj. HF 1/2, št. 1368 (s. d.); AGHSK 9, str. 230–231 (s. d.); FRA II 31, št. 127 (ok. 1215); UBKr 2, št. 29 (ok. 1215); MDC 4, št. 1693 – reg. AÖG 22, št. 772 (pred 1220); GZS 5, št. 232.

33 Ulrik Liechtensteinski v pesnitvi *Frauendienst* zelo podoživeto, v slikovitem slogu viteškega lirika, pripoveduje, kako naj bi avstrijski vojvoda Leopold VI. Babenberški med 26. aprilom in 8. majem 1224 organiziral srečanje med koroškim vojvodo Bernardom II. Spanheimskim in istrskim mejnim grofom Henrikom IV. Andeškim v Brežah na Koroškem. Tu naj bi se v vedri atmosferi viteškega turnirja kneza dokončno pomirila med seboj (prep. BSB, Hs, Cgm 44 (ok. 1300) – obj. GBT 17). Med udeleženci turnirja se omenjajo tudi točaj Herman III. Ostroviški (prep. BSB, Hs, Cgm 44, f. 21' (ok. 1300) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 50), Engelbero Turjaški, Oton Kunšperški in Konrad Žovneški (prep. BSB, Hs, Cgm 44, f. 15', 17 (ok. 1300) – reg. MDC 4, št. 1871; GZS 5, št. 398). Ta srednjeveški roman, ki vsebuje 1850 osemvrstičnih strof, je današnjemu bralcu dostopen v modernem nemškem prevodu (*Frauendienst*).

34 KLA, KLA 418, št. B-C 1158 St (1232) – obj. MDC 1, št. 536 (poleti 1232) – reg. AÖG 22, št. 790 (ok. 1222); AÖG 32, št. 912 (1232); MHVSt 10, str. 143 (s. d.); Meiller, *Regesta*, št. 386 (III. 1232); GZS 5, št. 571; CKL, št. 22 (poleti 1232).

35 StLA, AUR, št. 521 (1236) – obj. DSDS 1, str. 56, št. 31; UBSt 2, št. 450; MDC 4, št. 2116 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 55.

Vetrinju in hospicu v tamkajšnjem samostanu.³⁶ Rajner II. je pričal tudi maja 1249, ko je vojvoda Bernhard II. obnovil ustanovitev cistercijskega samostana Kostanjevica, ker je bila prva ustanovna listina iz leta 1234 izstavljena delno nepremišljeno in ker je vojvoda medtem zamenjal svoj pečat. Ustanavljal ga je pri svojem trgu Kostanjevica, v dolini, ki se imenuje Toplica, pri kapeli sv. Lovrenca, imenoval pa se je samostan Marijinega studenca; ustanavljal ga je v dušni blagor sebe, svoje žene Jute, svojih sinov Ulrika III., Bernarda in Filipa ter hčere Marjete, vseh dedičev in prednikov. Samostanu je obljubil 200 mark pfenigov dohodkov, za kar je zastavil dohodke svojega ljubljanskega urada ter ponovno naštel vso posest na Kranjskem in Koroškem, ki jo je poklonil samostanu ob ustanovitvi. Na koncu je samostanu podelil tudi kapelo v trgu Kostanjevica z nalogom, da s pomočjo svetnega duhovnika poskrbi za dušno oskrbo tamkajšnjega ljudstva. Med pričami so bili plemeniti turjaški deček – zadnji predstavnik starega rodu Turjaških –, Friderik Falkenberški, Gerloh Jeterbenški, Ulrik, Henrik in Konrad Kostanjeviški, Ulrik in Gotfrid s Prežeka, Majnhard s Preitenaua, Bertold Krški, Veriand z Rake, Volzlin iz Mokronoga, Friderik s Kravjeka, Herbard in Majnhalm Turjaška, Tomaž, župnik v Podbočju, Oton, župnik v Gorenjem Mokronogu, Bertold, župnik v Šentjerneju, ter bratje Engelbert, Oton in Ofon Kostanjeviški.³⁷

Med letoma 1243 in 1253 v družbi kranjskega ter spodnještajerskega plemstva in duhovščine zasledimo tudi točaja Ortolf II. Ostroviškega. Ko je leta 1243 vojvoda Bernhard II. samostan Stična oprostil vseh carinskih dajatev v Ljubljani, so bili med pričami poleg Ortolfa II. tudi kostanjeviški opat Gotfrid, šempeterski župnik Henrik, Friderik Falkenberški in Friderik s Kravjeka.³⁸ S kostanjeviškim opatom Gotfridom je bil v začetku leta 1247 med pričami v Šentvidu ob Glini. Takrat je vojvoda Bernhard II. naznanil, da sta se Vulfig z Althausa in njegov sin Ulrik zaradi pritožbe vetrinjskih menihov odpovedala odvetništvu nad

hubama v Breitensteinu pri Wimitzi ter v znamenje odstopa od vetrinjskega opata dobila eno marko pfenigov.³⁹ Marca istega leta je bil Ortolf II. skupaj z mariborskim župnikom Konradom in Hartnidom Ptujskim med pričami v Brežah, ko je Vulfig s Stubenberga v prisotnosti vojvode izvoljenemu salzburškemu nadškofu Filipu Spanheimskemu prisegel, da se zaradi prestanega ujetništva nad njim ne bo maščeval in da mu bo vrnil gradove, odvzete salzburški Cerkvi.⁴⁰ V letih 1253 in 1254 je bil Ortolf II. v družbi notarja koroškega vojvode Konrada s Hrušice. Februarja 1253 je pričal v dveh listinah, ki sta se nanašali na vetrinjski samostan, ko je Ulrik III. Spanheimski, gospod Kranjske, odločil v sporu glede hub, ki jih je njegov oče, vojvoda Bernhard II., poklonil vetrinjskemu samostanu⁴¹ in ko je vojvoda vetrinjskemu samostanu podelil petnajst pfenigov odvetništva od petindvajsetih hub na avstrijskem Koroškem,⁴² leta 1254 pa v dveh listinah, ki se nanašata na samostan v Šentpavlu v Labotski dolini: marca, ko je vojvoda Bernhard II. s soglasjem sina Ulrika III. obnovil darovnico svojega brata Ulrika II., s katero je ta samostanu v Šentpavlu v Labotski dolini poklonil dvajset hub, in sicer osem v Notranjih Goricah in dvanaest v Šujici,⁴³ ter septembra, ko je vojvoda samostanu poklonil hubo v kraju St. Georgen, vzhodno od Straßburga.⁴⁴ Že pred tem je bil aprila 1253 Ortolf II. skupaj z Otonom Dravograjskim porok pri poravnavi med Roženskimi (Ras) in izvoljenim salzburškim nadškofom Filipom Spanheimskim. Bratje Rudolf, Kolon in Reimbert Roženski so nadškofu poklonili grad Wasserleonburg in ga prejeli v fevd. Dve leti od naslednjega mihaelovega (29. septembra 1253) dalje so mu tudi služili z desetimi oklepniki na konjih ter tridesetimi vojaki zunaj dežele proti Bavarcem in proti Furlanom onstran lienške zapore, znotraj dežele pa do Dürenberga, reke Mure, lienške zapore, Kanalske

³⁶ KLA, KLA 418, št. B-A 66 St (1236) – obj. AÖG 22, št. 938; MDC 4, št. 2117 – reg. GZS 5, št. 661; Wiessner, *Schenken*, št. 56.

³⁷ SI AS 1063, št. 7 (8. V. 1249) – obj. MEA, col. 722–725; AS 4/7, str. 235–240; MHVK 2, št. 15; Cappelletti, *Le chiese*, str. 298–301; MHVK 15, str. 19–20; UBKr 2, št. 162; Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 525–527; GZS 6, št. 86 – reg. Bianchi, *Indice*, št. 170 (1248); AÖG 32, št. 1114; MDC 4, št. 2411; REDS 1, št. 63; Wiessner, *Schenken*, št. 61; Pop. KS/1, št. 7.

³⁸ Prep. ASV, CF, fasc. 2, str. 342 (18. st.) – obj. Carinthia I 159, str. 115; Bernhard, *Documenta*, št. S29 – reg. WSMGB 2/3, str. 84; UBKr 2, št. 125; MDC 4, št. 2252; GZS 5, št. 826; GUS, št. 31; Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 99.

³⁹ KLA, KLA 418, št. B-A 77 St (8. I. 1247) – obj. MDC 4, št. 2343a; GZS 6, št. 27 – reg. AÖG 32, št. 1084 in KLA, KLA 418, št. B-A 78 St – obj. MDC 4, št. 2343; GZS 6, št. 26 – reg. AÖG 32, št. 1085.

⁴⁰ ÖStA, HHStA, AUR, št. 742 (3. III. 1247) – obj. UBSt 3, št. 10; MDC 4, št. 2352; GZM 1, št. 74; GZS 6, št. 31 – reg. REDS 1, št. 15; Wiessner, *Schenken*, št. 59.

⁴¹ KLA, KLA 418, št. B-A 88 St (4. II. 1253) – obj. MDC 4, št. 2533; GZS 6, št. 192 – reg. AÖG 32, št. 1181.

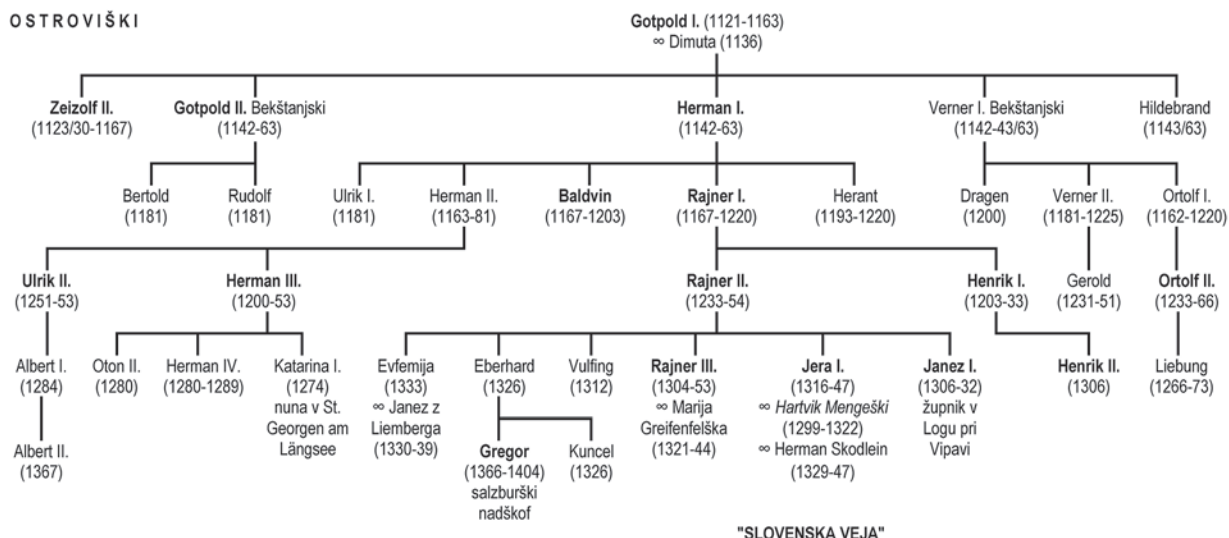
⁴² KLA, KLA 418, št. B-A 87 St (17. II. 1253) – obj. MDC 4, št. 2534; GZS 6, št. 193 – reg. AÖG 32, št. 1182.

⁴³ ÖStA, HHStA, AUR, št. 867 (2. III. 1254) – obj. FRA II 1, št. 31; UBKr 2, št. 204; MDC 4, št. 2563; GZL 10, št. 18; GZS 6, št. 227 – reg. FRA II 1, št. 31; Tangl 1864, str. 334; AÖG 32, št. 1179; FRA II 39, št. 85.

⁴⁴ ÖStA, HHStA, AUR, št. 871 (21. IX. 1254) – obj. MDC 4, št. 2575; GZS 6, št. 245 – reg. AÖG 32, št. 1205; FRA II 39, št. 87.

Rodovnik 2

OSTROVIŠKI



doline in siceršnjih deželnih meja ter še naprej do gozda Hrušice.⁴⁵ Ko je koroški vojvoda in gospod Kranjske Ulrik III. januarja 1256 na pogrebu svojega očeta, vojvode Bernarda II., samostanom Stična,⁴⁶ Kostanjevica⁴⁷ in Vetrinjah⁴⁸ podelil pravico do lastnega sodstva nad podložniki, razen v smrtnih obsodbah, ter prosto mitnino in tržnino za potrebe samostana in njegovih grangij, je pri vseh podelitvah pričal tudi Ortolf II.

Leta 1253 naziv točaja zasledimo tudi pri Ulriku II. Ostroviškemu, ko je aprila 1253 vojvoda razsojal v sporu med vetrinjskim samostanom in bratoma, točajema Ulrikom II. in Hermanom III. Ostroviškima, glede odvetništva na treh samostanskih hubah pri Šentvidu ob Glini, dveh v Glandorfu in eni v Aichu. Med pričami je bil takrat tudi že omenjeni notar koroškega vojvode Konrad s Hrušice.⁴⁹

Leta 1280 se kot točaj že omenja Herman IV., sin Hermana III. Ostroviškega, ki se je takrat v zameno za škodo, ki jo je povzročil njegov brat Oton II., v korist krške cerkve odrekel odvetščini od dveh hub v Glandorfu. Listino je pečatil grof Majnhard II. Goriško-Tirolski, zastavni imetnik

Koroške.⁵⁰ Leta 1284 je Albert I., sin Ulrika II. Ostroviškega, bratrancu Hermanu IV. prodal vse lastniške deleže očetovega gradu Ostrovice. Listino je pečatil tudi koroški deželni glavar Kolon Vuzeniški.⁵¹ Točaj Herman IV. se kot pečatnik listine zadnjič omenja v začetku decembra 1289, ko je Konrad s Kraiga krškemu kapitulju prodal hubo v Jeinizi blizu Feldkirchna na Koroškem.⁵²

V letih 1292 in 1293 je potekal spor med koroškim vojvodo Majnhardom II. Goriško-Tirolskim in avstrijsko-štajerskim vojvodo Albrehtom I. Habsburškim na eni strani ter grofom Ulrikom II. Vovbrškim in salzburskim nadškofom Konradom IV. na drugi. Takrat so bili Ostroviški na strani koroškega vojvode, njim bližnji Schrankbaumski z gradu Mannsberg⁵³ pa so bili služabniki grofa Ulrika II. Vovbrškega.⁵⁴ Med Ostroviškimi in Schrankbaumskimi je prihajalo tudi do fajd, kar potrjujejo mlajše listine. V začetku marca 1312 je Konrad Schrankbaumski točaju Rajner-

45 AES, Urk., št. 2327 (22. IV. 1253) – obj. MGSLK 10, št. 2; MDC 4, št. 2541; GZS 6, št. 206 (1253-04-23) – reg. AÖG 32, št. 1187; REDS I, št. 173; UBKr 2, št. 201.

46 Prep. HHStA, HS, R 8/2, str. 405 (18. st.) – obj. MHVK 4, str. 48 (nemški prevod); UBKr 2, št. 220; TKL I, št. 5 – reg. AÖG 32, št. 1231; FRA II 39, št. 94; MDC 4, št. 2617; GUS, št. 41a.

47 Ins. SI AS 730, fasc 179 (7. II. 1288) – obj. ZIMK, CKSL, št. 35.

48 KLA, KLA 418, št. B-A 98 St (10. I. 1256) – obj. UBKr 2, št. 219; MDC 4, št. 2618 – reg. AÖG 32, št. 1232.

49 KLA, KLA 418, št. B-A 91 St (1. IV. 1253) – obj. MDC 4, št. 2539; GZS 6, št. 199 – reg. AÖG 32, št. 1185; Wiessner, *Schenken*, št. 65.

50 KLA, KLA 418, št. B-C 1064 St (1280) – obj. MDC 5, št. 420 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 72.

51 ÖStA, HHStA, AUR, št. 18749 (1284) – obj. MDC 5, št. 574 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 75.

52 KLA, KLA 418, št. B-C 1017 St (4. XII. 1289) – obj. MDC 6, št. 142 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 76.

53 Grad Mannsberg so imeli od leta 1190 v lasti gospodje Schrankbaumski, fevdniki grofov Ortenburških. Grad in gospodstvo je leta 1301 Konrad Schrankbaumski predal koroškima vojvodoma Otonu II. in Henrik VI. Goriško-Tirolskima ter ga takoj dobil nazaj v fevd (ÖStA, HHStA, AUR, št. 3079 (18. II. 1301)). Šest let pozneje so mu zaradi nezvestobe grad in posest Mannsberg vzeli, vendar so ju vrnili njegovemu sinu (ÖStA, HHStA, AUR, št. 3652 (11. XI. 1307)).

54 Grof Ulrik II. Vovbrški je v začetku leta 1293 Frideriku Schrankbaumskemu za njegovo zvesto služenje podelil deset mark dohodka od posestev v Djekšah (Diex) (ÖStA, HHStA, AUR, št. 2483 (22. I. 1293) – obj. MDC 6, št. 246).

ju III. Ostroviškemu izročil vse svoje listine in listine svojih porokov v zvezi s svojima nekdanjima ubitima ujetnikoma, Rajnerjevim bratom Vulfin-
gom in sinom Hermana Skodleina, ter obljubil, da bo razglasil za neveljavne tudi vse še obstoječe tozadevne listine.⁵⁵ Nekaj dni pozneje pa je Konrad Schrankbaumski Rajnerju III. za šest mark srebra prodal svoj gozd Dobrava blizu Ostrovice na Štalenski gori (Magdalensberg). Kupnina je ostala Rajnerju III. kot odškodnina za škodo, ki jo je Konradova posadka povzročila Ostroviškim pri kraju »Goztolik bei der Linden«. Pričal je tudi Janez I. Ostroviški, verjetno Rajnerjev brat.⁵⁶ Rajner III. je sredi junija 1313 potrdil, da se je pomiril s salzburškim nadškofom Vajkardom Polheimskim in se z njim dogovoril o povrnitvi vse škode, ki je nastala zaradi sporov na Koroškem. Sporazum je vključeval tudi vse terjatve, ki jih je do tega dne imel Rajner do salzburške nadškofije: prejel je 32 mark tehtanega srebra v gotovini in osem mark tehtanega srebra, ki jih je bil dolžan Judom v Brežah. To je prva omemba povezave Ostroviških z Judi, ki je imela pozneje zanje v finančnem pogledu pogubne posledice.⁵⁷

Leta 1295 je po smrti Majnharda II. Goriško-Tirolskega postal koroški vojvoda njegov sin Henrik VI. Goriško-Tirolski.⁵⁸ Kot njegova točaja sta se takrat omenjala Henrik II.⁵⁹ in Rajner III. Ostroviška.

DELOVANJE RAJNERJA III. NA KRANJSKEM IN VIPAVSKEM

Rajner III. je bil v prvi polovici 14. stoletja najdejavnejši član rodbine. Imel je brate Vulfinga, Eberharda in domnevno Janeza I. ter sestro Jero I. in Evfemijo.

Kot smo že omenili, je bil Vulfing žrtev fajde s Schrankbaumskimi z Ostrovici bližnjega gradu Mannsberg, Eberhard pa je bil morda oče salzburškega nadškofa Gregorja Ostroviškega.⁶⁰ Zelo verjetno je bil brat Rajnerja III. tudi Janez I., župnik pri cerkvi Matere Božje v Logu pri Vipavi.⁶¹ Jera I., sestra Rajnerja III., pa je bila poročena s Hartvikom Mengeškim.

V pisnih virih Rajnerja III. prvič zasledimo januarja 1304 v Velesovem kot pričo, ko sta Ditmar I. Greifenfelški in njegov sin Henrik šenčurskemu župniku Ulriku za 8 mark oglejskih pfenigov prodala hubo v Šenčurju pri Kranju in določila, da morajo podložniki s te hube služiti za večno luč v šenčurski cerkvi.⁶² Dva meseca pozneje je Rajner III. ponovno pričal, tokrat v Ljubljani, ko sta brata Ditmar II. in Ulrik Greifenfelška grofu Frideriku Ortenburškemu prodala osem hub v vasi Suha pri Predosljah.⁶³ Junija 1318 je v Škofji Loki pečatil poravnavo med Jaklom iz Vipave in freisinškim škofom Konradom III.,⁶⁴ oktobra 1322 pa je v Ljubljani pričal nečakinji Katarini Mengeški, ko ji je njen mož, ljubljanski meščan Franc Porger, podaril jutrnjo, in sicer osem hub v Tenetišah, dve v Stobu, sedem hub in mlin v Homcu ter po eno hubo v Kozarjah, Razorih in Črnučah.⁶⁵ De-

55 ÖStA, HHStA, AUR, št. 4091 (I. III. 1312) – reg. MDC 8, št. 92; Wiessner, *Schenken*, št. 77.

56 KLA, KLA 418, št. B-A 5206 St (13. III. 1312).

57 ÖStA, HHStA, AUR, št. 4224 (13. VI. 1313) – reg. REDS 2, št. 1126; MDC 8, št. 162; Wiessner, *Schenken*, št. 78; RGJÖM I, št. 192.

58 Po smrti koroškega vojvode Majnharda II. Goriško-Tirolskega leta 1295 je postal koroški vojvoda Henrik VI. Goriško-Tirolski. Med letoma 1307 in 1310 je bil tudi češki kralj, mejni grof Moravske in naslovni kralj Poljske (gl. Huber, Heinrich VI., str. 527–529).

59 Točaj Henrik II., verjetno sin Henrika I. Ostroviškega, se omenja le konec februarja 1306, ko je v Landshutu pečatil listino vojvode Henrika VI. Tirolsko-Goriškega, s katero je vojvoda določil doto svoje žene Ane, sestre poljskega in češkega kralja Venčeslava III., zadnjega iz dinastije Přemyslidov. Listino sta pečatila tudi Ulrik III. Žovneški in Oton Jeterbenški (ÖStA, HHStA, AUR, št. 3517 (28. II. 1306) – obj. Stayerer, *Commentarii*, str. 589–591; RBM 2, št. 2083 – reg. GGERT 3, str. 623; MDC 7, št. 328, CKL I, št. 73; ZIMK, CKSL, št. 733).

60 Gregor Ostroviški je bil od leta 1367 kanonik, nato pa od leta 1387 prošt v Salzburgu. Za salzburškega nadškofa je bil izvoljen 10. aprila 1396, le pet dni po smrti svojega predhodnika Pilgrima II. Puchheima. Papež Bonifacij IX. je izvolitev sprva preklical, vendar ga je 5. junija 1396 le imenoval za nadškofa. Posvečen je bil 1. oktobra 1396. Bil je tudi upravitelj inkorporirane cesarske prelature Berchtesgaden. Umrl je 9. maja 1403. Razpolagal je z vinsko desetino od vinograda na Mestnem vrhu v Mariboru, dva dela te desetine je leta 1399 podelil Rudolfu Wallseejskemu in Jakobu Trappu (AGTC, Urk, sub dato (21. X. 1399) – reg. ABT 2, št. 780; ZHVSt 82, št. 31).

61 Pri romarski cerkvi Matere Božje v Logu pri Vipavi je bila zaobljubljena kaplanija, ki je bila ustanova svakov Rajnerja III. Ostroviškega, Viljema s Pišec in Konrada Ungnada, plemičev na Zgornjem gradu v Vipavi. Maja 1332 so omenjeni plemiči oglejskega patriarha Pagana obvestili o investituri duhovnika Janeza I. Ostroviškega za kaplana pri tej cerkvi (ASU, ANA, fasc. 5118, zv. 10, f. 67'–68 (19. V. 1332) – obj. FSCF SM 25, str. 320–321, št. 127 – reg. VZS 14, št. 654).

62 Med pričami sta bila tudi savinjski naddiakon Witigo in Hajdenrajh z Visokega pri Kranju (SI AS 1063, št. 5954 (22. I. 1304) – reg. LMS 1872–1873, str. 21; LMS 1874, št. 21; AH 2, št. 78; MDC 7, št. 209; ZIMK, CKSL, št. 671).

63 Med pričami so bili tudi savinjski naddiakon Witigo, Majnhard iz Gorij in Friderik iz Kompolja pri Krašnji (ÖStA, HHStA, AUR, št. 3369 (22. III. 1304) – obj. GZL II, št. 32; ZIMK, CKSL, št. 678 – reg. AH 2, št. 86 in ÖStA, HHStA, AUR, št. 3370 – obj. ZIMK, CKSL, št. 680 – reg. MHVSt 5, št. 17 (10. III. 1304); AH 2, št. 85 (21. III. 1304); MDC 7, št. 224).

64 BayHStA, HFU, št. 212 (19. VI. 1318) – obj. FRA II 35, št. 530 – reg. ZIMK, CKSL, št. 1056.

65 SI AS 1063, št. 6095 (27. X. 1322) – obj. GZL I, št. 22 – reg.

cembra 1325⁶⁶ in avgusta 1329⁶⁷ je bil razsodnik pri poravnavi med Turjaškimi in Ortenburžani glede salzburških in strmeških fevdov, februarja 1334 je v tem sporu nastopal kot priča.⁶⁸ Ko je bil sredi junija 1343 tri desetletja trajajoč spor končan, je ponovno nastopal kot razsodnik.⁶⁹ Razsodnik je bil tudi leta 1330 v sporu med grofom Majnhardom I. Ortenburškim in Petrom z Liemberga glede gradu Kravjek nad naseljem Leščevje pri Muljavi,⁷⁰ leta 1331 v sporu med vetrinjskim opatom Janezom in Rajnprehtom s Hallegga glede posesti na Koroškem in v Možjanci pri Preddvoru⁷¹ ter leta 1337 v sporu med Henrikom, opatom v Šentpavlu v Labotski dolini, in Ruedlom z Rabenštajna (Rabenstein) glede posesti na Štajerskem.⁷²

Leta 1331 je prišlo do spora med Rajnerjem III., njegovima svakoma Viljemom s Pišec in Konradom Ungnadom ter Jernejem iz Vipave, ki je bil v službi oglejskega vojaškega poveljnika v postojnski gastaldiji Karlevariusa della Torre. Do poravnave je prišlo julija v Slavini v hiši Henrika, sina Struzarija iz Vipave. Takrat se je Viljem odpovedal svojemu deležu terjatve in ga prepustil Jerneju. Če pa bi oglejski patriarh v tej zadevi v bodoče razsodil v prid ostalih dveh sorodnikov, Ostroviškega in Ungnada, naj tudi Pišečki ne bi

bil prikrajšan.⁷³ Leta 1344 je bil Rajner III. v Benetkah navzoč tudi pri sklenitvi miru med grofom Albertom III. Goriškim in Benečani v sporu zaradi posesti v Istri.⁷⁴ V začetku julija 1335 sta Rajner III. kot fevdnik Zgornjega gradu v Vipavi in grof Herman Ortenburški kot posestnik Loža sodelovala v furlanskem parlamentu v Vidmu pri razpravi o aktualnih vojnih razmerah.⁷⁵

Rajnerja III. srečamo tudi kot poroka pri nekatereh poslih, povezanih s slovenskim ozemljem. Tako je bil maja 1331 ob Savi pod Šmarno goro, morda na brodu pri Tacnu, porok svaku Janezu z Liemberga,⁷⁶ ki je zastavljeno gospostvo Goričane kupil od Bernarda iz Strassolda v Furlaniji.⁷⁷ Leta 1337 je bil porok Henrik Mengeškemu za posojilo pri goriških Judih, za kar je Rajner jamčil z dvorom pri Potoku pri Mengšu, zdaj delu Šinkovega Turna.⁷⁸ Kot porok Ortenburžanov se pojavlja že leta 1325 v družbi Ulrika Škofjeloškega in nakeljskega župnika Bernarda iz Škofje Loke⁷⁹ ter pozneje leta 1345 skupaj z grofom Friderikom I. Celjskim.⁸⁰

V prvi polovici 14. stoletja je bil Rajner III. udeležen pri številnih nepremičninskih poslih na Kranjskem, in sicer je v večini primerov nakupoval posest. Henrik iz Podkrnosa (Gurnitz) mu je leta 1314 prodal lastni rovt ob Kokri, ki ga je obdeloval Janez Maynog in zanj dajal letno 45 pfenigov. Pričali so tudi Henrik s Predoselj, Hajderik z Visokega in Nikolaj s Smlednika.⁸¹ Ditmar I. Greifenfelški je leta 1316 s svojimi zeti, Rajnerjem III., Ofom Kostanjeviškim in Konradom Ungnadom, sklenil pogodbo, s katero je njim in njihovim ženam, svojim hčeram, odstopil Zgornji grad v Vipavi, fevd oglejskega patriarha, z izjemo lastnih ljudi in podložnikov na hubah v Planini in Vrhpolju, ki sta bila jutrnja njegove žene. Nadalje se je zavezal odkupiti vse zastavljene posesti, predati listine oglejskega patriarha in se odpovedati

Zwitter, *Starejša kranjska mesta*, str. 46–47; ZIMK, CKSL, št. 1196.

66 ÖStA, HHStA, AUR, št. 5404 (17. XII. 1325) – obj. ZIMK, CKSL, št. 1268 – reg. MDC 8, št. 824 in KLA, GAFA, št. B-32 St – obj. MMVK 18, št. 40; TKL 1, št. 44; ZIMK, CKSL, št. 1267 – reg. Wißgrill, *Schauplatz*, str. 233–234; AÖG 36, str. 117 (18. XII. 1325).

67 ÖStA, HHStA, AUR, št. 5745 (10. VIII. 1329) – reg. MDC 9, št. 260; Wiessner, *Schenken*, št. 105; ZIMK, CKSL, št. 1388 in KLA, KLA 871, št. B-36 St – obj. MMVK 18, št. 45; TKL 1, št. 48; ZIMK, CKSL, št. 1389 – reg. AÖG 36, str. 113–114, 121 (10. VIII. 1320); Dimitz, *Geschichte Krains*, str. 213; GR 20, str. 59–60.

68 ÖStA, HHStA, AUR, št. 6281 (20. II. 1334) – obj. JbHGAW 2, št. 153 – reg. MDC 9, št. 642; Wiessner, *Schenken*, št. 123; ZIMK, CKSL, št. 1585.

69 ÖStA, HHStA, AUR, št. 7461 (18. VI. 1343) in KLA, KLA 871, št. B-53 St (18. VI. 1343) – obj. MMVK 18, št. 70; TKL 1, št. 69 – reg. Wißgrill, *Schauplatz*, str. 235–236; MHVK 16, št. 22. Dokončni mirovni sporazum med Turjaškimi in grofi Ortenburškimi je uredil sporne zadeve glede posesti pri Igu, Falkenbergu, Grosupljem, Ložu in Ortneku ter glede mitnic v Ložu in na Rašici (gl. Kosi, *Gospodje Turjaški*, str. 139).

70 ÖStA, HHStA, AUR, št. 5813a (6. III. 1330) – reg. MHVSt 5, št. 62; AVGT 6, št. 72; AÖG 36, str. 122–123; ZIMK, CKSL, št. 1430 in ÖStA, HHStA, AUR, št. 5813 – obj. JbHGAW 2, št. 130; ZIMK, CKSL, št. 1431 – reg. MHVSt 5, št. 61; AVGT 6, št. 71; AÖG 36, str. 123; MDC 9, št. 328; Wiessner, *Schenken*, št. 108. Ortenburžan je nato sredi leta 1330 omenjenemu Petru podelil Kravjek v fevd (ÖStA, HHStA, AUR, št. 5866 (17. VI. 1330)).

71 KLA, KLA 418, št. B-C 249 St (2. II. 1331) – reg. MDC 9, št. 418; Wiessner, *Schenken*, št. 113; ZIMK, CKSL, št. 1474.

72 StiAStPL, Urk, št. 241 (6. IV. 1237) – obj. FRA II 39, št. 219.

73 ASU, ANA, fasc. 5119, zv. 1, vložen list (24. VII. 1331) – obj. FSCF SM 26, str. 1537–1538, št. VI – reg. ST 102, št. 143; VZS 14, št. 635.

74 Prep. ASV, LC, IV/2, f. 357 (16. st.) – obj. CDI 3, št. 704 – reg. LCRV II, knj. 4, št. 141.

75 Reg. PF 1/2, št. 131; Kosi, *Spopad*, str. 66.

76 Janez Lienberški je bil poročen z Evfemijo, sestro točaja Rajnerja III. Ostroviškega.

77 ÖStA, HHStA, AUR, št. 5966 (1. V. 1331) – reg. MHVK 20A, št. 86; Novak 1928, str. 37; MDC 9, št. 445; Wiessner, *Schenken*, št. 116; ZIMK, CKSL, št. 1486.

78 ÖStA, HHStA, AUR, št. 6648 (21. IV. 1337) – reg. AVGT 9, št. 767; Wiessner, *Schenken*, št. 130; RGJÖM 1, št. 413.

79 ASU, ANA, fasc. 677, sub dato (18. X. 1325) – reg. VZS 14, št. 500.

80 ÖStA, HHStA, AUR, št. 7745 (25. VII. 1345) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 158 in ÖStA, HHStA, AUR, št. 7744 – reg. MDC 10, št. 225; Wiessner, *Schenken*, št. 159; RGJÖM 2, št. 542.

81 ÖStA, AVA, FA Harrach Urk, št. 1314-2-17 (17. II. 1314).

vsem drugim oglejskim fevdom. Poleg tega je zetim izročil grad Novi grad pri Preddvoru z zavezo, da vdovi po njem zajamčijo triletno izplačilo v višini 150 mark pfenigov. Priče so bili Verner Škofjeloški, Nikolaj Črnelski, Oton Sichersteinski (grad na južni strani slemena Gorjancev na Hrvaškem), Friderik Jeterbenški, Hertel Polhograjski in deželni pisar Nikolaj; pečatila sta jo tudi Markvard Polhograjski in Graf Čreteški.⁸² Leto pozneje je grof Valter Strmški (Sternberg) Rajnerju III. podelil vas Ligojna nad Ljubljano, ki mu jo je vrnil njegov svak Ditmar I. Greifenfelški.⁸³

Leta 1320 je oglejski patriarh Pagano Rajnerju III., Ofu Kostanjeviškemu in Konradu Ungnadu podelil fevde, ki jih je prej imel Ditmar I. Greifenfelški, in sicer Zgornji grad v Vipavi in Vipavo, zaselek Log v Budanjah pri Vipavi, Nanos, Žiri, Sanabor pri Vipavi, Hrušico, Vrhpolje, Zemono, Dolgo Poljano pri Ajdovščini, Šturje pri Ajdovščini, Žapuže pri Ajdovščini, Grivče pri Ajdovščini, Žirje na Krasu, Predjamo, Dolenjo vas (del naselja Planina), Slap, Slavinje, Kal pri Pivki, »Prezik«, »Preualitz«, Lože pri Vipavi, Erzelj, Branik, Podnanos, »Hard« nad Razdrtim, »Brebitz«, Goče pri Vipavi, Gradišče pri Vipavi, Tevče pri Planini, mlin na reki Vipavi, »Patzouitz«, Ustje pri Ajdovščini in Brje pri Braniku.⁸⁴ Leta 1321 je grof Henrik III. Goriški Rajnerju III. za 96 mark zastavil desetino v zaselku Hrastje (imenovanem tudi Stegovci) v Šmarjah pri Štanjelu na Krasu in tamkajšnjih sedem hub. Pričal je tudi Frančišek z Vogerskega.⁸⁵ Hartvik Mengeški je s soglasjem žene Jere I. Ostroviške leta 1322 Rajnerju III. za devet mark oglejskih pfenigov prodal hubo in travnik v Kosezah pri Vodicach. Priče so bili Franc, Porgerjev sin iz Ljubljane, Friderik Zajcer, Ditmar Kuchenheimer, Kunc Landschade in Ulrik Esser, služabnik točaja Rajnerja III.⁸⁶ Koroški vojvoda Henrik VI. Goriško-Tirolski je leta 1329 Rajnerju III. podelil gozdno pravico na sedmih hubah v Veliki in Mali Ligojni, ki so dajale letno dva mernika ovsa, sedem kokoši, sedem povesm lanu in sedem pfe-

nigov.⁸⁷ Naslednje leto pa sta mu Viljem s Pišec in žena Elizabeta za posojenih šestnajst mark oglejskih pfenigov, vračljivih do jurjevega (24. aprila), zastavila tri hube v Mostah ob Pšati. Priče so bili Konrad Ungnad, vipavski sodnik Bertold, Herman Mengeški, Filip, gradiščan v Kostanjevici, Henrik, sin Rahvina iz Vipave, Friderik Küssenpfennig in Jurij Stürtzer.⁸⁸

Marca 1331 sta Viljem s Pišec in žena Elizabeta Rajnerja III. določila za poroka za posojenih 48 mark oglejskih pfenigov do naslednje svečnice (2. februarja 1332) od Judov Geršoma in Hačima iz Beljaka ter mu zastavila mlin pri Vipavi, posest v Gradišču pri Vipavi in del snopne desetine v Gočah. Če zastavljeno posest do roka odkupita, ostane njuna, sicer pa na jurjevo naslednjega leta (24. aprila 1333) preide v last Rajnerja III. Pričala sta tudi kostanjeviški gradiščan Filip in Herman Mengeški.⁸⁹ Mesec dni pozneje je koroški vojvoda Henrik VI. Goriško-Tirolski Rajnerju III. podelil v fevd dvanajst hub, kupljenih od Bertolda z Glinke, in sicer sedem na Jami pri Zgornji Šiški, tri v Podlipoglavu pri Sedinji vasi in dve v Vižmarjah, ki sta bili nekoč last Jakoba Porgerja iz Ljubljane.⁹⁰ Avgusta pa sta Rudolf iz Mozirja in žena Marjeta Rajnerju III. in ženi Mariji za petnajst mark oglejskih pfenigov prodala hubi na Dobenu in v Loki pri Mengšu. Poroki prodaje so bili Nikolaj Črnelski, Bertold Kolovski in kamniški gradiščan Gerloh, priče pa Herman Mengeški, Nikolaj in Vinher Limberška, Gregor Rahe, Tomaž Zendel, Volf s Pšate in Hartnid s Češenika.⁹¹

Verner Jabeljski in sinova Friderik ter Askvin so leta 1333 Rajnerju III. za dvanajst mark oglejskih pfenigov prodali hubo v Loki pri Mengšu. Pečatila sta Verner Jabeljski in Hertel Mengeški.⁹² Naslednje leto pa mu je koroški vojvoda Henrik VI. Goriško-Tirolski za dolžnih 140 mark oglejskih pfenigov nakazal dohodke od šestih hub v

82 ÖStA, HHStA, AUR, št. 4523 (18. VIII. 1316) – obj. ZIMK, CKSL, št. 996 – reg. MDC 8, št. 332; Wiessner, *Schenken*, št. 83 (16. VIII. 1316); Šilc, *Stolp točajeve*, str. 12; Kosi, *Spopad*, str. 34.

83 ÖStA, HHStA, AUR, št. 4559 (13. II. 1317) – reg. MDC 8, št. 347; Wiessner, *Schenken*, št. 84; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 12; ZIMK, CKSL, št. 1005.

84 Reg. ASU, PA, busta I, f. 156–156' (30. V. 1320); BCU, FP, Ms. 899/19, št. 1517; Bianchi, *Documenti*, št. 219; MHVK II, št. 12; AF 4, str. 104; Bianchi, *Indice*, št. 1517; Kosi, *Spopad*, str. 34, op. 105.

85 ÖStA, HHStA, AUR, št. 4971 (4. IV. 1321) – reg. MDC 8, št. 574; Wiessner, *Schenken*, št. 85.

86 SAH, Urk, sub dato (21. XI. 1322) – reg. MDC 8, št. 640; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 12; ZIMK, CKSL, št. 1198.

87 ÖStA, HHStA, AUR, št. 5751 (14. IX. 1329) – prep. (14. st.) HHStA, HS, R 52, f. 68 – reg. MHVSt 5, št. 60; AVGT 7, št. 85; MDC 9, št. 272; Wiessner, *Schenken*, št. 106; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 12; ZIMK, CKSL, št. 1392.

88 SAH, Urk, sub dato (25. I. 1330) – reg. MDC 9, št. 313; Wiessner, *Schenken*, št. 107; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 12–13; ZIMK, CKSL, št. 1423.

89 ÖStA, HHStA, AUR, št. 5945 (14. III. 1331) – reg. AVGT 9, št. 733 (14. II. 1331); MDC 9, št. 426; Wiessner, *Schenken*, št. 114; RGJÖM I, št. 332; ZIMK, CKSL, št. 1477.

90 ÖStA, HHStA, AUR, št. 5957 (14. IV. 1331) – obj. GZL 2, št. 13; ZIMK, CKSL, št. 1483 – reg. MHVSt 5, št. 67; AVGT 7, št. 87; MDC 9, št. 438; Wiessner, *Schenken*, št. 115; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 13.

91 ÖStA, HHStA, AUR, št. 6000 (6. VIII. 1331) – reg. MDC 9, št. 456; Wiessner, *Schenken*, št. 117; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 16–18; ZIMK, CKSL, št. 1500.

92 ÖStA, HHStA, AUR, št. 6232 (8. IX. 1333) – reg. MHVK 20A, št. 88; MDC 9, št. 614; Wiessner, *Schenken*, št. 122; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 18; ZIMK, CKSL, št. 1575.

Žazarju, ki jih je imel prej v fevdu Herman Polhograjski, pa tudi pristave pri Mengšu in desetino od dvanajstih hub v Mali in Veliki Ligojni.⁹³

Okoli leta 1335 je avstrijski vojvoda Oton IV. Rajnerju III. zastavil sodišče na Krnskem polju (Gurntzfelt) v zameno za sodišče Kranj, vojaško službo na Češkem in Ogrskem ter enega konjenika.⁹⁴ Leta 1335 so vipavski župnik Amelrik, Pankrac, župnik pri sv. Martinu v Hrenovicah pri Razdrtem, Rahvin in njegov brat Henrik, sinova Rahvina iz Vipave, Rajnerju III. za 36 mark oglejskih pfenigov zastavili pol snopne desetine v Razdrtem in Pivki z možnostjo ponovnega odkupa. Pečatil je tudi Rueger s Spodnjega gradu v Vipavi.⁹⁵

Julija 1337 je ljubljanski meščan Perho Rajnerju III. za deset mark starih oglejskih pfenigov prodal hubo z vsem pripadajočim in travnik na Selu pri Vodica. Priče so bili Hertel Polhograjski, Konrad in Merkel Iška, Albert Šempetrčan, deželni pisar Albert, pisar Peter in ljubljanski meščan Merkel Lang.⁹⁶ Nekaj dni pozneje je oglejski patriarh Bertrand Rajnerju III. podelil v fevd desetino v okolici Vipave, potem ko jo je vrnil Rudolf s Soffumberga pri Čedadu. Pričali so tudi vipavski župnik Amelrik, Viljem s Pišec in Vulfing Šteberški.⁹⁷ Decembra pa je vodiški župnik Gregor Rajnerju III. v korist svoje cerkve odstopil hubi v Kosezah, za kar mu je Rajner III. dal hubo v Vodica s pogojem, da se vsakoletno, v ponedeljek po sv. Nikolaju, s tremi duhovniki obhaja aniverzarij v cerkvi Matere Božje na Selu pri Vodica v Šinkovem Turnu.⁹⁸

Leta 1340 je oglejski patriarh Bertrand Rajnerju III. in njegovemu sinu Janezu II. zaradi njunih zaslug za oglejsko cerkev izročil v fevd del Zgornjega gradu v Vipavi, ki so ga prej imeli v fevdu sinovi Ofona Kostanjeviškega, pa so ga izgubili, ker so prelomili zvestobo, obljubljeno oglejske-

mu patriarhu. Janez II. Ostroviški je prisegel zvestobo s poroštvom svojega očeta in Friderika Žovneškega.⁹⁹

Henrik Mengeški je leta 1342 Rajnerju III. in njegovi ženi Mariji zastavil posestvo v Malem Mengšu in dvor »Sunrieker« pri Mengšu za dvajset mark oglejskih pfenigov do naslednjega pusta (25. februarja 1343).¹⁰⁰ Aprila 1343 sta grofa Oton VI. in Friderik II. Ortenburška Rajnerju III. štiri posestva v Strahinju in pet v Prebačevem zastavila za 90 mark oglejskih pfenigov s pravico odkupa.¹⁰¹ Dober mesec dni pozneje pa mu je avstrijski vojvoda Albreht II. dovolil, da sme od Nikolaja z Bleda odkupiti iz zastave desetino v Poljanah pri Škofji Loki, zastavljeno z Višnjo Goro, za 370 mark oglejskih pfenigov.¹⁰²

Leta 1344 sta Friderik s Karlsberga in žena Dimuta Rajnerju III. in ženi Mariji za 250 mark oglejskih pfenigov prodala posesti v Višnjem Grmu, pod Temenico, v Sobračah, na Obli Gorici in na (Dolnjem ali Gornjem) Vrhu s pripadajočo gorščino od štirih vinogradov na Vrhu pri Sobračah.¹⁰³

Leta 1349 je Ortolf Čreteški potrdil, da mu je Rajner III. zastavil posest v Višnjem Grmu za 150 mark oglejskih pfenigov, ki mu jih je dolžan kot doto Ortolfove žene Jere II. Ostroviške, hčere točaja Hermana V.¹⁰⁴ Leta 1352 je Gajzelbreht Mengeški Rajnerju III. za eno marko oglejskih pfenigov zastavil štiri njive ob Pšati pod grajskim hribom v Mengšu, ki jih je kupil od svojega bratranca Henrika Mengeškega.¹⁰⁵

Rajner III. se je ob poroki z Marijo (Maco), hčerko Ditmarja I. Greifenfelškega,¹⁰⁶ dokopal do

93 ÖStA, HHStA, AUR, št. 6380 (6. XI. 1334) – reg. MHVSt 5, št. 71; AVGT 7, št. 88; MDC 9, št. 695; Wiessner, *Schenken*, št. 127; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 18; ZIMK, CKSL, št. 1604.

94 O tem je ohranjen le prepis, ki pravi, da je okrog 24. aprila 1357 avstrijski vojvoda Albert II. Habsburški naznanil, da je njegov dvorni mojster Volfhart Hanauški za 205 mark pfenigov to sodišče odkupil iz zastave od sinov umrlega Rajnerja III. (prep. HHStA, HS, B 6, str. 115 (14. st.) – reg. MDC 10, št. 477).

95 ÖStA, HHStA, AUR, št. 6471 (14. VII. 1335) – reg. MHVK 20A, št. 93; Wiessner, *Schenken*, št. 128.

96 ÖStA, HHStA, AUR, št. 6672 (18. VII. 1337) – obj. GZL 2, št. 14 – reg. AVGT 9, št. 770; GZL 1, št. 45; Wiessner, *Schenken*, št. 131; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 18; ZIMK, CKSL, št. 1676.

97 BGSD, Ms, cod. 256, f. 80 (22. VII. 1337) – obj. AT 14, št. 139 – reg. IMDK 4, str. 20.

98 ÖStA, HHStA, AUR, št. 6724 (6. XII. 1337) – obj. Šilc, *Stolp točajeve*, str. 26–27, op. 12 – reg. AVGT 9, št. 772; Wiessner, *Schenken*, št. 134.

99 ÖStA, HHStA, AUR, št. 7097 (28. V. 1340) – reg. AÖG Nb 8, št. 113 (28. V. 1342); LMS 1874, št. 49 (28. V. 1342); Bianchi, *Indice*, št. 3070 (28. V. 1342); IMDK 1, str. 33 (28. V. 1342); Kosi, *Spopad*, str. 34, op. 105.

100 ÖStA, HHStA, AUR, št. 7374 (24. X. 1342) – reg. AVGT 7, št. 98; Wiessner, *Schenken*, št. 144; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 16.

101 ÖStA, HHStA, AUR, št. 7434 (24. IV. 1343) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 147; ZIMK, CKSL, št. 1863.

102 ÖStA, HHStA, AUR, št. 7452 (29. V. 1343) – reg. MHVSt 5, št. 85; AVGT 7, št. 102; Wiessner, *Schenken*, št. 148; ZIMK, CKSL, št. 1869.

103 ÖStA, HHStA, AUR, št. 7544 (15. II. 1344) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 149 (13. II. 1344).

104 ÖStA, HHStA, AUR, št. 8284 (9. VI. 1349) – reg. ZIMK, CKSL, št. 2037.

105 ÖStA, HHStA, AUR, št. 8708 (13. VII. 1352) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 175; Šilc, *Stolp točajeve*, str. 18.

106 Greifenfelški so bili ministeriali grofov Bogenskih, ki so imeli posest tudi okrog Preddvora in v Vipavi. Na Kranjskem in Vipavskem je bil dejaven Ditmar I. Greifenfelški, ki se omenja 16. decembra 1275, ko se je po razsodbi svojega viteza Rahvina iz Vipave in prošta Henrika z Otoka pri Vrbskem jezeru, zastopnika freisinškega škofa Konrada II., pomiril s škofom z obojestransko odškodnino za povzročeno škodo (BayHStA, HFU, št. 122 – obj. FRA II 31, št. 309; MDC 5, št. 192).

dela Zgornjega gradu v Vipavi in Novega gradu nad Preddvorom.¹⁰⁷ Novi grad je imel v lasti verjetno le krajši čas, Zgornji grad v Vipavi pa so Ostroviški obdržali do leta 1342, ko so ga skupaj z vso posestjo, sodstvom, odvetništvom, pravicami in fevdi prodali Habsburžanom,¹⁰⁸ o čemer so obvestili tudi patriarha Bertranda.¹⁰⁹

Do posesti med Vodiciami in Mengšom, predvsem okoli Šinkovega Turna, pa je Rajner III. prejkone prišel s pomočjo svoje sestre Jere I., žene Hartvika Mengeškega. Prvo posest blizu Šinkovega Turna je od njiju kupil leta 1322.¹¹⁰ V lasti je imel tudi obrambni stolp¹¹¹ v Šinkovem Turnu in pripadajočo okoliško posest. Ta posest, in morda tudi sam stolp, je bila vsaj od začetka 14. stoletja v lasti Mengeških. Ti so bili prvotno ministeriali grofov Andeških in po letu 1250 Spanheimskih ter so imeli sedež na starem mungeškem gradu na hribu Gobavica. Izvirali so iz Krškega ob Savi.¹¹² Blizu stolpa Šenkov turn, v zaselku Potok, se leta 1337 omenja tudi ostroviški dvor.¹¹³ Na morebiten obstoj stolpa v Šinkovem Turnu, ta se prvič izrecno omenja leta 1337,¹¹⁴ morda kaže listina iz leta 1314.¹¹⁵ Takrat sta brata Nikolaj in Gestlajn Črnelska svoj del ribolovne pravice na Ljubljani za 22 mark oglejskih pfenigov prodala sorodniku Nikolaju Kamniškemu. Kot priče so navedeni Viljem in Oton Gallenberška, Otokar in Volfgren s Turna, Sajfrid in Nikolaj Limberška ter Jakel Kamniški. Pečatili so brata Črnelska in Verner Škofjeložki. Morda sta bila Otokar in Volfgren s Turna plemiča, ki sta takrat prebivala v stolpu v Šinko-

vem Turnu. Omeniti velja še listino iz leta 1316.¹¹⁶ Kot zadnji med pričami je v njej naveden Ortel s Sela. Najverjetneje gre za Ortla Mengeškega, ki je bil leta 1309 skupaj z Nikolajem Črnelskim omenjen kot glavar v Kamniku.¹¹⁷ Ortel je bil bojevite narave, saj se omenja, da je okrog sv. Mihaela 1314 skupaj z Otonom, sinom Sajfrida Mekinjskega, Gestlajnom Črnelskim in Askvinom, sinom Diepolda Kolovškega, oropal posest freisinških škofov v Prašah.¹¹⁸

Leta 1341 je Rajner III. od Gregorja Kamniškega kupil Zgornji (Stari) grad v Kamniku, ki mu ga je avstrijski vojvoda Albreht II. podelil v fevd.¹¹⁹ Leta 1345 je Gajzelbreht Mengeški svojemu sorodniku Rajnerju III. za čas po svoji smrti prepustil svoj in pokojnega brata Hermana del starega mungeškega gradu z vsemi podložniki, kar je potrdil tudi avstrijski vojvoda Albreht II. kot fevdni gospod.¹²⁰

Rajnerja III. zasledimo še pri nekaterih dogodkih, povezanih z njegovim delovanjem južno od Karavank. Leta 1332 je v imenu patriarha Bertranda skupaj s Frančiškom Malamoscom vipavskemu župniku Amelriku izročil plačilo v znesku dvajset mark soldov.¹²¹ Leta 1337 ga je upravitelj kranjskega deželnega glavarja Majnhalm Zellenberger pozval k nekemu dogovoru z Nikolajem I. Gallenberškim.¹²² Tega leta je na njegovo priporočilo patriarh arhidiakonom Koroške, Kranjske in Marke ter Savinje naročil, naj Hartelmu s Hollenburga (Humberka) v svojih arhidiakonatih podelijo prosti beneficij brez dušne oskrbe in mu ga dajo v posest,¹²³ leta 1340 pa jim

¹⁰⁷ Gl. op. 82.

¹⁰⁸ Rajner III. je v soglasju s sinovi Hermanom V., Janezom II., Ditmarjem in Nikolajem avstrijskemu vojvodi Albertu II. Habsburškemu ter njegovima nečakoma Frideriku in Leopoldu prodal svoj del Zgornjega gradu v Vipavi z vsem pripadajočim, in sicer za 1000 mark pfenigov, obračunano po štiri florene za marko (ÖStA, HHStA, AUR, št. 7299 (18. III. 1342) – reg. MHVSt 5, št. 82; AVGT 7, št. 97; MDC 10, št. 154; Wiessner, *Schenken*, št. 142; Kosi, *Spopad*, str. 34, op. 105).

¹⁰⁹ ÖStA, HHStA, AUR, št. 7300 (18. III. 1342) – reg. AVGT 7, št. 97; Wiessner, *Schenken*, št. 143; Kosi, *Spopad*, str. 34, op. 105.

¹¹⁰ Gl. op. 86.

¹¹¹ Stolp je z imenom Šenkov turn (*Schenken turen*) prvič pisno omenjen leta 1353, ko je Konrad Gall za 31 mark oglejskih pfenigov grofu Frideriku I. Celjskemu prodal štiri hube, eno v Loki pri Mengšu, dve na Selu pri Vodicih in eno v Polju pri Vodicih pri Šinkovem turnu (SI AS 1063, št. 4137 (14. VII. 1353)). Več o Šinkovem turnu v Šilc, *Stolp točajev*.

¹¹² Več o Mengeških v Otorepec, *Iz preteklosti*, str. 21–53; Kos, *Vitez in grad*, str. 188–189. Več o srednjeveški zgodovini Mengša gl. Stražar, *Mengeš in Trzin*, str. 55–120.

¹¹³ ÖStA, HHStA, AUR, št. 6648 (21. IV. 1337) – reg. AVGT 9, št. 767; Wiessner, *Schenken*, št. 130; RGJÖM I, št. 413.

¹¹⁴ Gl. op. 98.

¹¹⁵ SI AS 1063, št. 6082 (10. VIII. 1314) – obj. GZL 7, št. 15.

¹¹⁶ SI AS 1063, št. 6085 (4. VII. 1316) – obj. ZIMK, CKSL, št. 995; Šilc, *Stolp točajev*, str. 30, op. 39.

¹¹⁷ Bratje Herman, Erazem in Nikolaj iz Kamnika so se takrat odpovedali lastništvu nad hubo v Javorju pri Gozdu in nad dvema desetinama, prvi v Mali ali Veliki Lašni in drugi v Brezju pri Dobu blizu cerkve sv. Kancijana. Omenjeno posest je od Herborda Kamniškega, očeta omenjenih bratov, kupil Alhard, vodja špitala v Kamniku. Listino je sopečatil tudi Ortel Mengeški, glavar v Kamniku (NSAL, NSAL 101, št. 65 (21. XII. 1309) – reg. IMDK 6, str. 131).

¹¹⁸ AEM, AA004, H250b, f. 48' (ok. 29. IX. 1314) – obj. FRA II 36, str. 125 – reg. Otorepec, *Iz preteklosti*, str. 25.

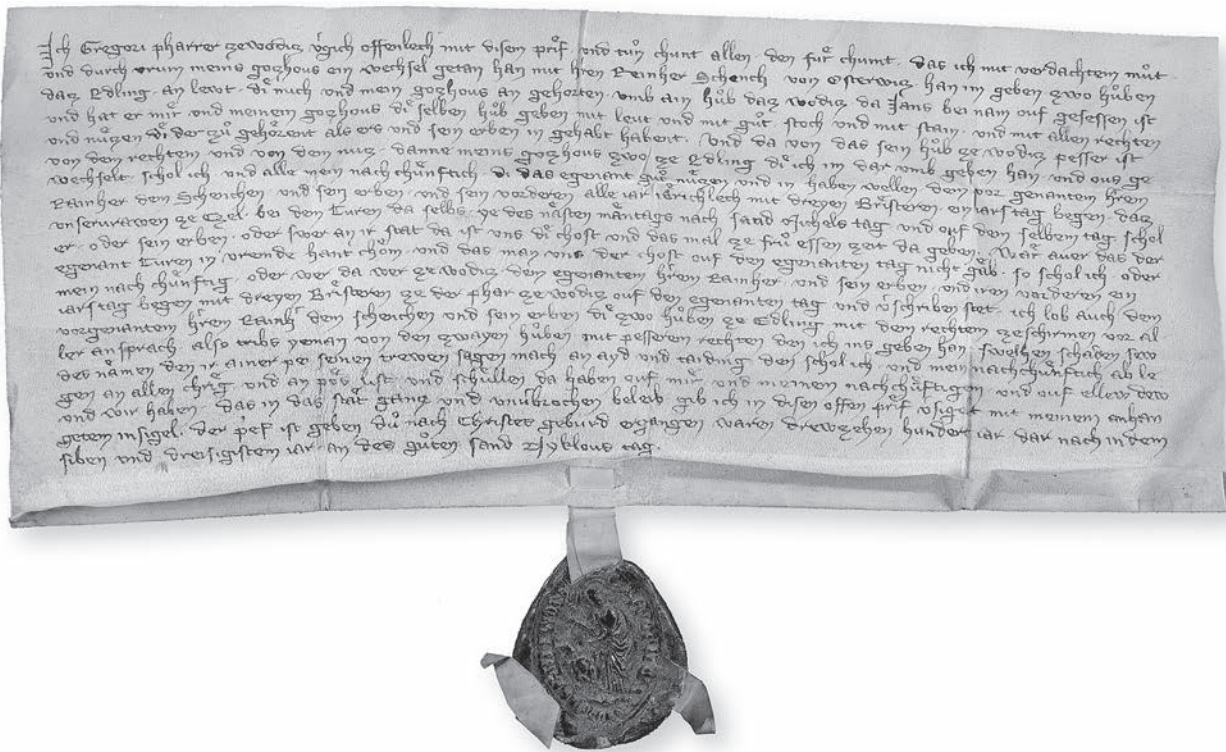
¹¹⁹ ÖStA, HHStA, AUR, št. 7249 (4. X. 1341) – obj. ZIMK, CKSL, št. 1818 – reg. MHVSt 5, št. 80; AVGT 7, št. 96; MDC 10, št. 141; Wiessner, *Schenken*, št. 141. Prodajalec je bil morda Gregor Raecher, nečak Gerloha Stuppla (gl. Otorepec, *Prebivalstvo Kamnika*, str. 77).

¹²⁰ ÖStA, HHStA, AUR, št. 7697 (15. III. 1345) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 153 (12. III. 1345); Šilc, *Stolp točajev*, str. 18.

¹²¹ ASU, ANA, fasc. 5119, zv. I, f. 35 (18. V. 1332) – obj. FSCF SM 26, str. 211–212, št. 138 – reg. VZS 14, št. 653.

¹²² Reg. SI AS 730, fasc. 153, št. 258, str. 528; GLA, str. 271.

¹²³ ASU, ANA, fasc. 5120, zv. 4, f. 33' (23. VII. 1337) – obj. FSCF SM 26, str. 428–429, št. 314 – reg. BKStGQ 9, str. 101; VZS 14, št. 799.



Ob menjavi posesti med vodiškim župnikom Gregorjem in Rajnerjem III. se je župnik obvezal, da se bo za pokojne z Ostrovice vsakoletno na ponedeljek po sv. Miklavžu s tremi duhovniki obhajal aniverzarij v cerkvi Matere Božje na Selu pri stolpu (Šenkovem turnu) (ÖStA, HHStA, AUR, št. 6724 (6. XII. 1337)).

je naročil, naj mu podelijo prosti beneficij z dušno oskrbo in mu ga dajo v posest.¹²⁴ S Hermanom Mengeškim sta leta 1341 pečatila listino, ko sta Friderik Zajčer in njegova žena Engelrada Libhartu s Sela in njegovi ženi Dimuti, svoji hčeri, izročila dvor v Loki pri Mengšu.¹²⁵ Leta 1346 je Eberhard z Vrbovca proštu Henriku in kapitlju v Krki na Koroškem potrdil dolg v znesku 120 mark oglejskih pfenigov iz zapuščine Kola Dietrichsteina.¹²⁶ Naslednje leto se je Eberhard s proštom dogovoril o Dietrichsteinovi dediščini in kapitlju poravnal omenjeni dolg. Obe listini je pečatil tudi Rajner III.¹²⁷ S Henrikom III. Planinskim sta leta 1348 pečatila listino, s katero so se Jera, vdova Konrada Ungnada, Peter z Liemberga in njegova žena Ana, Henrik Gralant in Konrad z Gradenegga ter njegova žena Evfemija za 600 mark oglejskih pfenigov v korist Vulfinga Ungnada odpovedali dediščini po pokojnem Konradu Ungnadu, in sicer gradu Waltenstein s pripadajočo posestjo in desetini ob Zilji.¹²⁸ Leta 1352 je dal soglasje Janezu Kostanjeviškemu, ki je grofu Frideriku I. Celjske-

mu prodal svojo posest ob reki Krki, devet hub v Brezjah pri Senušah in šestnajst hub ter dva dvorca v Jelšah.¹²⁹

Rajner III. je poskrbel tudi za dušni blagor svojih prednikov in potomcev. Tako je na miklavževo leta 1337 ob menjavi posesti z vodiškim župnikom Gregorjem z njim sklenil naslednji dogovor: ker je bila Rajnerjeva huba v Vodicaх boljša glede pravic in donosov kot dve župnijski v Kosezah, se je župnik zavezal, da bodo on in vsi njegovi nasledniki vsako leto na ponedeljek po sv. Nikolaju s tremi duhovniki zanj, njegove prednike in dediče obhajali aniverzarij v cerkvi sv. Marije pri stolpu na Selu pri Vodicaх – zdaj Matere Božje v Šinkovem Turnu. Vsakokrat bo moral Rajner ali njegovi dediči preskrbeti plačilo in zajtrk. Če bo omenjeni stolp prišel v tuje roke in bo plačilo izostalo, se bo aniverzarij obhajal s tremi duhovniki v župnijski cerkvi v Vodicaх.¹³⁰ Junija 1345 sta Rajner in žena Marija ustanovila dnevno mašo pri oltarju sv. Ahaca v samostanu avguštincev emeritov v Ljubljani, ki se je s šestnajstimi duhovniki obhajala v ponedeljek po sv. Jakobu (25. julij). Avguštincom sta podarila pet hub na Jami

124 BCU, FP, 1472/1, f. 60 (29. II. 1340) – obj. FSCF SM 26, str. 691–692, št. 564 – reg. VZS 14, št. 880.

125 SI AS 1063, št. 6185 (10. VIII. 1341) – obj. ZIMK, CKSL, št. 1813.

126 ADG, AGDK, Urk, št. 71-1-1 (25. XI. 1346).

127 ADG, AGDK, Urk, št. o. Sign. 7 (II. III. 1347).

128 SAS, Urk, sub dato (21. XII. 1348) – obj. UBLE 7, št. 87.

129 SI AS 1063, št. 4123 (25. V. 1352) – obj. ZIMK, CKSL, št. 2134 – reg. Krones, *Die Freien*, št. 167; MÖStA 38, št. 143.

130 Gl. op. 98. Slika listine in slovenski prevod Šilc, *Stolp točajev*, str. 6–9.

pri Zgornji Šiški, vrednih 50 mark oglejskih pfenigov.¹³¹ Leta 1351 je kapitlju v Krki na Koroškem podaril deset mark srebra, da bodo vsako leto po njegovi smrti obhajali obletno mašo.¹³² Skrbel je tudi za cerkvene ustanove na Koroškem. Tako sta konec leta 1340 z ženo samostanu benediktink v Šentjuriju ob Dolgem jezeru (St. Georgen am Längsee) podarila tri hube v Stegendorfu nedaleč od Krnskega gradu za aniverzarij, ki naj se praznuje vsak ponedeljek po sv. Galu (16. oktober) z osmimi duhovniki.¹³³ Rajner III. pa je julija 1344 podaril tudi štirinajst mark srebra za cerkev sv. Marije Magdalene in sv. Helene na Štalenski gori, da bi tam lahko vzdrževali duhovnika in vsak ponedeljek po sv. Mihaelu (29. september) praznovali proščenje s petimi duhovniki. Zase je obdržal odvetništvo nad župnijo in za župnika prezentiral Janeza iz Otmanj (Ottmanach).¹³⁴

Kot rečeno, je bil točaj Rajner III. Ostroviški, ki se je za stalno naselil južno od Karavank, poročen z Marijo Greifenfelško, s katero je imel pet sinov: Ditmarja, Konrada, Janeza II., Hermana V. in Nikolaja ter hčere Dimuto I., Nežo in verjetno tudi Katarino II., opatinjo v samostanu benediktink v Šentjuriju ob Dolgem jezeru na Koroškem. Dimuta I. je bila poročena s Friderikom s Karlsberga,¹³⁵ Neža pa z Rajnprehtom z Galnegga.¹³⁶ Ditmar se zadnjič omenja leta 1348, ko ga je sorodnik Gajzelbreht Mengeški postavil za poroka pri Judih za izposojenih 8 mark oglejskih pfenigov, za kar je Ditmar jamčil s svojo hubo v Loki pri Mengšu.¹³⁷ Konrad se omenja le leta 1351.¹³⁸

Od sinov Rajnerja III. so v drugi polovici 14. stoletja ostali živi še Janez II., Herman V. in Nikolaj. Janez II. je leta 1353 svojega brata Hermana V. imenoval za poroka proti Frideriku z Žamerka za izposojenih 200 florenov, vračljivih do naslednjega miklavževega (6. decembra 1353); zaradi karence izstaviteljevega žiga je listino pečatil grof

Friderik I. Celjski.¹³⁹ Vse tri brate, Janeza II., Hermana V. in Nikolaja, zasledimo aprila 1354, ko jim je sorodnik Gajzelbreht Mengeški predal v uporabo posest svoje pokojne sestre Katarine. Posest je ležala v Mengšu, Malem Mengšu, Homcu, Preserjah pri Radomljah, Dobovljah pri Ihanu, Stobu in na Igu. Gajzelbreht je obljubil, da od posestev ne bo nič prodal ali zastavil.¹⁴⁰ Vse tri brate zasledimo še julija istega leta, ko so z grofom Friderikom I. Celjskim za neko grofovo posest zamenjali mlina z jezovoma in vsem pripadajočim na Selu pri Vodicah med Šmarno goro in njihovim stolpom v Šinkovem Turnu.¹⁴¹ Janez II., ki je bil poročen z Ano s Krumbacha,¹⁴² se zadnjič omenja maja 1355, ko se je zavezal, da bo do prihajajočega mihaelovega Judu Isaku vrnil petnajst florenov in dve marki oglejskih pfenigov.¹⁴³ Janezu II. lahko pripišemo sina Janeza IV., ki se omenja na zasedanju provincialnega kapitlja viteškega reda ivanovcev (hospitalcev) februarja 1392 v Ivanovicah na Hani na južnem Moravskem pod vodstvom češkega priorja Marcolda iz Vrutic. Takrat so se zoper Otona Lembucherja, komturja iz Mailberga, pritožili točaj Janez IV. Ostroviški (*Johannes dictus Senk*), komtur iz Fürstenfelda, Mihael Sindram, komtur z Dunaja, Ožbolt, komtur iz Komende, in Nikolaj Hayko, komtur iz Melja pri Mariboru. Janez IV., ki je bil tudi nadkomtur za Avstrijo, je povedal, da so mu ukradli skrinjo s pismi in privilegiji reda, ki jo je imel v komendi na Dunaju. V Fürstenfeldu pa so mu ukradli oblačila, orožje, konje, žito in vino v vrednosti 975 florenov. Zaradi strahu pred Lembucherjevimi privrženci je bil iz Fürstenfelda odsoten od 2. februarja do 5. novembra 1391. Otonov svak Ertolf Kephensteiner mu je odpeljal ovce in rnil služabnike. V Altenmarktu pa je Oton izgnal brata hospitalca in ga nadomestil s posvetnim duhovnikom, ki ga je bil red prisiljen plačati. Ožbolt pa se je pritožil, da sta ga Oton in avstrijski vojvoda Albreht III. 12. marca 1391 izgnala iz Komende, kamor se ni upal vrniti do 1. novembra. Odvzeto imovino je ocenil na 110 florenov. Otonu Lembucherju so odvzeli grad Mailberg in utrjeno mesto Laa ob Thayu ter ga zaprli, ne glede na to, da ga je mojster z Rodosa

131 ÖStA, HHStA, AUR, št. 7732 (24. VI. 1345) – obj. ZIMK, CKSL, št. 1924 (23. VI. 1345) – reg. AVGT 7, št. 110 (24. VI. 1345); GZL I, št. 54; Wiessner, *Schenken*, št. 157 (25. VI. 1345).

132 ÖStA, HHStA, AUR, št. 8621 (22. XI. 1351) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 171.

133 KLA, KLA 118, A-2/28 St, f. 34 (13. XII. 1340, prep. 18. st.) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 138.

134 KLA, KLA 418, št. B-A 4522 St (18. VII. 1344) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 151.

135 Gl. op. 103.

136 ÖStA, HHStA, AUR, št. 9083 (17. VI. 1354) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 185; RGJÖM 2, št. 774.

137 ÖStA, HHStA, AUR, št. 8113 (29. III. 1348) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 163; RGJÖM 2, št. 607. Ditmar se prvič omenja leta 1342 ob prodaji očetovega dela Zgornjega gradu v Vipavi (gl. op. 108).

138 ASU, ANA, fasc. 5119, zv. 3, f. 50' (2. VI. 1351) – obj. FSCF SM 26, str. 1356, št. 1154 – reg. BKStGQ 9, str. 105; PDSFP 12, str. 181; VZS 14, št. 1152.

139 ÖStA, HHStA, AUR, št. 8777 (8. II. 1353) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 181 (16. VIII. 1353).

140 ÖStA, HHStA, AUR, št. 8988 (3. IV. 1354) – reg. AVGT 7, št. 127; Wiessner, *Schenken*, št. 184; ZIMK, CKSL, št. 2209.

141 SI AS 1063, št. 4590 (25. VII. 1354) – obj. ZIMK, CKSL, št. 2220 – reg. Krones, *Die Freien*, št. 182; Wiessner, *Schenken*, št. 186; MÖStA 39, št. 169.

142 ÖStA, HHStA, AUR, št. 8046 (3. XII. 1347) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 161; RGJÖM 2, št. 603.

143 ÖStA, HHStA, AUR, št. 9140 (19. V. 1355) – reg. AVGT 7, št. 131 (18. V. 1355); Wiessner, *Schenken*, št. 188; RGJÖM 2, št. 792.



obdržal pod svojo posebno jurisdikcijo. Listino je ob prisotnosti 34 prič spisal cesarski notar Vaclav, sin Milaczka, iz Rokycanyja v praški škofiji.¹⁴⁴

FINANČNE TEŽAVE IN ZAČETEK ZATONA

Ostareli Rajner III. je bil julija 1350 še med odposlanci grofa Majnharda VI. Goriško-Tirolskega, ki so bili v Videm poslani h glavarju Frančišku Savorgnanu z listino, v kateri grof pojasnjuje, da so njegovi odposlanci povsem seznanjeni z njegovim namenom, in glavarju naroča, naj jim ob njihovih zgolj ustno podanih besedah izkaže primerno zaupanje.¹⁴⁵ Prav v tem času pa so se začeli Ostroviški vse bolj zadolževati. Septembra 1350 si je Rajner III. od Judov Mošaja in Hačima iz Celja izposodil devet mark oglejskih pfenigov, ki jih je obljubil vrniti do prihajajočega božiča.¹⁴⁶ Obljube mu verjetno ni uspelo izpolniti, saj sta se konec januarja 1353 skupaj s sinom Nikolajem pri Judu Abrehu iz Straßburga zadolžila za kar 1200 mark oglejskih pfenigov. Od prihajajočega jurjevega (24. aprila 1353) naj bi dolg odplačevala v obdobju treh let, na vsako mihaelovo (29. septembra) in jurjevo po 200 mark oglejskih pfenigov. Dolžnika sta jamčila s posestvi v Zbiljah, Čirčah in Strahinju ter z desetino v Žireh na Poljanskem.¹⁴⁷ Takrat se Rajner III. zadnjič omenja kot živ. Po njegovi smrti se je rodbina pri Judih vse bolj zadolževala, kar jo je vodilo v ekonomski propad.

Herman V. in Nikolaj, sinova Rajnerja III., sta bila udeležena v številnih finančnih poslih, ki so le še poslabšali njuno ekonomsko stanje. Maja 1353 je Eberhard z Vrbovca Hermana V. imenoval za poroka proti Judu Süßleinu iz Šentvida ob Glini za izposojenih 32 mark oglejskih pfenigov.¹⁴⁸ Avgusta pa je Herman V. grofa Friderika I. Celjskega in Eberharda z Vrbovca imenoval za poroka proti Frideriku z Žamerka za izposojenih 200 florenov, vračljivih do miklavževega (6. decembra 1353).¹⁴⁹ Junija 1355 sta Herman V. in Nikolaj grofa Friderika Ortenburškega, Friderika Aufensteinškega in Otona z Wolfsaua imenovala za poroke proti Judu Iserlajnu iz Maribora, njegovim vnu-

kom Mošaju in Jozui ter njihovim dedičem za izposojenih 1200 florenov, vračljivih do naslednjega vidovega (15. junija 1356).¹⁵⁰ V začetku leta 1356 sta Nikolaj, sin pokojnega Nikolaja iz Ljubljane, in Sigfrid Šempetrčan Hermanu V. in Nikolaju obljubila, da bosta vrnila za 100 mark pfenigov zastavljeno posest: dve hubi na Ljubljanskem barju, eno v Ježcah pri Sobračah, eno v Beričevem in šest v Višnjem Grmu, ko bosta ta dva v dveh letih poravnala svoj dolg.¹⁵¹ Junija 1359 sta Ulrik Rihemberški in njegov bratranec Hugo Hermana V. imenovala za poroka proti Judu Iserlajnu iz Maribora, njegovim vnukom Mošaju in Jožefu ter Joni in Elhoni za izposojenih 980 florenov, vračljivih do prihodnjih binkošti (25. maja 1360).¹⁵² Julija, dve leti po prvem opozorilu, pa je Sajfrid Šempetrčan Hermana V. in Nikolaja opomnil, naj 14 dni pred jurjevim poravnata dolžnih 300 florenov za štiri hube v Čirčah, eno v Srednji vasi pri Šenčurju, eno v kraju »Swinalblach« in eno v Beli pri Predvdvoru, ki sta jih kupila.¹⁵³

Predvsem zaradi bremena dolgov Ostroviški niso dolgo vzdrževali Šenkovega turna v Šinkovem Turnu pri Vodicah in Starega gradu v Mengšu. Februarja 1356, kmalu po smrti Rajnerja III., sta njegova sinova Nikolaj in Herman V. Viljemu Gallenberškemu in njegovi ženi Jeri Slovenjegraški za 485 florenov prodala stolp Šenkov turn, skupaj s pripadajočim dvorom, oštatom, njivami, travniki in gozdom, dve hubi pri Sv. Primožu nad Kamnikom, štiri v Kosezah in dve v Polju pri Vodicah ter desetino na Vesci.¹⁵⁴ Konec marca pa so Nikolaj, Herman V. in njegov sin Jurij I. Egelolfu iz Müllinga za 490 mark oglejskih pfenigov prodali tudi grad Mengeš.¹⁵⁵ Ker očetov dolg še ni bil poplačan, sta se marca 1357 Nikolaj in Herman V. pri Judu Abrehu zadolžila še za novih 2273 florenov.¹⁵⁶ Zaradi zapadlih dolgov pokojnega očeta Rajnerja III. je med njegovima sinovoma in

¹⁴⁴ NAP, MVR, št. 951 (13. II. 1392) – obj. *Medievalista* 30, str. 18–21.

¹⁴⁵ ASU, ANA, fasc. 685, sub dato (10. VII. 1350) – obj. AT 15, št. 209.

¹⁴⁶ ÖStA, HHStA, AUR, št. 8453 (23. IX. 1350) – reg. FGLS 46, Quellenanhang, sub dato; Wiessner, *Schenken*, št. 157 (28. IX. 1350); RGJÖM 2, št. 665.

¹⁴⁷ ÖStA, HHStA, AUR, št. 8775 (30. I. 1353) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 178; RGJÖM 2, št. 732.

¹⁴⁸ ÖStA, HHStA, AUR, št. 8834 (19. V. 1353) – reg. AVGT 7, št. 122; Wiessner, *Schenken*, št. 179; RGJÖM 2, št. 744.

¹⁴⁹ SI AS 1063, št. 4588 (15. VIII. 1353) – obj. ZIMK, CKSL, št. 2185 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 180; MÖStA 39, št. 162.

¹⁵⁰ ÖStA, HHStA, AUR, št. 9155 (24. VI. 1355) – obj. GZM 4, št. 73 – reg. FGLS 46, Quellenanhang, sub dato; Wiessner, *Schenken*, št. 189; RGJÖM 2, št. 796.

¹⁵¹ ÖStA, HHStA, AUR, št. 9226 (8. I. 1356) – obj. GZL 2, št. 21 – reg. GZL 1, št. 59; ZIMK, CKSL, št. 2246.

¹⁵² ÖStA, HHStA, AUR, št. 9806 (7. VI. 1359) – obj. ZIMK, CKSL, št. 2358 – reg. AVGT 7, št. 141; Wiessner, *Schenken*, št. 201; FGLS 46, Quellenanhang, sub dato; RGJÖM 2, št. 904.

¹⁵³ ÖStA, HHStA, AUR, št. 9834 (25. VII. 1359) – reg. AVGT 7, št. 143; Wiessner, *Schenken*, št. 204.

¹⁵⁴ StLA, GU, št. 42 (19. II. 1356) – obj. MStLA 44/45, št. 42 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 190 (18. II. 1356); Šilc, *Stolp točajev*, str. 23.

¹⁵⁵ ÖStA, HHStA, AUR, št. 9255 (30. III. 1356) – reg. AVGT 7, št. 134; Otorepec, *Iz preteklosti*, str. 28; Wiessner, *Schenken*, št. 191.

¹⁵⁶ ÖStA, HHStA, AUR, št. 9409 (12. III. 1357) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 192 (17. IV. 1356); RGJÖM 2, št. 839.

Judom Abrehom takrat prišlo do spora, ki ga je razrešil dvorni mojster avstrijskih vojvod Volfhart Hanauški. Kot razsodnik je ugotovil, da brata Herman V. in Nikolaj Abrehu dolgujeta 2277 florenov in jih morata do jurjevega (24. aprila) ponovno zavarovati z vsemi že prej imenovanimi poroki. S tem bodo vsa dolžniška pisma, ki jih ima Abreh od njiju, razglašena za izpolnjena, razen listine Friderika iz Lipnice (Leibnitz), glede katere naj se sprti strani poravnata ločeno, ter poroštev, ki so jih Ostroviški prevzeli za druge. Če do omenjenega dne ne zagotovijo porokov, ostanejo Abrehova dolžniška pisma v celoti veljavna; le Friderika Aufensteinskega lahko z Abrehovim soglasjem nadomesti drug porok. V primeru kršitve te arbitražne razsodbe grozi kazen avstrijskega vojvode v višini 1000 florenov.¹⁵⁷ Spomladi 1361 je Herman V. Ulriku Rihemberškemu za 16 mark beneških šilingov prodal vojaka na konju, za kar mu je Ulrik zastavil dve hubi v Golčah, ki sta se sprostili po smrti Abruešleina iz Vipave, z možnostjo povratnega odkupa za isto vsoto vsako leto osem dni pred jurjevim (24. aprilom).¹⁵⁸

Poleg finančnih težav, v katerih sta se znašla brata Herman V. in Nikolaj, se je v tistem času zgodilo nekaj, kar je imelo resne posledice za celotno rodbino. Sredi leta 1359 je Beneška republika pod vodstvom doža Lorenza Celsija poslala odposlanca k cesarju Karlu IV. Luksemburškemu v Prago, da bi Benetke dobile v fevd Treviso. Ker se je bivanje odprave v Pragi zavleklo, je dož ostal na cesarskem dvoru, spremljevalca Marco Corner in Giovanni Gradenigo pa sta se januarja 1360 po najkrajši trgovski poti prek Štajerske in Koroške odpravila domov. Severno od Šentvida ob Glini so ju na poti prijeli ljudje Hermana V. in Nikolaja Ostroviškega ter ju priprli v gradu Ostrovica. Razlog za njuno zajetje je bil stari spor med njunim pokojnim očetom Rajnerjem III. in Celsijem, ko je bil začasni guverner Istre, ki naj bi ga zdaj razrešili. Ta dogodek je trajno omajal ugled celotne rodbine. Benečani so ognjevit protestirali proti tej nezaslišani kršitvi imunitete odposlancev, se obrnili na cesarja Karla IV., vojvodo Rudolfa IV. Habsburškega, salzburškega nadškofa Ortolfia Vivšniškega (Weißeneck), oglejskega patriarha Ludvika della Torre in goriške grofe ter zahtevali takojšnjo izpustitev ujetnikov in kaznovanje Ostroviških.¹⁵⁹ Vojvoda Rudolf IV., ki je bil takrat v

vojni z oglejskim patriarhom, se je znašel v težkem položaju: po eni strani je bil prepričan o nevtralnosti Benetk v boju proti patriarhu, po drugi strani pa ni želel izgubiti naklonjenosti Ostroviških, ki so bili še posebej vplivni na Kranjskem. Zato je Benetkam izmikajoče odgovoril, da ne more posredovati proti Ostroviškim, saj so svobodni ljudje. Po dolgotrajnih pogajanjih je vojvoda Rudolf IV. končno dosegel izpustitev ujetih Benečanov, tako da je Ostroviškim v zameno obljubil odkup dolga v znesku 6000 florenov, ki so ga imeli pri Judih.¹⁶⁰ Tako je vojvoda 29. septembra 1361 ob prihodu v Benetke dožu Lorenzu Celsiju s seboj pripeljal ujeta odposlanca Marca Cornerja in Giovannija Gradeniga. Cena za odpis dolga Ostroviških je bila izguba njihove gospodarske in osebne svobode. Brata Herman V. in Nikolaj ter Hermanov sin Janez III. so junija 1362 vojvodi predali svoj grad Ostrovica z vsem pripadajočim premoženjem in ljudmi ter vse to dobili nazaj v fevd.¹⁶¹ Postali so vojvodovi vazali, kar je že nakazovalo začetek njihovega družbenega zatona.¹⁶²

samostanu Jurkloster potrdil privilegije, ki mu jih je leta 1212 podelil štajerski vojvoda Leopold VI. Babenberški in leta 1329 potrdil protikralj Friderik Lepi (Prep. SI ZAC 6, št. 4, str. 41–48 (1564–1569); StLA, AUR, št. 2736a (19. st.) – reg. DSDS 2, str. 148–150, št. 28; GHH 4, št. 161, str. 593). Aprila istega leta pa je Herman V. obljubil zvestobo goriškemu grofu Majnhardu VI. in njegovemu bratu Henrik V. ter za to prejel dve hubi v Dupljah pri Vipavi (ÖStA, HHStA, AUR, št. 9972 (26. IV. 1360) – reg. MHVSt 5, št. 115; MDC 10, št. 551; Wiessner, *Schenken*, št. 208).

¹⁶⁰ Vojvoda je junija 1362 Ostroviškima obljubil, da bo naslednjega sv. Mihaela (29. septembra) sprostil njuno posest na Kranjskem (ÖStA, HHStA, AUR, št. 10447 (25. VI. 1362) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 213), avgusta pa je štajerskega deželnega glavarja Leutolda s Statteggom obvestil, da bo Hermanu V. in Nikolaju za izpustitev ujetnikov iz Benetk plačal 6000 florenov ter že obračunane obresti in morebiti tudi obresti od Judov (ÖStA, HHStA, AUR, št. 10466 (9. VIII. 1362) – obj. AÖG 56, št. 7 – reg. RGJÖM 2, št. 1030; Reg. Wiessner, *Schenken*, št. 211 [1362-04-08]). Do dokončnega poplačila je prišlo šele junija 1366, ko sta avstrijska vojvoda Albert III. in Leopold III. štajerskemu deželnemu maršalu Leutoldu s Statteggom zastavila svoj trg Feldbach z vsem pripadajočim premoženjem in pravicami, dokler ne bosta sama ali njuni potomci rešili iz zastave 700 funtov dunajskih pfenigov, ki jih je deželni maršal v imenu vojvode za točaje Ostroviške izročil Judoma Mošeju iz Maribora, Hačimovemu bratu, in Mendleinu iz Gradca. Vojvodi sta bila namreč v skladu z dogovorom njunega pokojnega brata, avstrijskega vojvode Rudolfa IV., in s svojim dogovorom z Judi dolžna za Ostroviške Judoma vrniti 6000 florenov (ÖStA, HHStA, AUR, št. 11243 (25. VI. 1366) – obj. GZM 4, št. 109 – reg. GHH 4, št. 749, str. 646–647; RGJDM 1, št. 78; Wiessner, *Schenken*, št. 219 (izstavitelj Rudolf IV. namesto Leopold III.); FGLS 46, Quellenanhang, sub dato; RH 5/1, št. 127; RGJÖM 3, št. 1163).

¹⁶¹ ÖStA, HHStA, AUR, št. 10444 (24. VI. 1362) – prep. StLA, StA, Hofschatzgewölbebücher 1, str. 40 (1669) – obj. Wiessner, *Schenken*, št. 212 – reg. MDC 10, št. 603.

¹⁶² Wiessner, *Schenken*, str. 23–24; QFIAB 89, str. 178.

¹⁵⁷ ÖStA, HHStA, AUR, št. 9413 (16. III. 1357) – obj. Carinthia I 174, št. 1 – reg. RGJÖM 2, št. 840; Wiessner, *Schenken*, št. 195.

¹⁵⁸ StA, AUR, št. 2777 (24. III. 1361).

¹⁵⁹ Herman je bil v dobrih odnosih tako z vojvodo Rudolfom IV. kot z goriškimi grofi. Tako je bil 24. marca 1360 v Celju med pričami, ko je vojvoda na prošnjo opata Andreja



Ustavimo se zdaj še pri potomcih obeh bratov, Hermana V. in Nikolaja. Starejši, Herman V., je bil prvič poročen z Giburgo s Krumbacha¹⁶³ in drugič s Katarino z Glanegga.¹⁶⁴ Imel je sinova Janeza III. in Jurija I. Prvi je bil poročen z Jero, hčerjo Hartnida Svibenskega in vdovo Henrika Raspa. Posest je imel pretežno na Koroškem, nekaj pa tudi v okolici Vipave, saj je leta 1371 skupaj s stricem Nikolajem za 220 florenov Hugu Devinskemu prodal šest hub v Ložah, dve v Porečah in dve v Dupljah.¹⁶⁵ Janezu III. se je skupaj s stricem Nikolajem leta 1382 uspelo rešiti tudi dolgov pri Judih. Takrat sta Judu Baruhu izročila vse zadolžnice, ki so jih Nikolajevi bratje in oče Rajner III. že odplačali, in bila s tem odvezana vseh dolgov.¹⁶⁶ Malo pred smrtjo,¹⁶⁷ aprila 1385, je Janez III. ženi Jeri za 200 funtov dunajskih pfenigov doživljenjsko zastavil posesti na Koroškem, ki so jih lahko po njeni smrti njegovi dediči odkupili za enak znesek.¹⁶⁸ S pečatom sta to potrdila tudi stric Nikolaj in brat Jurij I.¹⁶⁹ Slednji je bil prvič poročen z Giburgo, vdovo Prankh,¹⁷⁰ in drugič z Nežo Pol-

heim.¹⁷¹ Tako kot brat Janez III. je tudi Jurij I. Judom poplačal stare ostroviške dolgove. Leta 1387 je namreč Jud Mošej, vnuk Iserlajna iz Maribora, izjavil, da sta mu Jurij I. in njegov stric Nikolaj poplačala dolgove.¹⁷² Juriju I. je uspelo priti tudi do dediščine pokojnega brata Janeza III. Kranjski deželni glavar, grof Herman II. Celjski, je leta 1393 razsodil v sporu med Jurijem I. in nečakinjo Zofijo, hčerjo sestre Jere II., glede njenih dednih pravic po Janezu III. Juriju sta pripadla gradova Ostrovia in Rinek (Reinegg), za kar je moral Zofiji plačati odškodnino v znesku 160 funtov dunajskih pfenigov.¹⁷³ Znale so tudi tri hčere Hermana V. Dimuta II. je bila poročena z Otonom Wolfsauškim.¹⁷⁴ Druga hči Elizabeta je bila poročena z Jurijem I., sinom Viljema Gallenberškega. Zakonca sta živela na Šenkovem turnu, katerega del je Juriju I. prepustil oče Viljem, del pa je leta 1363 odkupil od svojega brata Nikolaja Šika in njegove žene Zelde Hmeljniške.¹⁷⁵ Jurij I. je novembra 1367 ženi Elizabeti za jutrnjo v znesku 180 mark soldov izročil v zastavo pol stolpa Šenkov turn, ki ga je dobil po očetu, dve hubi v Mali oziroma Veliki Lašni, eno v Češnjicah pri Moravčah, eno v Plesu, eno v Gorici v Drtiji, tri v Kalu v Hrastniku pod Limbarsko goro ter eno v Žejah pri Račnem Vrhu, a pod pogojem, da smejo po njegovi smrti dediči to posest odkupiti za navedeno zastavno vsoto. Za njeno doto v znesku 60 mark oglejskih pfenigov pa ji je izročil še drugo polovico Šenkovega turna, ki ga je kupil od brata Nikolaja Šika.¹⁷⁶ Elizabeta pa je nekaj dni zatem naznanila, da v primeru, če

163 Giburga Krumbaška se kot žena Hermana V. omenja leta 1353 (ÖStA, HHStA, AUR, št. 8892 (4. X. 1353) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 182).

164 Katarina Glaneška se kot žena Hermana V. prvič omenja leta 1357 (ÖStA, HHStA, AUR, št. 9509 (14. IX. 1357) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 197) in zadnjič leta 1368 (ÖStA, HHStA, AUR, št. 11652 (19. V. 1368) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 228 (17. V. 1368)).

165 ÖStA, HHStA, AUR, št. 12211 (18. VIII. 1371) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 244.

166 ÖStA, HHStA, AUR, št. 14086 (13. IV. 1382) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 280; FGLS 46, Quellenanhang, sub dato; RGJÖM 3, št. 1706; ZIMK, CKSL, št. 3181.

167 Janez III. je umrl pred marcem 1386, ko je vdova Jera svašku Juriju I. zapustila posestvo v Gradischu pri Klein St. Veitu na Koroškem (ÖStA, HHStA, AUR, št. 15014 (3. III. 1386) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 293). Janez III. je najverjetneje umrl 29. septembra 1385, saj je maja 1386 vdova Jera vetrinjskemu samostanu za aniverzarij ob mihaelovem podarila hubo v Talirju (Am Teller) (KLA, KLA 418, št. B-A 491 St. (25. V. 1386)), julija 1387 pa je ustanovila aniverzarij pri samostanu klaris v Šentvidu ob Glini (Sti-ASPL, Urk, št. 257 (12. VII. 1387)).

168 Jera je februarja 1401 bratrancu Rudolfu III. Svibenskemu zapustila posest in podložnike na Koroškem, kar je bila njena dota iz prvega zakona s Henrikom Raspom (SI AS 1063, št. 6824 (23. II. 1401) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 359 (30. VII. 1400); ZIMK, CKSL, št. 3778; Pop. Rep. XIV/3, št. 6). Februarja 1401 je Rudolf III. potrdil, da ga je njegova pokojna teta Jera postavila za svojega dediča, in Nikolaju Ostroviškemu predal oporoko skupaj z listino, ki jo je imela Jera od svojega moža Janeza III. V zameno je Rudolf III. dobil 70 funtov dunajskih pfenigov (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1401 III 16 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 360).

169 ÖStA, HHStA, AUR, št. 14835 (21. IV. 1385) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 290.

170 Giburga se omenja leta 1386, ko sta Erhard Schachner in žena Klara njej in možu Juriju I. za 17 in pol funtov dunajskih pfenigov prodala hubo v Aurwaldu (ÖStA, HHStA, AUR, št. 14987 (8. II. 1386)). Da je bila Giburga prvič poročena z nekim Prankhom, izvemo iz listine,

izdane maja 1389, ko sta brata Hertel in Pilgrim Prankh potrdila, da je njun krušni oče Jurij I. s posestvi na Koroškem, zakupnimi pravicami in vinogradi zavaroval 400 funtov dunajskih pfenigov, ki jih je od njiju in njune matere Giburge prejel v zameno za poroko (ÖStA, HHStA, AUR, št. 15653 (24. V. 1389) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 310).

171 Nežo zasledimo junija 1395, takrat že kot vdovo Jurija I., ko ji njen oče Vajkard dodeli dosmrtno uživanje prihodkov v znesku 400 funtov dunajskih pfenigov; po njeni smrti pa ti pripadejo njegovemu vnuku Hermanu VI. Ostroviškemu (ÖStA, HHStA, AUR, št. 16695 (10. VI. 1395)).

172 ÖStA, HHStA, AUR, št. 15226 (10. VII. 1387) – reg. RGJÖM 4, št. 1872.

173 ÖStA, HHStA, AUR, št. 16392 (3. XI. 1393) – reg. AVGT 7, št. 264; Wiessner, *Schenken*, št. 332; ZIMK, CKSL, št. 3571.

174 Dimuta II., hči Hermana V., se omenja leta 1357, ko sta skupaj z bratom Janezom III. Wolfhartu Hanauškemu potrdila nakup gradu Greifenfels (KLA, KLA 25, št. B-1 (31. X. 1357) – reg. MDC 10, št. 487; Wiessner, *Schenken*, št. 199). Skupaj z možem Otom Wolfsauškim pa se omenja konec leta 1374, ko jima njena brata Janez III. in Nikolaj potrjujeta, da sta jima dolžna 100 funtov dobrih dunajskih pfenigov (ÖStA, HHStA, AUR, št. 12677 (6. XII. 1374) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 256).

175 StLA, GU, št. 52 (12. VII. 1363) – obj. MStLA 44/45, št. 52.

176 StLA, GU, št. 58 (13. XI. 1367) – obj. MStLA 44/45, št. 58.

bi njen mož umrl brez otrok, svojemu svaku Nikolaju Šiku Gallenberškemu prepušča svojo jutrnjo v znesku 180 mark soldov v posesti, ki ji jo je izročil v zastavo njen mož, in sicer v zameno za izplačilo navedene vsote.¹⁷⁷ To se je tudi zgodilo, saj v zakonu ni bilo otrok. Tretja hči Jera II. je bila poročena z Ortolfom Čreteškim in je bila leta 1355 že vdova. Tistega leta sta se Herman V. in njegova hči Jera II., vdova Ortolfa Čreteškega, obvezala, da v primeru, če bi Jerina hči Zofija umrla brez dedičev, dvajset mark pfenigov imenja, s katerimi sta njena bratranca Jakob in Bertold Čreteška poravnala njeno dediščino, preide nazaj omenjenima Čreteškima. V primeru, da bo odkupljena posest na Raki ali huba v Bitnji vasi preplačana več, kot je zanjo plačal Zofijin pokojni oče, jo lahko Zofija po nasvetu navedenih bratrancev obdrži toliko časa, dokler bo v njuni lasti. Ko pa bo prišla v last starega očeta Hermana V., postane navedena obveza brezpredmetna.¹⁷⁸

Tudi Nikolaj je bil, tako kot njegov brat Herman V., dvakrat poročen: prvič z Marjeto s Kranichberga¹⁷⁹ in drugič z Ano Kuchler.¹⁸⁰ Imel je sinova Ulrika III., o katerem bomo več spregovorili v nadaljevanju, in Gašperja,¹⁸¹ ki ga je kot otroka vzgajala Jera II., žena bratranca Janeza III. Leta 1387 mu je namenila za 100 funtov dunajskih pfenigov posesti na Koroškem, ki ji jo je dal svak Oton Wolfsauer, mož sestre Dimute II.¹⁸² Leta 1389 mu je obljubila po svoji smrti zapustiti dvor Oberndorf pri Ostrovici.¹⁸³ Nikolaj je imel tudi dve hčeri, Marjeto in Heleno I. Marjeta se v viru prvič omenja v času svoje poroke. Njen mož Peter z Liemberga ji je septembra 1394 naročil, naj v zameno za domači davek plača 600 funtov dunajskih pfenigov; dalje je potrdil, da je od tasta Nikolaja prejel poročno posest v vrednosti 300

funtov pfenigov in da za celotno vsoto ženi predaja fevde avstrijskega vojvode v Mittertrixnu.¹⁸⁴ Drugič je bila Marjeta poročena z Gašperjem Ladendorфом. Umrta je pred novembrom 1435, ko je njen drugi mož v zameno za denarno odškodnino svojim svakom kot dedičem odstopil njene posesti v vrednosti 600 funtov pfenigov in številne dobrine.¹⁸⁵ Druga Nikolajeva hči Helena I., ki je bila poročena s Friderikom Polheimom, se v virih omenja šele po očetovi smrti, ko sta se 2. septembra 1405 z bratom Ulrikom III. dogovorila o dedovanju.¹⁸⁶

Brata se zadnjič skupaj omenjata leta 1367, ko ju je avstrijski vojvoda Albreht III. imenoval za poroka proti Judu Mošēju iz Celja za izposojenih 1600 florenov. Dokument o poroštvi v vrednosti 40 mark oglejskih pfenigov, ki sta ga Ostroviška dala Mošēju, je vojvoda razveljavil in potrdil, da mu nista ničesar dolžna.¹⁸⁷ Kmalu zatem, verjetno maja 1368, je Herman V. umrl,¹⁸⁸ s čimer je senior rodbine in vrhovni točaj na Koroškem postal njegov brat Nikolaj.¹⁸⁹

TOČAJI OSTROVIŠKI KOT ŠTAJERSKI IN KRANJSKI DEŽELNI GLAVARJI

Nikolaj, zadnji še živeči sin Rajnerja III., se je preselil na Štajersko. Bil je v zelo dobrih odnosih z vojvodo Leopoldom III., ki ga je imenoval na položaj štajerskega deželnega glavarja. To funkcijo je Nikolaj opravljal med letoma 1386 in

¹⁷⁷ StLA, GU, št. 59 (19. XI. 1367) – obj. MStLA 44/45, št. 59.

¹⁷⁸ SI AS 1063, št. 6777 (21. IV. 1355) – obj. ZIMK, CKSL, št. 2229 – reg. AVGT 7, št. 130; Wiessner, *Schenken*, št. 187 (22. IV. 1355); Pop. Rep. XIV/2, št. 9.

¹⁷⁹ Marjeta Kranichberška se kot Nikolajeva žena omenja leta 1370 (ÖStA, HHStA, AUR, št. 11930 (28. I. 1370) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 235).

¹⁸⁰ Ana Kuchler se kot Nikolajeva žena prvič omenja leta 1383 (ÖStA, HHStA, AUR, št. 14549 (18. X. 1383) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 287) in zadnjič leta 1405, takrat že kot vdova (ÖStA, HHStA, AUR, št. 18480 (15. V. 1405) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 370).

¹⁸¹ Gašper se prvič omenja leta 1385, ko mu je bratranec Janez III. zapustil tretjino desetine v kraju St. Johann (ÖStA, HHStA, AUR, št. 14833 (21. IV. 1385)), zadnjič pa ga zasledimo leta 1392, ko salzburškemu nadškofu Pilgrimu izda potrdilo o plačilu odškodnine (ÖStA, HHStA, AUR, št. 16199 (3. XI. 1392)).

¹⁸² ÖStA, HHStA, AUR, št. 15264 (23. X. 1387) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 302; ZIMK, CKSL, št. 3374.

¹⁸³ ÖStA, HHStA, AUR, št. 15699 (28. IX. 1389) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 312; ZIMK, CKSL, št. 3445.

¹⁸⁴ ÖStA, HHStA, AUR, št. 16556 (13. IX. 1394) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 338 (12. IX. 1394).

¹⁸⁵ ÖStA, HHStA, AUR, št. 1435 XI 4 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 424.

¹⁸⁶ ÖStA, HHStA, AUR, št. 18527 (22. IX. 1405) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 372.

¹⁸⁷ ÖStA, HHStA, AUR, št. 11336 (13. II. 1367) – reg. MDC 10, št. 683; Wiessner, *Schenken*, št. 222; FGLS 46, Quellenanhang, sub dato; RH 5/1, št. 181; RGJÖM 3, št. 1187.

¹⁸⁸ Maja 1368 je žena Katarina zagotovila, da bo iz premoženja, ki ji ga je zastavil mož Herman V., njunim otrokom podarila 200 funtov dunajskih pfenigov (ÖStA, HHStA, AUR, št. 11652 (19. V. 1368) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 228 (17. V. 1368)). Istega dne je sin Janez III. sporočil, da je od svojega očeta Hermana V. prejel polovico gradu Rinek (Reinegg) in 100 funtov dunajskih pfenigov od mitnine v Šentvidu ob Glini, v korist svojih sorodnikov pa se je odpovedal gradu Ostrovice (KLA, KLA 418, št. B-A 400 St (17. V. 1368) – reg. MDC 10, št. 700; *Die Schenken*, št. 229). Pri nobeni od obeh listin Herman V. ni bil med pečatniki, obe pa je pečatil njegov brat Nikolaj.

¹⁸⁹ Ko je Nikolaj leta 1370 cerkvi sv. Marije v Hochfeistritz pri Ebersteinu prodal neko zemljišče, se je naslovil kot *obrister schench in Chaernten* (ADG, PA, Urk, št. P 0983 (8. IV. 1370) – reg. MDC 10, št. 720; Wiessner, *Schenken*, št. 236). Med letoma 1371 in 1375 je bil Nikolaj gradiščan na Ostrovici bližnjem gradu Taggenbrun pri Šentvidu ob Glini (ÖStA, HHStA, AUR, št. 12239 (11. XII. 1371); ÖStA, HHStA, AUR, št. 12891 (13. XII. 1375)), leta 1393 pa njegov oskrbnik (ÖStA, HHStA, AUR, št. 16270 (8. III. 1393)).

1387, saj je iz tega obdobja znanih tudi nekaj njegovih aktivnosti.¹⁹⁰ 9. junija 1386 je Judinji Gutel, vdovi Išlajna iz Gradca, poravnal dolg Friderika Slovenjegraškega iz Algersdorfa in njegove žene Katarine v znesku 76 funtov dunajskih pfenigov. Dolžnika sta imela za ta dolg zastavljeno hubo v Ivniku (Eibiswald), ki je bila fevd grofa Huga Montfortskega, ter dvor s pripadajočo gornino v Ebersbachu, kar je bil fevd sekavskega škofa.¹⁹¹ 20. junija sta Friderik in Katarina to posest podarila Nikolaju.¹⁹² 24. junija je Nikolaj potrdil v Gradcu dosežen sporazum o prodaji dvora v Weinzierlu (poznejši grad Šentvid ob Glini) skupaj z njemu pripadajočim vinogradom pri Šentvidu.¹⁹³ Istega dne so Judje Neglajn iz Brucka ob Muri, njegov brat Nissim Šeblajn, zet Baruha iz Gradca, in njegova žena, kakor tudi Judinji Gutel, vdova Išlajna iz Gradca, in Kendlajn, vdova Hobšlajna iz Gradca, to posest za 200 funtov pfenigov prodali opatu Davidu in samostanu v St. Lambrechtu.¹⁹⁴ Decembra se je z Nikolajevim posredovanjem pri opatu Davidu v St. Lambrechtu Sajfrid s Planpacha odpovedal neki službi v uradu Šentvid ob Glini.¹⁹⁵ Januarja 1387 je od grofa Huga Montfortskega kupil dvor pri Ivniku,¹⁹⁶ marca pa je bil razsodnik v sporu med Vajkardom Polheimom in Janezom Lipniškim.¹⁹⁷

Nikolaj s Kranjsko tako rekoč ni imel več stika, je pa tam ohranil še nekaj dednih fevdov. Oktobra 1377 je s soglasjem in voljo dedičev Henriku, mesarju in kamniškemu meščanu, podelil v fevd snopno desetino od dveh hub v Šmarci pod Homcem v mengeški župniji.¹⁹⁸ To desetino je leta 1393 podelil Gotfridu, izdelovalcu mečev in kamniškemu meščanu.¹⁹⁹ Istega dne je Marku,

mesarju in kranjskemu meščanu, ter njegovi ženi Jeri podelil v fevd pol snopne desetine od sedemnajstih hub v Lahovčah, ki jo je imel prej v fevdu Pavel, sin pokojnega kamniškega meščana Janeza.²⁰⁰ Nikolaj je od leta 1400 opravljal službo glavarja v Brežah²⁰¹ in se v virih zadnjič omenja decembra 1402.²⁰²

Nikolajev mlajši sin Ulrik III. je bil prvič poročen z Elizabeto z Ehrenfelsa²⁰³ in drugič z Elizabeto, hčerjo Gotharda s Kraiga.²⁰⁴ Imel je sinova Lenarta²⁰⁵ in Ulrika III.

fevd Nikolajev sin Ulrik III., takrat že drugič v funkciji kranjskega deželnega glavarja (SI AS 1063, št. 6838 – reg. ZIMK, CKSL, št. 4449; Pop. Rep. XIV/3, št. 20).

²⁰⁰ SI AS 1063, št. 6818 (10. V. 1393) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 329; ZIMK, CKSL, št. 3554; Pop. Rep. XIV/2, št. 50. Desetino v Lahovčah je 4. maja 1397 kamniškemu meščanu Nikolaju Štriclerju in njegovi ženi Dimuti podelil v fevd že Nikolajev sin Ulrik III., ki se takrat prvič omenja (ÖStA, HHStA, AUR, št. 17041 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 345; ZIMK, CKSL, št. 3657).

²⁰¹ V tej službi je prvič omenjen julija 1400 (ÖStA, HHStA, AUR, št. 17659 (9. VII. 1400) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 357), pozneje pa še v letih 1401 (ÖStA, HHStA, AUR, št. 17786 (18. IV. 1401) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 361) in 1402 (ÖStA, HHStA, AUR, št. 17903 (13. I. 1402) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 362).

²⁰² Takrat sta z ženo Ano Kuchler za 100 ogrskih dukatov od Augustina s Silberberga kupila posest v okolici Šentvida ob Glini (ÖStA, HHStA, AUR, št. 18063 (13. XII. 1402) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 364). Nikolaj naj bi umrl maja 1404 (Naschenweng, *Die Landeshauptleute*, str. 74).

²⁰³ Elizabeta z Ehrenfelsa se kot žena Ulrika III. omenja leta 1416. Takrat je Janez z Ehrenfelsa pečatil listino svoje sestre Ane, ki je njegovim otrokom podelila neko posest, pri čemer ni bila oškodovana Elizabeta (očitno njuna sestra), žena Ulrika III. (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1416 I 6 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 383).

²⁰⁴ Elizabeta s Kraiga se, sicer posredno, kot žena Ulrika III. prvič omenja leta 1420, ko si je njen oče Gothard pri svojem svaku Ulriku III. sposodil 40 zlatih dukatov, za kar mu je zastavil dve posestvi v Launsdorfu s pripadajočimi vinogradi (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1420 V 1 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 389). Z imenom pa se Elizabeta omenja leta 1421, ko je njen oče Gothard njej in možu Ulriku III. zastavil neko hubo za dolžnih 120 zlatih dukatov (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1421 III 11 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 391). Elizabeta se zadnjič omenja novembra 1429, takrat že kot vdova Ulrika III., ko je skupaj s sinovoma Joštom in Lenartom potrdila dolg krškemu škofu Ernestu Auerju ter Tomanu in Hermanu Auerju v znesku 400 florenov in 150 funtov dunajskih pfenigov. Vsoto so si izposodili za svoje potrebe, kot varščino pa zastavili posest na Koroškem (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1429 XI 16 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 407).

²⁰⁵ Lenart se prvič omenja leta 1427, po razglasu papeža Martina V., ko ga je apostolski nuncij, nadškof Janez iz Teb, skupaj z očetom Ulrikom in materjo Elizabeto pozval k sodelovanju pri osvoboditvi kristjanov iz turškega ujetništva (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1427 V 22 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 402), in zadnjič leta 1441, ko sta z bratom Ulrikom III. kupila neko posest na Koroškem (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1441 V 11 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 431).

¹⁹⁰ Gl. Naschenweng, *Die Landeshauptleute*, str. 73–74.

¹⁹¹ ÖStA, HHStA, AUR, št. 15073 (9. VII. 1386) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 294; RGJÖM 3, št. 1847.

¹⁹² ÖStA, HHStA, AUR, št. 15076 (20. VII. 1386) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 295; RGJÖM 3, št. 1850.

¹⁹³ StAStL, Urk, št. I 473 (24. VII. 1386) – obj. MGWJ 72, str. 166–167 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 296; RGJÖM 3, št. 1851.

¹⁹⁴ StAStL, Urk, št. I 474 (24. VII. 1386) – obj. MGWJ 72, str. 163–166 – reg. Ganser, *Judenrecht*, str. 83; RGJÖM 3, št. 1852.

¹⁹⁵ StAStL, Urk, št. I 477 (7. XII. 1386) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 297.

¹⁹⁶ ÖStA, HHStA, AUR, št. 15156 (7. I. 1387) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 299. Nikolaj je službo štajerskega deželnega glavarja opravljal do 27. marca 1387 (Naschenweng, *Die Landeshauptleute*, str. 73).

¹⁹⁷ StLA, AUR, št. 3591 (19. III. 1387) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 300.

¹⁹⁸ SI AS 1063, št. 6802 (15. X. 1377) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 267; ZIMK, CKSL, št. 3029; Pop. Rep. XIV/2, št. 34.

¹⁹⁹ SI AS 1063, št. 6819 (10. V. 1393) – reg. AVGT 7, št. 260; Wiessner, *Schenken*, št. 328; ZIMK, CKSL, št. 3553; Pop. Rep. XIV/3, št. 1. To desetino je 10. II. 1428 Gotfridovi drugi ženi Katarini, ki je bila takrat že vdova, podelil v

Oče Nikolaj je sina Ulrika III. vpeljeval tudi v svoje poslovanje na Kranjskem. Ta je leta 1398 pečatil listino, s katero je Janez iz Podšentjurja vojvodi Viljemu predal lastništvo nad sedmimi hubami v Češeniku v župniji Dob, dvor v Podšentjurju in hubo v Koprivniku v župniji Dob ter vse prejel ponovno v fevd.²⁰⁶ Pomemben dogodek za Ulrika III. se je zgodil 4. novembra 1400 (ali 1401) v poljskem Bieczu, kjer je bil na strani Celjskih skupaj z Albertom Kozjaškim pri podpisu ženitne pogodbe med Ano Celjsko in Vladislavom II. Jagiełłoncem, poljsko-litovskim kraljem.²⁰⁷

Pravi karierni vzpon pa se je zanj začel v času avstrijskega nadvojvode Ernesta Železnega, ko je postal deželni glavar na Kranjskem. V tej funkciji se prvič omenja med letoma 1414²⁰⁸ in 1421, ko je oblast izvajal s pomočjo deželnih upraviteljev Pavla z Wullroßa (1414), Jurija Guštanjanskega (1414–1417) in Leutolda Julbecka (1417–1421).²⁰⁹

V tem obdobju je nadvojvoda nanj naslovil več ukazov. 8. marca 1414 ga je obvestil, da je potrdil privilegije ljubljanskih krznarjev,²¹⁰ naslednjega dne pa, da je potrdil privilegije samostanoma Velesovo²¹¹ in Mekinje.²¹² 10. marca je potrdil še privilegije samostanu Bistra²¹³ ter mu ukazal, naj razišče in razreši spor med samostanom in Turjaškimi glede neke posesti.²¹⁴ 2. avgusta mu je nadvojvoda naročil, naj deželane, viteze in hlapce na Kranjskem obvesti, da je potrdil deželni privilegij

vojvode Albrehta Avstrijskega iz leta 1338.²¹⁵ 25. junija 1415 sta ga nadvojvodov kancler, krški škof Ernest Auer, in dvorni mojster Friderik iz Fladnitza zaprosila, naj posreduje v sporu med Bernardom Schrotom in Lenartom Iškim, gradiščanom na Novem gradu pri Preddvoru, glede ribolovne pravice in drugih zadev okrog Novega gradu.²¹⁶ 20. junija 1416 mu je nadvojvoda naročil, naj vsem plemičem, ki imajo hiše v Ljubljani, zapove, da jih naselijo, plačujejo mestu davke in popravijo obzidje ob hišah. Če tega ne bodo storili, je meščanom dovoljeno polastiti se teh hiš, jih naseliti ali porušiti in na njihovem mestu zgraditi obzidje.²¹⁷ Istega dne ga je tudi obvestil, da ljubljanskim meščanom dovoljuje postavitev nove mesarske stojnice za prodajalce s podeželja, ki bodo lahko ob tržnih dneh (sreda in sobota) prodajali meso.²¹⁸ Istega dne mu je tudi ukazal, naj poskrbi, da bodo vse cerkvene ustanove, deželno plemstvo in podložniki ljubljanskim meščanom pomagali pri gradnji mestnega obzidja; z izjemo ljubljanskih križnikov, ki bodo za izgradnjo odseka obzidja na svoji zemlji poskrbeli sami.²¹⁹ Nadvojvoda mu je 8. februarja 1417 naročil, naj ščiti brata Valterja in Jurija iz Črnuč ter brodnika Jakoba pri tamkajšnjem brodu.²²⁰ 6. julija 1418 ga je obvestil, da je na prošnjo ljubljanskih meščanov potrdil privilegij vojvode Henrika VI. Goriško-Tirolskega iz leta 1320 ter privilegij vojvod Albrehta III. in Leopolda III. Habsburških iz leta 1370.²²¹ 6. aprila 1419 mu je ukazal, naj do njegovega prihoda ustavi vse postopke na ogradnem sodišču v Ljubljani v zadevi Jurija Turjaškega proti Viljemu Schnizenbaumu in Krumbachu glede gozda nad Igom, ker želi o tem osebno razsoditi.²²² 7. maja 1420 je dobil njegov ukaz, naj na deželnem sodišču zavrne tož-

206 ÖStA, HHStA, AUR, št. 17287 (15. X. 1398) – reg. MHVSt 7, št. 277; ZIMK, CKSL, št. 3700.

207 Gl. Długosz, *Annales*, str. 237; Wdowiszewski, *Genealogia Jagiellónow*, str. 67; Mlinar, *Podoba Celjskih*, str. 291; Lukanc, Ana Celjska, str. 54. Problem datacije poročne pogodbe še vedno ostaja odprt (gl. Lukanc, Ana Celjska, str. 50–55).

208 Ulrik III. se v znanih virih kot kranjski deželni glavar prvič omenja konec februarja 1414, čeprav je imel tedaj za seboj verjetno že nekaj mesecev službovanja. Omenjenega dne je njegov upravitelj Pavel Wuldres (*Paul am Wuldres des edlen herren hern Vleichts Schench von Ostrawitz verbeser in Chrain*) potrdil, da je Ulrik Limberški predložil papirnatno listino glede treh hub v Rudniku pri Moravčah, Rebri pod Limbarsko goro in Zgornjih Kosezah pri Moravčah, podarjenih župnijski cerkvi v Moravčah, in da je ta lista enakovredna originalu (SI AS 1063, št. 417 (26. II. 1414) – obj. ZIMK, CKSL, št. 4954 – reg. JbRSchL 1864, str. 41; Wiessner, *Schenken*, št. 379).

209 Gl. Kotar, *Deželni glavarji*, str. 125, op. 238.

210 Prep. SI AS 1, fasc. I 148 (18. st.) – obj. ZIMK, CKSL, 4056; GZL 10, št. 44.

211 SI AS 1063, št. 5368 (8. III. 1414) – reg. GHH 5, št. 1441; JbRSchL 1864, str. 41; LMS 1872–1873, str. 27; ZIMK, CKSL, št. 4059.

212 SI AS 1063, št. 5158 (9. III. 1414) – obj. ZIMK, CKSL, št. 4060.

213 SI AS 1063, št. 4848 (9. III. 1414) – reg. GHH 5, št. 1442; JbRSchL 1864, str. 41; ZIMK, CKSL, št. 4061.

214 SI AS 1063, št. 4847 (10. III. 1414) – reg. GHH 5, št. 1443; JbRSchL 1864, str. 41.

215 Ins. SI AS 1063, št. 691 (25. XI. 1460) – reg. ZIMK, CKSL, št. 4095.

216 Ins. SI AS 1063, št. 1069 (13. XII. 1508) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 380 (26. VI. 1414).

217 SI ZAL LJU 333, št. 19 (20. VI. 1416) – obj. ALGHK 2/3b, št. 22; MHVK 10, št. 23; JbRSchL 1903/4, št. 14; GZL 3, št. 31; GR 19, št. II; ZIMK, CKSL, št. 4134 – reg. JbRSchL 1864, str. 41.

218 SI ZAL LJU 333, št. 18 (20. VI. 1416) – obj. ALGHK 2/3b, št. 23; MHVK 10, št. 24; JbRSchL 1903/4, št. 15; GZL 3, št. 32; ZIMK, CKSL, št. 4135 – reg. JbRSchL 1864, str. 41.

219 Prep. ZAL, LJU 488, cod. XXV, f. 47–48 (16. st.); HHStA, FAA XXIII, št. 21, 21a (17. st.) – obj. ALGHK 2/3b, št. 24; MHVK 10, št. 25; GZL 3, št. 33; TKL 2, št. 52; ZIMK, CKSL, št. 4136 – reg. MHVK 7, št. 7; JbRSchL 1864, str. 41.

220 SI AS 1063, št. 442 (8. II. 1417) – obj. GZL 10, št. 48; ZIMK, CKSL, št. 4147 – reg. MHVK 3, št. 66b; JbRSchL 1864, str. 41.

221 Prep. ZAL, LJU 488, cod. XXV, f. 47–5 (16. st.) – obj. ALGHK 2/3b, št. 25; MHVK 10, št. 27; GZL 3, št. 35 – reg. JbRSchL 1864, str. 41; ZIMK, CKSL, št. 4177.

222 KLA, KLA 871, št. B-259 St (6. IV. 1419) – obj. TKL 2, št. 64 – reg. MMVK 20, št. 318.

bo Marjete, vdove po Andreju Apfaltrerju, proti mestu Ljubljana zaradi gmajne in gozda, ki ne sodi pod Jeterbenk, ampak je deželnoknežja last.²²³ Končno mu je 3. avgusta 1421 sporočil, da so že njegovi predniki prepovedali kmečko trgovino na podeželju, zato na prošnjo kamniških meščanov to prepoveduje tudi on, posebno pa še taverne in točilnice, ki niso ob deželnih cestah ali pri župnijskih cerkvah in ki niso še iz starih časov, ker ima zaradi tega škodo na mitninah in carinah, pa tudi mesta in trgi trpijo zaradi tega. Zato mu naroča, naj prepove trgovino na podeželju in v primeru kršitve blago zapleni, omenjene taverne in točilnice pa naj odpravi.²²⁴

V drugi polovici avgusta 1421 je bil Ulrik III. odpoklican kot deželni glavar. Na njegovo mesto je bil za kratek čas imenovan Jurij II. Turjaški, za njim pa med letoma 1422 in 1424 grof Henrik IV. Goriški.²²⁵

V času glavarstva je Ulrik III. opravil tudi nekatere zadeve okrog svoje posesti na Kranjskem. Leta 1417 je gvardijanu Kristjanu in konventu frančiškanskega samostana v Ljubljani podelil desetino v Štepanji vasi, za kar naj zanj in za ženo Elizabeto s Kraiga pri Marijinem oltarju v koru vsako soboto opravljajo peto mašo.²²⁶ Junija 1420 je ljubljanskemu meščanu in pisarju ograjnega sodišča Henrik Stauthaimerju za 70 funtov dunajskih pfenigov prodal desetino pri Šentjakobu ob Savi, fevd oglejskega patriarha.²²⁷ Ko mu je konec avgusta 1422 grof Herman II. Celjski dal svojo hišo na Novem trgu v Ljubljani, se Ulrik III. ni več naslavljal kot kranjski deželni glavar.²²⁸

Po krajšem premoru je Ulrik III. kariero nadaljeval na Štajerskem, kjer je bil v letih 1424 in 1425 deželni glavar. Iz redkih ohranjenih virov, ki se nanašajo na njegovo uradovanje, izvemo, da mu je 26. avgusta 1424 Sigmund Schurff obljubil, da bo odslužil svojo zaporno kazen;²²⁹ 17. julija 1425 pa je bil med rabsodniki, ko so se Janez s Pernega, njegova žena Katarina, hči pokojnega Friderika Čreteškega, in Jurij Žumberški kot varuh otrok pokojnega Jurija Čreteškega poravnali glede nesoglasij, ki so nastala med njimi na eni strani

in Herbardom Turjaškim ter njegovo pokojno mamo Elizabeto na drugi v zvezi s posedovanjem gradu Rekštajn.²³⁰

Po smrti avstrijskega nadvojvode Ernesta Železnega aprila 1424 je njegov brat Friderik IV. Tirolski prevzel skrbništvo nad Ernestovima mladoletnima sinovoma Friderikom V. in Albrehtom VI. ter začasno zavladal notranjeavstrijskim deželam. Kaj se je dogajalo s kranjskim deželno-glavarskim uradom v mesecih po nadvojvodovi smrti, zaradi pomanjkanja virov ni znano. Dejstvo je, da je sredi leta 1425²³¹ točaj Ulrik III. Ostroviški ponovno zasedel urad deželnega glavarja na Kranjskem. 1. decembra 1426 je v sporu med vetrinjskim opatom Kristjanom in Friderikom Schrotom glede ribolovne pravice na reki Kokri odločil v korist samostana.²³² 11. januarja 1428 mu je avstrijski vojvoda Friderik IV. ukazal, naj dovoli tovorjenje soli in železa iz Salzburga na Kranjsko.²³³ 9. februarja je na pritožbo kamniškega mestnega sveta in občine vsem župnikom, vikarjem in kaplanom naročil, naj ne podpirajo kmetov pri nedovoljenem trgovanju tako, da jim omogočajo skrivanje vina, železa in drugega blaga po cerkvah. S tem namreč oškodujejo deželnega kneza, saj zmanjšujejo njegove dohodke od cestnin in carin oziroma mostnin.²³⁴ Nekaj dni pozneje mu je Nikolaj II. Gallenberški prisegel, da se bo zaradi v Kamniku storjenega nasilja soočil z njim in avstrijskim vojvodo.²³⁵ Ulrik III. je dal zapreti njegovega sina Sigmunda in Nikolaja Šteberškega, ki je Gallenberškemu pri napadu na mesto Kamnik posodil svoje služabnike. Avgusta 1428 je vojvoda Friderik IV. Ulriku III. ukazal, naj izpusti iz ujetništva Nikolaja Šteberškega, ki je obljubil, da mu bo prisegel zvestobo,²³⁶ kar je oktobra naslednje leto tudi storil.²³⁷ Tudi Sigmund

223 Prep. ZAL, LJU 488, cod. XXV, f. 40-40' (16. st.) – obj. ALGHK 2/3b, št. 31; MHVK 10, št. 28; GZL 3, št. 39; ZIMK, CKSL, št. 4202 – reg. JbRSchL 1864, str. 41.

224 Prep. SI AS 1063, št. 3043, f. 3 (1528) – obj. KZ 4, št. 7 – reg. ARGO 3, str. 69; LMS 1876, št. 55.

225 Gl. Kotar, Deželni glavarji, str. 126–127.

226 ASFP, ZL, sub dato (20. XI. 1417) – obj. GZL 2, št. 70; ZIMK, CKSL, 4164.

227 SI AS 1063, št. 6829 (13. VI. 1420) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 390; ZIMK, CKSL, št. 4203; Pop. Rep. XIV/3, št. 11.

228 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1422 VIII 31 – obj. ZIMK, CKSL, št. 4275 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 394 (24. VIII. 1422).

229 KLA, KLA 418, št. B-A 763 St (26. VIII. 1424).

230 HHStA, FAA XXIII, št. 27 (15. VII. 1425) – obj. TKL 2, št. 96. Herbard Turjaški je to rabsodbo potrdil šele deset mesecev pozneje (SI AS 1063, št. 6675 (15. IV. 1426) – reg. ZIMK, CKSL, št. 4399).

231 Ulrik III. se kot kranjski deželni glavar ponovno navaja konec julija 1425, ko mu je Jurij z Gradnegga dal svojo posest v Moosu pri Hardu na Koroškem (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1425 VII 29 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 398).

232 Prep. KLA, KLA 118, A-1/1 St, št. 274 (16. st.); KLA, KLA 118, A-1/2 St, št. 365 (16. st.).

233 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1428 I 11 – reg. GHH 5, št. 2610; JbRSchL 1864, str. 42.

234 SI ZAL LJU 333, št. 23 (9. II. 1428) – obj. JbRSchL 1903/4, št. 20; GZL 3, št. 45; GR 19, št. 13 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 403; ZIMK, CKSL, št. 4448.

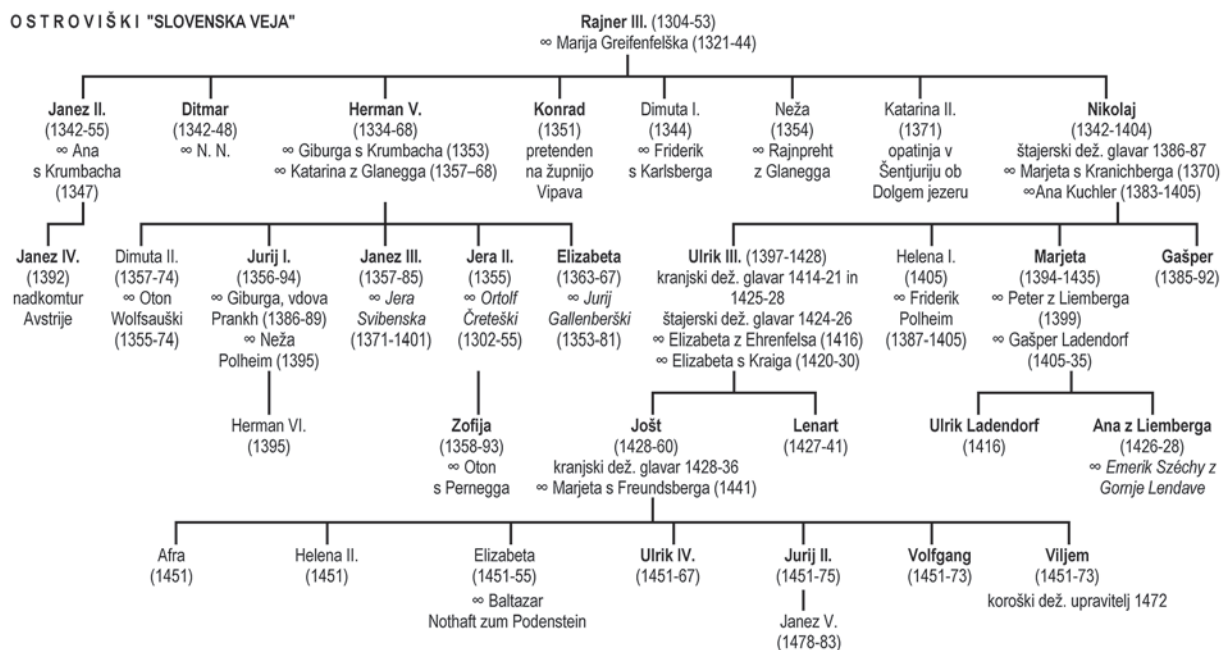
235 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1428 II 14 – reg. SI AS 730, fasc. 153, št. 116, str. 498; MÖG 1/1, št. 28; GHH 5, št. 2622; JbRSchL 1864, str. 42; GLA, str. 286.

236 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1428 VIII 9 – reg. MÖG 1/1, št. 38; GHH 5, št. 2682; JbRSchL 1864, str. 42.

237 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1429 X 24 – reg. MÖG 1/1, št. 55; GHH 5, št. 2808; JbRSchL 1864, str. 42.

Rodovnik 3

OSTROVIŠKI "SLOVENSKA VEJA"



Gallenberški je marca 1431, po prestani zaporni kazni, ki mu jo je zaradi omenjenega napada prisodil Ulrik III., vojvodi obljubil zvestobo.²³⁸

Kot upravitelja deželnega glavarja Ulrika III. se v tem času omenjata Viljem Schnizenbaum leta 1426²³⁹ in Konrad Aspach leta 1428.²⁴⁰

Na čelu kranjskega deželnoglavarskega urada je Ulriku III. sledil sin Jošt.²⁴¹ Morda je imenovanje pri vojvodi Frideriku IV. izposloval oče, vendar za to ni neposrednih dokazov. Vsekakor je bil Ulrik III. v času, ko je Jošt postal deželni glavar na Kranjskem, še živ. To potrjuje listina iz novembra 1428, ko sta Emerik Széchy z Gornje Lendave (Grad na Goričkem) in njegova žena Ana, nečakinja Ulrika III., potrdila Ulrikovo obljubo, da bosta po njegovi smrti sinova Jošt, deželni glavar na Kranjskem (*hauptmann in Krain*), in Lenart sestrični plačala dediščinske terjatve v znesku 1000 florenov in obrestovane z 80 floreni na leto. Če bosta Emerik in Ana umrla brez dedičev, bo denar povrnjen Ostroviškemu.²⁴² Marca 1430, ko je Jošt že nekaj časa opravljal funkcijo deželnega glavarja, mu je (njemu in bratu Lenartu) leta 1430 vojvoda Friderik IV. podelil v fevd najprej matični

grad Ostrovia, dediščino pokojnega očeta Ulrika III.,²⁴³ istega dne pa še grad Liebenfels, ki ga je Ana z Liemberga kot očetovo dediščino prodala njenemu očetu oziroma svojemu stricu Ulriku III. Slednji je umrl še pred izvršitvijo in tako grad zapustil svojim sinovoma.²⁴⁴

Joštova prisotnost v Ljubljani je v ohranjenih dokumentih izpričana šele novembra 1432, ko je oglejskemu kleriku Pankracu Jakobu Slovenjegraškemu podelil naslov miznika ali stolnika.²⁴⁵ O njegovih aktivnostih na Kranjskem se ni ohranilo mnogo virov, vendar je mogoče domnevati, da se je v deželi pogosto zadrževal.

O izpolnjevanju deželnoglavarskih nalog so ohranjeni naslednji dokumenti. 1. aprila 1429 je vojvoda Friderik IV. duhovščini na Kranjskem in v Slovenski marki potrdil privilegija svojih bratov, vojvode Viljema in nadvojvode Ernesta Železnega. Kranjskemu deželnemu glavarju, točaju Joštu Ostroviškemu, pa je naročil, naj duhovšči-

²³⁸ ÖStA, HHStA, AUR, št. 1431 III 2 – reg. GHH 5, št. 2937; JbRSchL 1864, str. 42.

²³⁹ ÖStA, HHStA, AUR, št. 1426 I 21 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 399.

²⁴⁰ SI AS 1063, št. 1265 (31. VIII. 1428) – reg. JbRSchL 1864, str. 42.

²⁴¹ O Joštu kot kranjskem deželnem glavarju gl. Kotar, *Deželnoknežja oblast*, str. 122–125.

²⁴² ÖStA, HHStA, AUR, št. 1428 XI 2 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 406.

²⁴³ ÖStA, HHStA, AUR, št. 1430 III 17 – reg. MDC II, št. 101; MHVSt 8, št. 389 (17. III. 1430); GHH 5, št. 2865; Wiessner, *Schenken*, št. 409; JbRSchL 1864, str. 42.

²⁴⁴ ÖStA, HHStA, AUR, št. 1430 III 18 – reg. MHVSt 8, št. 390; GHH 5, št. 2865; Wiessner, *Schenken*, št. 408; JbRSchL 1864, str. 42.

²⁴⁵ ÖStA, HHStA, AUR, št. 1432 XI 19 – reg. Chmel, *Geschichte*, str. 178, op. 3; Wiessner, *Schenken*, št. 416. Pankrac Jakob Slovenjegraški je leta 1434 s privoljenjem bratov Jošta in Lenarta dobil dosmrtno mesto kaplana pri kapeli sv. Nikolaja na gradu Ostrovia (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1434 IV 3 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 420). Enak častni naslov je leta 1426 njegov oče Ulrik III. podelil akolitu Štefanu Hüntlu iz bavarskega Ötingena (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1426 II 23 – reg. Chmel, *Geschichte*, str. 178, op. 3).

ne v opisanih milostih, svoboščinah, pravicah in navadah ne ovira, temveč naj jo v njih štiti.²⁴⁶ 13. februarja 1433 je vojvoda Friderik V. na pritožbo mest Ljubljane, Kranja in Kamnika prepovedal trgovino na podeželju, ker je škodila mestom. Omenjena mesta so se namreč pritožila, da na deželi okrog cerkva in na drugih neobičajnih mestih potekajo trgovanje, točenje pijače ter prekupčevanje z usnjarskimi izdelki in ostalim, kar ni bilo po starodavnih navadah in običajih. Zato je vojvoda Friderik V. v svojem imenu in imenu svojega strica, avstrijskega vojvode Friderika IV., kranjskemu deželnemu glavarju in točaju Joštu Ostroviškemu, kranjskemu vicedomu Martinu Črnomaljskemu ter vsem bodočim glavarjem in vicedomom ukazal, naj ščitijo pravice mest in skrbijo za to, da ne bodo kršene, oziroma da se ne bodo uvajale novotarije.²⁴⁷ 14. februarja 1433 je bil Jošt razsodnik v sporu med Andrejem Wildenmännerjem, meščanom Velikovca, in Janezom Wiserjem.²⁴⁸ 14. decembra 1433 mu je pisal salzburški nadškof Janez II. v zvezi s sporom glede ribolovne pravice na Savi pri Sevnici, ki ga je imel s Friderikom Čušperškim, saj so o njem razsojali na ljubljanskem ogradnem sodišču, kar kaže na to, da je bil Jošt dobro obveščen o vsakdanjih zadevah v deželi.²⁴⁹ 22. decembra 1433 mu je vojvoda Friderik V. ukazal, naj se skupaj s kranjskim deželnim vicedomom Martinom Črnomaljskim, Prennerjem in Jakobom Lambergom odpravi h grofu Frideriku II. Celjskemu in ga pripravi do tega, da ustavi gradnjo ter poruši, kar je že bilo zgrajenega.²⁵⁰ Posredovanje ni bilo uspešno, saj je grof utrdbo zgradil do konca in je dobila ime Fridrihtajna.

V času Joštovega službovanja je zaradi njegove pogoste odsotnosti velik del obveznosti padel na deželnega upravitelja. Pri tem se je oprl na preverjeni kader, saj je za deželna upravitelja predlagal Korošca Jurija Guštanjskega (1429–1434) in Konrada Aspacha (1435), ki sta v tej vlogi delovala že pri njegovem očetu Ulriku III.²⁵¹

Maja 1435 je moral vojvoda Friderik IV. oblast v notranjeavstrijskih deželah dokončno predati nečaku Frideriku V., zato je Joštu ukazal, naj bo v prihodnje poslušen njegovemu nečaku, mla-

demu vojvodi Frideriku V.²⁵² V ozračju vse bolj napetih odnosov med Habsburžani in Celjskimi je bilo mlademu vojvodi jasno, da bi v primeru pričakovanega izbruha spopadov Jošt zelo težko uspešno branil njegove pravice in interese na Kranjskem, zato ga je v prvih tednih leta 1436 odpoklical in na njegovo mesto imenoval grofa Štefana Modruškega.

Jošt se je nato povsem umaknil na Koroško, a je na Kranjskem, tako kot njegov oče Ulrik III., še opravljal posle, povezane z ostroviško posestjo. Avgusta 1435 je bil, takrat še v funkciji deželnega glavarja, v Ljubljani, kjer je kranjskemu meščanu Janezu Krulicu in njegovi ženi Neži podelil desetino od sedemnajstih hub v Lahovčah, ki jo je vrnil kamniški meščan Jernej Sträller.²⁵³ Februarja 1436 je Mošej Heetschell, Jud iz Dunajskega Novega mesta, potrdil prejem Joštove zadolžnice za 480 funtov pfenigov. Pečatil je tudi ljubljanski meščan Pankrac Messrer.²⁵⁴ Decembra 1440 mu je Jud Baruh iz Ljubljane potrdil prejem 200 funtov dunajskih pfenigov, ki mu jih je odpisal od dolžnih 480 funtov.²⁵⁵ Aprila 1445 je Janezu iz Vogelj in ženi Doroteji podelil v fevd hubo v Repnjah.²⁵⁶ Aprila 1448 mu je Katarina, hči pokojnega loškega kaščarja Ulrika in žena Ahaca Peisserja, prodala hubi v »Pirikch« in v rovih Može v Bitnju. Pečatila sta loški kaščar Adoard »von Ochsen« (de Bobus) in loški sodnik Friderik.²⁵⁷ Avgusta 1456 je Jošt takrat že cesarju Frideriku III. vrnil posest v Dobrovljah pri Polze-li, ki jo je prodal Filipu iz Goričan in njegovi ženi Katarini.²⁵⁸ Julija 1458 je kranjskemu meščanu Janezu Križanu Trudnu in ženi Neži podelil v fevd desetino na desetih hubah v Kokrici in Bašlju v župniji Kranj, ki jima jo je prodal Ožbolt, sin Rubaina, tržan v Dolnji Planini.²⁵⁹ Oktobra istega leta je kranjskemu meščanu Martinu Spendetu podelil v fevd pol snopne desetine na sedemnajstih hubah v Lahovčah.²⁶⁰ Konec oktobra 1460 je

246 NŠAL, NŠAL 101, št. 280 (I. IV. 1429) – reg. List. NŠAL, št. 280.

247 ZAL, LJU 333, št. 25 (13. II. 1433) – obj. JbRSchL 1903/4, št. 22; GZL 3, št. 47; GR 19, št. 14; ZIMK, CKSL, št. 4579 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 417.

248 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1433 II 14 – obj. MÖG 1/2, št. 5 – reg. MÖG 1/1, št. 92.

249 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1433 XII 14 (dve listini).

250 TLA, Frid, sign. 33/15 (22. XII. 1433) – obj. QVVSt 3, št. 22.

251 Gl. Kotar, *Deželni glavarji*, str. 128.

252 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1435 V 28 – reg. GHH 5, št. 3425; JbRSchL 1864, str. 42.

253 SI AS 1063, št. 6847 (23. VIII. 1435) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 423; Pop. Rep. XIV/3, št. 29.

254 ADG, PA, Urk, št. P 0085 (7. II. 1436) – prep. ADG, PA, Urk, št. P 0118 (12. X. 1483).

255 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1440 XII II – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 429.

256 SI AS 1063, št. 6853 (7. IV. 1445) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 435; Pop. Rep. XIV/3, št. 35.

257 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1448 IV 21 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 443.

258 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1456 VIII 5 – reg. ZIMK, CKSL, št. 5235.

259 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1458 VII 7 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 460.

260 SI AS 1063, št. 6865 (I. X. 1458) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 461; Pop. Rep. XIV/3, št. 47.

ljubljski meščan in mesar Osterman kranjskemu vicedomu Juriju Raynerju med drugim prodal desetino od dveh hub v Šmarci pri Kamniku, ki jo je imel v fevdu od točaja Jošta Ostroviškega in je bila dediščina Katarine, vdove kamniškega meščana Nikolaja Gotfrida. Listino sta pečatila ljubljanska meščana Herman Edlinger in Erhard Schurstab.²⁶¹

JOŠTOVI POTOMCI IN KONEC RODBINE

Jošt je bil poročen z Marjeto, hčerjo Ulrika s Friendsberga.²⁶² V zakonu so se jima rodili sinovi Ulrik IV., Viljem II., Jurij II. in Volfgang ter hčere Elizabeta, Afra in Helena.²⁶³

Joštovim sinovom je uspelo ohraniti ugled rodbine. Najstarejšemu sinu Ulriku IV. se je celo uspelo uveljaviti na cesaričinem dvoru.²⁶⁴ Do svoje smrti, kmalu po letu 1467, je upravljal tudi s preostankom ostroviške posesti na Kranjskem. Julija 1461 je skupaj z mladoletnimi brati Viljemom II., Jurijem II. in Volfgangom, katerih varuh je tedaj bil, kranjskemu meščanu Kristanu Trudnu podelil v fevd snopno desetino na desetih hubah v Kokrici in Bašlju v župniji Kranj, ki jima jo je prodal Ožbolt, sin Rubeina, tržan v Dolnji Planini.²⁶⁵ Istega dne je Neži, vdovi kranjskega meščana Janeza Krulica, podelil v fevd pol snopne desetine na sedemnajstih hubah v Lahovčah.²⁶⁶ Avgusta pa je s soglasjem bratov Jurija II. in Volfganga Hipolitu in Sigmundu Newsbertu podelil v fevd tretjino snopne desetine v Gamberku in Slepšku.²⁶⁷ V začetku oktobra je Doroteji, hčeri pokojnega Janeza Spendala, podelil v fevd pol snopne desetine od sedemnajstih hub v Lahovčah.²⁶⁸ Konec meseca pa je s soglasjem bratov Viljema II., Jurija II. in Volfganga Nikolaju iz Vogelj podelil v fevd

hubo v Repnjah.²⁶⁹ Omenjeno desetino v Lahovčah je leta 1467 podelil v fevd kranjskemu meščanu Janezu Slugi.²⁷⁰

Viljem II. Ostroviški se je leta 1459 na strani cesarja Friderika III. boril proti Goriškim, nato pa še proti nadvojvodi Albrehtu VI., a kljub vsemu ugledu, ki so ga Ostroviški uživali, jim ni uspelo zaustaviti ekonomskega propadanja rodbine. Leta 1468 je cesar Viljema II. za čas svoje odsotnosti imenoval v skupino upraviteljev v dednih deželah.²⁷¹ Ko so leta 1471 osmanski Turki vdrl na Kranjsko – in leto pozneje tudi na Štajersko –, je cesar Friderik III. uvidel nevarnost položaja ter koroškim deželnim stanovom ukazal, naj se zberejo pod vodstvom točaja Viljema II. Ostroviškega ter se skupaj s Štajerci in Kranjci postavijo v bran ter varujejo vhode na Koroško. V tistem času je Viljem II. opravljal tudi funkcijo koroškega deželnega upravitelja.²⁷² Proti koncu septembra 1473 se je glavnina turške vojske pomikala tudi mimo Celovca, preostanek pa mimo Ostrovice proti Šentvidu ob Glini in naprej v dolino Gline,²⁷³ kjer je za seboj puščala opustošenje in požgane vasi. Bežečemu prebivalstvu so nudila zaščito utrjena mesta in gradovi. Številne zajete Korošce so Turki odpeljali s seboj ali pa so jih izpustili proti visoki odkupnini. Osmanski vdori so se nadaljevali. Tako je bil poleti 1475 v boju zajet tudi Jurij II. Ostroviški,²⁷⁴ brat takrat verjetno že pokojnega Viljema II. Odpeljan je bil v ujetništvo. Zanj so Turki zahtevali odkupnino v znesku 4000 florenov, ki pa je kljub prizadevanju njegovega sina Janeza V. niso pravočasno zbrali, tako da je umrl v turškem ujetništvu.²⁷⁵

Cesar Friderik III. je 10. februarja 1478 svojim svetovalcem Juriju Kraigu, Kristofu Ungnadu in Baltazarju Weispriachu naročil, naj grad Ostroviča in druge gradove ter posesti pokojnega Jurija II. Ostroviškega predajo Lenartu Kolnitzerju.²⁷⁶ Že

261 SI AS 1063, št. 680 (31. III. 1460) – obj. GZL 6, št. 14 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 467; ZIMK, CKSL, št. 5329.

262 Marjeta se kot Joštova žena omenja leta 1441 (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1441 VI 25 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 433).

263 Otroci Jošta in takrat že pokojne Marjete s Freudenberga se omenjajo leta 1451, ko se je Jošt dogovarjal z Barbaro s Friendsberga, vdovo Ulrika Nußdorferja, glede dediščine in premoženja po Volfgangu Friendsbergerju (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1451 III. 26 in ÖStA, HHStA, AUR, št. 1451 IX. 23).

264 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1460 X 2 – reg. Chmel, *Regesta* 2, str. 383, št. 3829.

265 SI AS 1063, št. 6868 (12. VII. 1461) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 478 (13. VII. 1461); Pop. Rep. XIV/3, št. 50.

266 SI AS 1063, št. 6867 (12. VII. 1461) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 479 (11. VII. 1461); Pop. Rep. XIV/3, št. 49.

267 ÖStA, HHStA, AUR, št. 1461 VIII 28 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 481.

268 SI AS 1063, št. 6869 (4. X. 1463) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 484.

269 SI AS 1063, št. 6870 (31. X. 1463) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 485.

270 SI AS 1063, št. 6874 (6. X. 1467) – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 494. Gre tudi za zadnjo omembo Ulrika IV. Desetino v Lahovčah je kot nekdanji fevd Ostroviških cesar Friderik III. leta 1481 podelil v fevd kranjskemu meščanu Mihaelu Ptičku (SI AS 1063, št. 831 (14. III. 1481) – obj. ZIMK, CKSL, št. 5721 – reg. MHVK 3, št. 8b; QGStW 1/5, št. 5100; RI 13/29, št. 218).

271 Gl. Kotar, *Deželnoknežja oblast*, str. 125.

272 StAStPL, Urk, št. 617 (2. IX. 1472) – reg. FRA II/39, št. 577.

273 GWLB, Hs, XIII 783, f. 47–48 (25. IX. 1473) – obj. MGH SRG II, str. 41 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 511.

274 GWLB, Hs, XIII 783, f. 52 (24. VIII. 1475) – obj. MGH SRG II, str. 52 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 514.

275 Gl. Valvasor, *Die Ehre*, zv. 4, knj. XV, str. 375; Praparat, *Turški boji*, str. 57.

276 Prep. HHStA, HS, B 53, f. 176 (15. st.) – obj. AÖG Nb 2, št. 413 – reg. MDC II, št. 431; Wiessner, *Schenken*, št. 516.

12. marca pa je cesar Kolnitzerju naročil, naj grad Liebenfels, ki ga je prej imel pokojni Viljem II. Ostroviški²⁷⁷ in je pripadel cesarju, izroči Janezu V. Ostroviškemu,²⁷⁸ sinu pokojnega Jurija II. Točaj Janez V. Ostroviški, zadnji svojega rodu, potomec Spanheimskih, je 30. maja 1478 cesarju vrnil stare dedne – takrat že fevdne – posesti Ostroviških,²⁷⁹ v fevdu mu je ostal le grad Liebenfels. Žal v ohranjenih virih ni ničesar, kar bi osvetlilo usodo zadnjega Ostroviškega. Janez V. se omenja še 21. oktobra 1482, ko je krškemu škofu Lovrencu II. prodal neko posest pri Bachu v župniji St. Urban.²⁸⁰ Umrli je verjetno v prvi polovici leta 1483, saj je 11. junija tega leta cesar Friderik III. Bertoldu Magerju, upravitelju koroškega deželnega glavarja, naročil, naj izpolni pravice in zahteve Juda Mošaja Heetschlla iz Dunajskega Novega mesta do premoženja pokojnega Janeza V.²⁸¹

ZAKLJUČEK

Ostroviški so na ozemlju današnje Slovenije pustili opazne zgodovinske sledi. Že njihov začetnik Zeizolf I., potomec Spanheimov, je imel v začetku 12. stoletja obsežno posest v Savinjski dolini. Osrednjo vlogo pa je v prvi polovici 14. stoletja odigral Rajner III. Ostroviški, dedni točaj koroških vojvod, ki je pridobil obsežno posest na Vipavskem in osrednjem Kranjskem s sedežem v Sinkovem Turnu pri Vodica. Njegova sinova Herman V. in Nikolaj sta zaradi finančnih težav to posest skoraj v celoti odtujila. Njuni potomci so še ostali povezani s Kranjsko. Hermanovi otroci so zakonce našli med kranjskim plemstvom (Gamberk, Čretež in Svibno), Nikolajev sin Ulrik III. in vnuk Jošt pa sta bila kranjska deželna glavarja. Slednji je bil v ozračju vse bolj napetih odnosov med Habsburžani in Celjskimi v začetku

leta 1436 odpoklican s funkcije deželnega glavarja, s tem pa se je tudi pretrgala večstoletna povezava Ostroviških z današnjo Slovenijo. Nanje danes spominja le še grb deželnega glavarja Ulrika III. v grajski kapeli sv. Jurija na ljubljanskem gradu.

IZJAVA O DOSTOPNOSTI PODATKOV

Podatki, na katerih temelji ta članek, so na voljo v članku oziroma dosegljivi prek citirane bibliografije.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ADG – Archiv der Diözese Gurk, Celovec
 AGDK – Archiv des Gurker Domkapitels
 Urk – DKA Urkundenreihe
 PA – Pfarrarchive
 Urk – Urkunden Pfarrarchive

AEM – Archiv des Erzbistums München und Freising, München
 AA004 – Hochstift Freising

AES – Archiv der Erzdiözese Salzburg
 Urk – Urkunden

AGTC – Archiv der Grafen Trapp auf der Churburg, Sluderno/Schluderns
 Urk – Urkunden

ASFP – Arhiv Slovenske frančiškanske province sv. Križa, Ljubljana
 ZL – Zbirka listin

ASU – Archivio di Stato di Udine
 ANA – Archivio notarile antico
 PA – Patriarcato di Aquileia

ASV – Archivio di Stato di Venezia
 CF – Collezione Fontanini
 LC – Libri commemoriali

BayHStA – Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München
 HFU – Hochstift Freising Urkunden

BCU – Biblioteca Civica Vincenzo Joppi, Udine
 FP – Fondo Principale

BGSD – Biblioteca Guarneriana, San Daniele del Friuli
 Ms – Manoscritti

BSB – Bayerische Staatsbibliothek, München
 Hs – Handschriften

²⁷⁷ Od tridesetih let 14. stoletja so imeli grad v fevdu Liemberški. Ko je umrl zadnji moški predstavnik rodbine Peter Liemberški, je njegova hči Ana, žena Emerika Széchyja z Gornje Lendave (Grad na Goričkem), leta 1428 grad prodala svojemu stricu, točaju Ulriku III. Ostroviškemu (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1428 VI 3 – obj. GZM 6, št. 31 – reg. Wiessner, *Schenken*, št. 404 in ÖStA, HHStA, AUR, št. 1428 VI 6 – reg. MHVSt 8, št. 375; Wiessner, *Schenken*, št. 405). Leta 1430 je avstrijski vojvoda Friderik IV. Liebenfels podelil bratoma Joštu in Lenartu, sinovoma Ulrika III. Ostroviškega (ÖStA, HHStA, AUR, št. 1430 III 17 – reg. MDC II, št. 101; MHVSt 8, št. 389 (17. III. 1430); GHH 5, št. 2865; Wiessner, *Schenken*, št. 409; JbR-SchL 1864, str. 42).

²⁷⁸ Prep. HHStA, HS, B 53, f. 319 (15. st.) – obj. MH 1/2, št. 1049 – reg. MDC II, št. 487; Wiessner, *Schenken*, št. 517.

²⁷⁹ ÖStA, HHStA, AUR, sign. 1478 V 30. – prep. HHStA, HS, B 53, f. 592, 597 (15. st.) – obj. MH 1/2, št. 1105; Wiessner, *Schenken*, št. 518 – reg. MDC II, št. 495.

²⁸⁰ ADG, AGDK, Urk, št. 5-7-22 (21. X. 1482).

²⁸¹ ADG, PA, Urk, št. P0116 (11. VI. 1483).

GWLB – Gottfried Wilhelm Leibniz Bibliothek – Niedersächsische Landesbibliothek, Hannover
Hs – Handschriften

KLA – Kärntner Landesarchiv, Celovec
KLA 25 – Urkunden der Goëssischen Herrschaftsarchive
KLA 418 – Allgemeine Urkundenreihe
KLA 871 – Auersperg, Gräflisches Fideikommissarchiv
KLA 118 – Geschichtsvereins-Handschriften

NAP – Národní archiv, Praha
MVR – Maltézští rytíři – české velkopřevorství, Listyni

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
NŠAL 101 – Zbirka listin

ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek, Dunaj
Hs – Handschriften und alte Drucke

ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv, Dunaj
AVA – Allgemeines Verwaltungsarchiv
FA Harrach Urk – Familienarchiv, Harrach, Urkunden
HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv
AUR – Allgemeine Urkundenreihe
HS – Handschriftensammlung

SAH – Schlossarchiv Hochosterwitz
Urk – Urkunden

SAS – Schlossarchiv Steyregg
Urk – Urkunden

SI AS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana
AS 1 – Vicedomski urad za Kranjsko
AS 730 – Graščina Dol (1477–1875)
AS 1063 – Zbirka listin

SI ZAC – Zgodovinski arhiv Celje
SI ZAC 6 – Zbirka rokopisov

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
LJU 333 – Zbirka listin
LJU 488 – Mesto Ljubljana: rokopisne knjige

StiAAdm – Stiftsarchiv Admont
Urk – Urkunden

StiAStL – Stiftsarchiv St. Lambrecht
Urk – Urkunden

StiAStPL – Stiftsarchiv St. Paul im Lavanttal
Hs – Handschriften
Urk – Urkunden

StiAStPS – Archiv der Erzabtei St. Peter, Salzburg
Hs – Handschriften

StiBAdm – Benediktinerstift Admont, Stiftsbibliothek
Hs – Handschriften

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
AUR – Allgemeine Urkundenreihe
GU – Sondersammlungen, Gallenberger Urkunden
StA – Staatliche Archive

TLA – Tiroler Landesarchiv, Innsbruck
Frid – Fridericiana

NEOBJAVLJENI VIRI

ZIMK – Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU, Ljubljana
CKSL – Centralna kartoteka srednjeveških listin 1140–1500 (avtor Božo Otorepec)

OBJAVLJENI VIRI

ABT 2 – Ottenthal, Emil in Redlich, Oswald: *Archiv-Berichte aus Tirol* 2. Wien, Leipzig: Commissions-Verlag von Kubasta & Voigt, 1896 (Mittheilungen der dritten (Archiv-) Section der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale 3).

AF 4 – Manzano, Francesco: *Annali del Friuli, ossia Raccolta delle cose storiche appartenenti a questa regione. Vol. IV. (1311–1341)*. Udine: Tip. Trombetti-Murero Editrice, 1862.

AGHSK 9 – Richter, Franz: Beiträge zur Geschichte Krains. *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst* 9, 1819, št. 58, str. 230–232.

AGHSK 11 – Eichhorn, Ambros: Seltenheiten der vaterländischen Diplomatie. *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst* 11, 1820, št. 79, str. 325–326, št. 93, str. 380–382.

AH 2 – Schumi, Franz: Urkunden und Regesten zur Geschichte des 14. Jahrhunderts. *Archiv für Heimatkunde* 2. Ljubljana: Narodna Tiskarna, 1884–1887, str. 242–273.

ALGHK 2/3a – Klun, Vinko Fereri: Regesten für die Geschichte von Krain. Von Carl dem Großen bis Rudolf von Habsburg (799–1286). *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain* 2/3 (ur. Vinko Fereri Klun). Laibach: Ignaz von Kleinmayr & Fedor Bamberg, 1854, str. 1–44.

ALGHK 2/3b – Richter, Franz: Geschichte der Stadt Laibach von der ältesten Zeit bis zur Gründung



- des Laibacher Bistums im Jahre 1461. *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain* 2/3 (ur. Vin-ko Ferer Klun). Laibach: Ignaz von Kleinmayr & Fedor Bamberg, 1854, str. 141–290.
- AÖG 5 – Ankershofen, Gottlieb: Urkunden-Regesten zur Geschichte Kärntens. *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 5, 1850, str. 179–260.
- AÖG 8 – Ankershofen, Gottlieb: Urkunden-Regesten zur Geschichte Kärntens. *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 8, 1852, str. 333–386.
- AÖG 14 – Ankershofen, Gottlieb: Urkunden-Regesten zur Geschichte Kärntens (Das erste Viertel des 12. Jahrhunderts). *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 14, 1855, str. 109–145.
- AÖG 22 – Ankershofen, Gottlieb: Urkunden-Regesten zur Geschichte Kärntens (1215–1225). *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 22, 1860, str. 339–369.
- AÖG 32 – Ankershofen, Gottlieb: Urkunden-Regesten zur Geschichte Kärntens (1231–1269). *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 32, 1865, str. 157–336.
- AÖG 36 – Tangl, Karlmann: Die Grafen von Ortenburg in Kärnten. Zweite Abtheilung von 1256 bis 1343. *Archiv für österreichische Geschichte* 36, 1866, str. 1–183.
- AÖG 56 – Zahn, Joseph: Zur Geschichte Herzog Rudolfs IV. *Archiv für österreichische Geschichte* 56, 1878, str. 227–256.
- AÖG Nb 2 – Chmel, Joseph: Auszüge aus einem Kanzleibuche (Concepten-Sammlung) K. Friederichs IV. vom Jahre 1478. *Notizenblatt, Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 2, 1852, str. 183–189.
- AÖG Nb 6 – Chmel, Joseph: »Donationes, fundationes et dationes ecclesiae S. Petri Salzburgae«. Aus dem Original-Codex zu St. Peter in Salzburg. (Ms. Sec. XI. A. 1004.). *Notizenblatt, Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen* 6, 1856, str. 422–460.
- AÖG Nb 8 – Ankershofen, Gottlieb: Nonnulla documenta, quae ad partis transalpinae patriarchatus Aquilejensis historiam referuntur. Utini 1850. *Notizenblatt, Beilage zum Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen* 8, 1858, str. 342–347.
- ARGO 3 – Radics, Peter: Die Privilegien der Stadt Ste-in. *ARGO. Zeitschrift für krainische Landeskunde* 3, 1894, št. 3, str. 68–72.
- AS 4/7 – Fiedler, Andreas Marian: *Austria Sacra. Geschichte der ganzen österreichischen weltlichen und klösterlichen Klerisay beyderlei Geschlechts*. Bd. IV, Th. 7. Wien: Gedr. Bey M. a. Schmidt, 1786.
- AT 14 – Joppi, Vincenzo: Documenti Goriziani del sec. XIV. [parte V]. *Archeografo Triestino. Nuova serie* 14, 1888, str. 265–297.
- AT 15 – Joppi, Vincenzo: Documenti Goriziani del sec. XIV. [parte VII]. *Archeografo Triestino. Nuova serie* 15, 1890, str. 417–453.
- AVGT 6 – Tomaschek, Ignaz: Regesten zur Geschichte Kärntens. I. *Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie* 6, 1861, str. 128–139.
- AVGT 7 – Tomaschek, Ignaz: Regesten zur Geschichte Kärntens. II. *Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie* 7, 1862, str. 75–110.
- AVGT 9 – Tomaschek, Ignaz: Regesten zur Geschichte Kärntens. IV. Ergänzung. *Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie* 9, 1864, str. 87–117.
- Bernhard, Documenta – Bernhard, Günther: *Documenta patriarchalia res gestas slovenicas illustrantia. Listine oglejskih patriarhov za slovensko ozemlje in listine samostanov v Stični in Gornjem Gradu (1120–1251). Patriarchenurkunden von Aquileia für Slowenien und die Urkunden der Klöster Sittich und Oberburg (1120–1251)*. Wien/Dunaj, Ljubljana: Slovenski znanstveni inštitut na Dunaju, 2006.
- Bianchi, Documenti – Bianchi, Giuseppe: *Documenti per la storia del Friuli dal 1317 al 1325*. Udine: Della Nuova Tipografia di Onofrio Turchetto, 1844.
- Bianchi, Indice – Bianchi, Giuseppe: *Indice dei documenti per la storia del Friuli dal 1200 al 1400*. Udine: Tipografia Jacob E. Colmegna, 1877.
- BKStGQ 9 – Zahn, Joseph: Archivalische Untersuchungen in Friaul und Venedig. *Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen* 9, 1872, str. 83–118.
- Carinthia I 159 – Höflechner, Walter: Zum Urkundenwesen der Herzöge von Kärnten bis 1269. *Carinthia I* 159, 1969, str. 59–128.
- Carinthia I 174 – Spitzer, Shlomo: Hebräische Urkunden des 14. Jahrhunderts in Kärnten. *Carinthia I* 174, 1984, str. 141–153.
- Cappelletti, *Le chiese* – Cappelletti, Giuseppe: *Le chiese d'Italia della loro origine sino ai nostri giorni. Parte VI-II*. Venezia: Nello Stabilimento Nazionale dell'Editore Giuseppe Antonelli, 1851.
- CDI 3 – Kandler, Pietro: *Codice diplomatico istriano. Volume terzo anni 1300–1399*. Trieste: Tipografia del Lloyd Austriaco, 1862–1865.
- Chmel, *Geschichte* – Chmel, Joseph: *Bd. I: Geschichte K. Friedrichs IV. vor seiner Königswahl*. Geschichte Kaiser Friedrichs IV. und seines Sohnes Maximilian I. Hamburg: Friedrich Perthes, 1840.
- Chmel, *Regesta* 2 – Chmel, Joseph: *Regesta chronologico-diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris (Regis IV.)*. Auszug aus den im k.k. geheimen Haus-, Hof- und Staats-Archive zu Wien sich befindenden Reichsregistraturbüchern vom Jahre 1440–1493. Nebst Auszügen aus Original-Urkunden, Manuscripten und Büchern. Abth. 2. Vom Jahre 1452–1493. Wien: Rohrmann, 1840.

- CKL 1 – Kos, Dušan: *Celjska knjiga listin I. Listine svobodnih gospodov Žovneških do leta 1341*. Ljubljana, Celje: ZRC SAZU, Muzej novejšje zgodovine Celje, 1996. DOI: <https://doi.org/10.3986/9616182234>
- Dimitz, *Geschichte Krains* – Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. Erster Theil: Von der Urzeit bis zum Tode Kaiser Friedrichs III. (1493)*. Ljubljana: Ig. von Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1874.
- DSDS 1 – Pusch, Sigismund in Frölich, Erasmus: *Diplomataria sacra ducatus Styriae I*. Viennae: apud Iohannem Thomam Trattner, 1756.
- DSDS 2 – Pusch, Sigismund, Frölich, Erasmus: *Diplomataria sacra ducatus Styriae II*. Viennae: apud Iohannem Thomam Trattner, 1756.
- FSCF SM 25 – Blancato, Sebastiano: *Il protocollo e i registri di Eusebio da Romagnano. Notaio Patriarcale (1319–1320, 1328–1332, 1334–1335)*. Roma: Istituto Storico Italiano per il Medioevo, 2020 (Fonti per la storia della Chiesa in Friuli. Serie medievale 25).
- FSCF SM 26 – De Vitt, Flavia: *Gubertino de Novate e i patriarchi d'Aquileia. Protocolli e registri notarilli 1328–1358*. Roma: Istituto Storico Italiano per il Medioevo, 2022 (Fonti per la storia della Chiesa in Friuli. Serie medievale 26).
- FGLS 46 – Weiss, Norbert: *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte*. Graz: Historischen Landes-Kommission für Steiermark, 2002 (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 46).
- Fournier, *Abt Johann* – Fournier, August: *Abt Johann von Viktring und sein Liber certarum historiarum*. Berlin: Franz Vahlen, 1875.
- FRA II 1 – Chmel, Joseph: *Urkunden zur Geschichte von Oesterreich, Steiermark, Kärnten, Krain, Görz, Triest, Istrien, Tirol. Bd. I. Aus den Jahren 1246–1300*. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staats-Druckerei, 1849 (Fontes rerum Austriacarum II. Diplomataria et Acta. Bd. 1).
- FRA II 31 – Zahn, Joseph: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis. Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals freisingischen Besitzungen in Österreich. Band I*. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staats-Druckerei, 1870 (Fontes rerum Austriacarum II. Diplomataria et Acta. Bd. 31).
- FRA II 35 – Zahn, Joseph: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis. Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals freisingischen Besitzungen in Österreich. Band II*. Wien: In Commission bei Karl Gerold's Sohn Buchhändler der kais. Akademie der Wissenschaften, 1871 (Fontes rerum Austriacarum II. Diplomataria et Acta. Bd. 35).
- FRA II 36 – Zahn, Joseph: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis. Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals freisingischen Besitzungen in Österreich. Band III*. Wien: In Commission bei Karl Gerold's Sohn Buchhändler der kais. Akademie der Wissenschaften, 1871 (Fontes rerum Austriacarum II. Diplomataria et Acta. Bd. 36).
- FRA II 39 – Schroll, Beda: *Urkundenbuch des Benedictiner-Stiftes St. Paul in Kärnten*. Wien: In Commission bei Karl Gerold's Sohn Buchhändler der kais. Akademie der Wissenschaften, 1876 (Fontes rerum Austriacarum II. Diplomataria et Acta. Bd. 39).
- Frauendienst* – Spechtler, Franz Victor: *Ulrich von Lichtenstein. Frauendienst*. Klagenfurt: Wieser, 2000.
- Ganser, *Judenrecht* – Ganser, Markus: *Judenrecht und Judengerichtsbarkeit in der Steiermark im Mittelalter*. Phil. Diplomarbeit. Graz 1996.
- GBT 17 – Peters, Ursula (ur.): *Ulrich von Lichtenstein, Frauendienst ('Jugendgeschichte'). In Abbildungen aus dem Münchner Cod. germ. 44 und der Großen Heidelberger Liederhandschrift*. Göppingen: Kümmerle, 1973 (Litterae. Göppinger Beiträge zur Textgeschichte, 17).
- GGERT 3 – Gebhardi, Ludwig Albrecht: *Geschichte des Königreichs Böhmen*. Halle: bey Joh. Just. Gebauers Witwe, und Joh. Jac. Gebauer, 1785 (Genealogische Geschichte der erblichen Reichsstände in Teutschland 3).
- GHH 4 – Lichnowsky, Eduard Marie in Birk, Ernst: *Vom Regierungsantritt Herzog Rudolfs bis zum Tode Herzog Albrecht des Dritten*. Wien: Schaumburg, 1839 (Geschichte des Hauses Habsburg 4).
- GHH 5 – Lichnowsky, Eduard Marie: *Vom Regierungsantritt Herzog Albrecht des Vierten bis zum König Albrecht des Zweiten*. Wien: Schaumburg, 1841 (Geschichte des Hauses Habsburg 5).
- GLA – Bizjak, Matjaž: *Gallenberški listinski arhiv in rodbinska genealogija. Zgodovinski časopis 65, 2011, str. 248–291*.
- GR 19 – Otorepec, Božo in Matić, Dragan: *Izbrane listine Zgodovinskega arhiva Ljubljana (1320–1782). Transkripcije z regesti in komentarji*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1998 (Gradiva in razprave 19).
- GR 20 – Umek, Ema in Kos, Janez in Otorepec, Božo: *Ljubljanski sodniki in župani. I. zvezek*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1998 (Gradiva in razprave 20).
- GUS – Grebenc, Jože Maver: *Gospodarska ustanovitev Stične ali njena dotacija leta 1135*. Stična: Samostan Stična, 1973.
- GZL 1 – Otorepec, Božo: *Listine 1243–1397*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1956 (Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku 1).
- GZL 2 – Otorepec, Božo: *Listine 1299–1450*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1957 (Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku 2).
- GZL 3 – Otorepec, Božo: *Listine Mestnega arhiva ljubljanskega 1320–1470*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv,



- 1958 (Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku 3).
- GZL 6 – Otorepec, Božo: *Listine 1444–1499*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1961 (Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku 6).
- GZL 7 – Otorepec, Božo: *Listine 1243–1498*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1962 (Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku 7).
- GZL 10 – Otorepec, Božo: *Listine 1144–1499*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1965 (Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku 10).
- GZL 11 – Otorepec, Božo: *Listine 1154–1361. Fevdna knjiga Jamskih 1453–1480*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1966 (Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku 11).
- GZM 1 – Mlinarič, Jože: *Listine do 1259*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1975 (Gradivo za zgodovino Maribora 1).
- GZM 4 – Mlinarič, Jože: *Listine 1336–1370*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1978 (Gradivo za zgodovino Maribora 4).
- GZM 6 – Mlinarič, Jože: *Listine 1416–1445*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1978 (Gradivo za zgodovino Maribora 6).
- GZS 2 – Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Druga knjiga (801–1000)*. Ljubljana: Leonova družba, 1906.
- GZS 4 – Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Četrta knjiga (1101–1200)*. Ljubljana: Leonova družba, 1915.
- GZS 5 – Kos, Franc in Kos, Milko: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Peta knjiga (1201–1246)*. Ljubljana: Leonova družba, 1928.
- GZS 6 – Baraga, France: *Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/1*. Ljubljana: Založba ZRC, 2002 (Thesaurus Memoriae. Fontes 2).
- HF 1/2 – Meichelbeck, Carl: *Historiae Frisingensis. Tomi primi. Prima quinque ab adventu S. Corbiniani I. episcopi saecula: seu res ab anno Christi 724. usque ad ann. 1224. Frisingae gestas exhibens. Pars altera instrumentaria*. Augsburg, Graz, 1724.
- IMDK 1 – Koblar, Anton: Drobtnice iz furlanskih arhivov. *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 1, 1891, str. 1–38.
- IMDK 4 – Koblar, Anton: Drobtnice iz furlanskih arhivov. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 4, 1894, str. 13–30.
- IMDK 6 – Koblar, Anton: Regesti listin farnega arhiva v Kamniku. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 6, 1896, str. 130–147, 174–187.
- JbHGAW 2 – Pettenegg, Eduard Gaston: Die Herren von Aufenstein. Ein Beitrag zur österreichischen Geschichte im 14. Jahrhundert. *Jahrbuch der Heraldischen Gesellschaft Adler in Wien* 2, 1875, Sonderabdruck.
- JbLNÖ 43 – Hausmann, Friedrich: Siegfried, Markgraf der »Ungarnmark« und die Anfänge der Spanheimer in Kärnten und im Rheinland. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* 43, 1977, str. 115–168.
- JbRSchL 1864 – Kozina, Georg: *Die Landeshauptleute von Krain bis gegen das Ende des 15. Jahrhunderts*. Jahresbericht der kais. kön. Ober-Realschule in Laibach, 1864, str. 30–44.
- JbRSchL 1903/4 – Komatar, Franz: *Das städtische Archiv in Laibach*. Jahresbericht der k. k. Staats-Ober-realschule in Laibach für das Schuljahr 1903/1904, str. 1–43.
- Krones, Die Freien – Krones, Franz: *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli*. Graz: Leuschner & Lubensky, 1883.
- KZ 4 – Otorepec, Božo: Privilegijska knjiga mesta Kamnika iz leta 1528. *Kamniški zbornik* 4, 1958, str. 87–110.
- LCRV II – Predelli, Riccardo: *I libri memoriali della Repubblica di Venezia. Regesti. Tomo II*. Venezia: A spese della Società, 1878.
- List. NŠAL – Volčjak, Jure: *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1140–1500*. Ljubljana: Nadškofijski arhiv, 2020.
- LMS 1872–1873 – Parapat, Janez: Doneski k zgodovini samostana Velesovskega (Michelstetten). *Letopis Matice slovenske za 1872 in 1873*, str. 18–32.
- LMS 1874 – Parapat, Janez: Regeste iz doslej še ne natisnjenih, Kranjsko zgodovino zadevajočih rokopisov. *Letopis Matice slovenske za leto 1874*, str. 180–189.
- LMS 1876 – Parapat, Janez: Doneski k zgodovini Kranjskih mest. III. Kamnik. *Letopis Matice slovenske za leto 1876*, str. 155–163.
- MDC 1 – Jaksch, August von: *Die Gurker Geschichtsquellen 864–1232*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1896 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae 1).
- MDC 2 – Jaksch, August von: *Die Gurker Geschichtsquellen 1233–1269*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1898 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae 2).
- MDC 3 – Jaksch, August von: *Die Kärntner Geschichtsquellen 811–1202*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1904 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae 3).
- MDC 4 – Jaksch, August von: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1202–1269*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1906 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae 4/1, 2).
- MDC 5 – Wiessner, Hermann: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1269–1286*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1956 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten 5).
- MDC 6 – Wiessner, Hermann: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1286–1300*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1958 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten 6).

- MDC 7 – Wiessner, Hermann: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1300–1310*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1961 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten 7).
- MDC 8 – Wiessner, Hermann: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1310–1325*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1963 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten 8).
- MDC 9 – Wiessner, Hermann: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1326–1335*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1965 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten 9).
- MDC 10 – Wiessner, Hermann: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1335–1414*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1968 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten 10).
- MDC 11 – Wiessner, Hermann: *Die Kärntner Geschichtsquellen 1414–1500*. Klagenfurt: Kleinmayr, 1972 (Monumenta Historica Ducatus Carinthiae. Geschichtliche Denkmäler des Herzogthumes Kärnten 11).
- MEA – Rubeis, Bernardo Maria de: *Monumenta ecclesiae Aquilejensis. Commentario historico-chronologico illustrata*. Strasbourg 1740.
- Medievalista 30 – Borchardt, Karl: National Rivalry among Hospitallers? The Case of Bohemia and Austria, 1392–1555. *Medievalista* 30, 2021, str. 1–32.
- Meiller, Regesta – Meiller, Andreas: *Regesta archiepiscoporum Salisburgensium inde ab anno 1106 usque ad annum 1246*. Regesten zur Geschichte der Salzburger Erzbischöfe Konrad I., Eberhard I., Konrad II., Adalbert, Konrad III. und Eberhard II. Wien, 1866.
- MGH DK 1 – Kehr, Paul: *Ludwig der Deutsche, Karlmann und Ludwig der Jüngere*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1934 (Monumenta Germaniae Historica. Diplomata regum Germaniae ex stirpe Karolinorum 1).
- MGH SRG II – Grossmann, Karl: *Jakob Unrest, Österreichische Chronik*. Weimar: Hermann Böhlhaus Nachfolger, 1957 (Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum Nova series II).
- MGSLK 10 – Doppler, Adam: Die ältesten Original-Urkunden des fürsterzbischöflichen Consistorial-Archives zu Salzburg. *Mittheilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde* 10, 1870, str. 127–199.
- MGWJ 72 – Herzog, David: Der jüdische Grabstein in der Burg zu Graz. Eine Studie der Stadt Graz zur Achthundertjahrfeier ihrer Gründung. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* 72, N. F. 36, 1928, str. 59–167.
- MH 1/2 – Chmel, Joseph: *Aktenstücke and Briefe zur Geschichte des Hauses Habsburg im Zeitalter Maximilian's I. Zweiter Band*. Wien: aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1855 (Monumenta Habsburgica 1).
- MHVK 2 – Ullepitsch, Karel: *Diplomatarium Carnolicum*. Aus den Archivsmaterialien des historischen Vereins für Krain. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 2, 1847, str. 22–23, 26, 34–36, 44, 59, 75, 87–88, III–II2.
- MHVK 3 – Verzeichniss der vom historischen Provinzial-Vereine für Krain im Laufe des Jahres 1848 erworbenen Gegenstände. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 3, 1848, str. 20–24, 94–96.
- MHVK 4 – Ullepitsch, Karel: *Diplomatarium Carnolicum*. Aus den Archivsmaterialien des historischen Vereins für Krain. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 4, 1849, str. 48, 98.
- MHVK 7 – Klun, Vinko Fereri: Inhalt »gemeiner Stadt Laybach fürnembsten Freiheiten«. Aus dem Archive der Stadt Laibach. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 7, 1852, str. 89–96.
- MHVK 10 – Klun, Vinko Fereri: *Diplomatarium Carnolicum. Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 10 (priloga), 1855.
- MHVK 11 – Hitzinger, Peter: Auszug aus Urkunden des Patriarchats Aquileja. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 11, 1856, str. 5–6.
- MHVK 15 – Radics, Peter: Die Stiftungsurkunde des ehem. Cistercienserstiftes Maria Brunn bei Landstraß ddo. 7. Mai 1249. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 5, 1860, str. 18–20.
- MHVK 16 – Elze, Theodor: Urkunden-Regesten aus dem gräflich Auersperg'schen Archiv in Auersperg. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 16, 1861, str. 11–13, 31–32, 39–40, 48–54, 57–60, 65–67.
- MHVK 20a – Tomaschek, Ignaz: Urkunden-Regesten zur Geschichte Krain's. III. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 20, 1865, str. 60–62.
- MHVK 20b – Dimitz, Avgust: Urkunden-Regesten aus dem gräflich Auersperg'schen Archive zu Auersperg. Zweite Folge. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 20, 1865, str. 3–6.
- MHVSt 5 – Göth, Georg: Urkunden-Regesten für die Geschichte von Steiermark vom Jahre 1252 bis zum Jahre 1580. *Mittheilung des Historischen Vereines für Steiermark* 5, 1854, str. 213–240.
- MHVSt 7 – Göth, Georg: Urkunden-Regesten für die Geschichte von Steiermark vom Jahre 1252 bis zum Jahre 1580. *Mittheilung des Historischen Vereines für Steiermark* 5, 1857, str. 242–268.
- MHVSt 8 – Göth, Georg: Urkunden-Regesten für die Geschichte von Steiermark vom Jahre 1252 bis zum Jahre 1580. *Mittheilung des Historischen Vereines für Steiermark* 8, 1858, str. 171–196.
- MHVSt 10 – Tangl, Karlmann: Die Freien von Saneck, Ahnen der Grafen von Cilli. *Mittheilung des Historischen Vereines für Steiermark* 10, 1861, str. 89–178.



- MMVK 18 – Komatar, Franz: Das Schloßarchiv in Auersperg. *Mittheilungen des Musealvereins für Krain* 18, 1905, str. 108–187.
- MMVK 20 – Komatar, Franz: Das Schloßarchiv in Auersperg. *Mittheilungen des Musealvereins für Krain* 20, 1907, str. 161–245.
- MÖG 1/1 – Chmel, Joseph: *Beyträge zur Geschichte K. Friedrichs des Vierten*. Materialien zur österreichischen Geschichte. Aus Archiven und Bibliotheken, Bd. 1, H. 1, Linz: bey Joseph Fink und Sohn, 1832.
- MÖG 1/2 – Chmel, Joseph: *Beyträge zur Geschichte K. Friedrichs des Vierten*. Materialien zur österreichischen Geschichte. Aus Archiven und Bibliotheken, Bd. 1, H. 2, Wien: bei Peter Rohrmann, k. k. Hofbuchhändler, 1837.
- MÖStA 38 – Thomas, Christiane: Cillier Urkunden (3. Teil). Archivbehelf zu den durch das österreichisch-jugoslawische Archivabkommen betroffenen Beständen der allgemeinen Urkundenreihe. *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 38, 1985, str. 356–369.
- MÖStA 39 – Thomas, Christiane: Cillier Urkunden (4. Teil): Archivbehelf zu den durch das österreichisch-jugoslawische Archivabkommen betroffenen Beständen der allgemeinen Urkundenreihe. *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 39, 1986, str. 290–305.
- MStLA 44/45 – Brunner, Walter in Otorepec, Božo: Das ältere Gallenberger Urkundenarchiv. *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs* 44/45, 1994/5, str. 61–208.
- OBG 36 – Hausmann, Friedrich: Die Grafen zu Ortenburg und ihre Vorfahren im Mannesstamm, die Spanheimer in Kärnten, Sachsen und Bayern, sowie deren Nebenlinien. Ein genealogischer Überblick. *Ostbairische Grenzmarken* 36, 1994, str. 9–62.
- Otorepec, Iz preteklosti – Otorepec, Božo: Iz preteklosti Mengša. 800 let Mengša. *Mengeški zbornik 1154–1954*, 1. del (ur. A. Gorjup, I. Vidali). Mengeš: Pripravljalni odbor za proslavo 800-letnice Mengša, 1954, str. 21–53.
- ÖU 3/3/1 – Wiessner, Hermann: *Gurker Urbare (Bistum und Kapitel) in Auswahl aus der Zeit von 1285 bis 1502*. Wien: im Auftrage der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1951 (Österreichische Urbare. Abt. 3. Urbare geistlicher Grundherrschaften. 3. Band. Die mittelalterlichen Stiftsurbare Kärntens).
- PDSPF 12 – Zenarola Pastore, Ivonne: *Atti della cancelleria dei patriarchi di Aquileia, 1265–1420*. Udine 1983 (Pubblicazioni della Deputazione di Storia patria per il Friuli 12).
- PIÖG 4/1 – Wiesflecker, Hermann: *Die Regesten der Grafen von Görz und Tirol, Pfalzgrafen in Kärnten*. I. Band: 957–1271. Innsbruck: Universitätsverlag Wagner, 1949 (Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 4/1).
- PIÖG 7/1 – Wagner, Hans: *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg*, 1. Die Urkunden von 808 bis 1270. Graz 1955 (Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung VII/1).
- PIÖG 8/1 – Weltin, Maximilian in Zehetmayer, Roman: *Niederösterreichisches Urkundenbuch. Erster Band. 777 bis 1076*. St. Pölten: Niederösterreichisches Landesarchiv, 2008 (Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 8/1).
- PF 1/2 – Leicht, Pietro Silverio: *Parlamento Friulano. Volume primo (1228–1420). Parte II*. Bologna: Accademia dei Lincei, Commissione per gli atti delle assemblee costituzionali taliane, 1925.
- Pop. KS/1 – Volčjak, Jure: *Popis kronološke serije. 1. del 1217–1312 (od št. 1–50)*. Arhivski popis. Signatura zbirke: SI AS 1063. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2020.
- Pop. Rep. XIV/2 – Volčjak, Jure: *Popis listin Repertorija XIV. 2. del 1344–1393 (od št. 6769–6818)*. Arhivski popis. Signatura: SI AS 1063/6769–6818. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2023.
- Pop. Rep. XIV/3 – Volčjak, Jure: *Popis listin Repertorija XIV. 3. del 1393–1461 (od št. 6819–6868)*. Arhivski popis. Signatura: SI AS 1063/6819–6868. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2023.
- QFIAB 89 – Ludwig, Uwe: Zwischen Österreich, Venedig und Ungarn. Die »Chronik von Valvasone« als Zeugnis der Geschichte Friauls im späten Mittelalter. *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* 89, 2009, str. 113–182.
- QGStW 1/5 – Starzer, Albert: *I. Abt.: Regesten aus in- und ausländischen Archiven mit Ausnahme des Archives der Stadt Wien. Regesten No. 4732–6274*. Wien: Verl. d. Vereines für Geschichte der Stadt Wien, 1906 (Quellen zur Geschichte der Stadt Wien 5).
- QVvSt 3 – Seuffert, Burkhard in Kogler, Gottfriede: *Die ältesten steirischen Landtagsakten 1396–1519. I. Teil: 1396–1452*. Graz, Wien, München: Stiasny, 1953 (Quellen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark 3).
- Razvoj 7(2) – Rozina, Roman: Med Ternberchom in Tirno. 850 let prve pisne omembe. *Razvoj* 7(2), 2005, str. 19–22.
- RBM 2 – Emler, Josef: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. II. (1253–1310)*. Praha: Typis Gregerianis, 1882.
- REDS 1 – Martin, Franz: *Die Regesten der Erzbischöfe und des Domkapitels von Salzburg 1247–1343. I. Band: 1247–1290*. Salzburg: Selbstverlag der Ges. f. Salzburger Landeskunde, 1928.
- REDS 2 – Martin, Franz: *Die Regesten der Erzbischöfe und des Domkapitels von Salzburg 1247–1343. II.*

- Band: 1290–1315. Salzburg: Selbstverlag der Ges. f. Salzburger Landeskunde, 1931.
- RGJDM 1 – Wiener, Meir: *Regesten zur Geschichte der Juden in Deutschland während des Mittelalters. Theil 1*. Hannover: Hahn's Hofbuchhandlung, 1862.
- RGJÖM 1 – Brugger, Eveline in Wiedl, Birgit: *Regesten zur Geschichte der Juden in Österreich im Mittelalter. Band 1: Von den Anfängen bis 1338*. Innsbruck, Wien, Bozen: StudienVerlag, 2005.
- RGJÖM 2 – Brugger, Eveline in Wiedl, Birgit: *Regesten zur Geschichte der Juden in Österreich im Mittelalter. Band 2: 1339–1365*. Innsbruck, Wien, Bozen: StudienVerlag, 2010.
- RGJÖM 3 – Brugger, Eveline in Wiedl, Birgit: *Regesten zur Geschichte der Juden in Österreich im Mittelalter. Band 3: 1366–1386*. Innsbruck, Wien, Bozen: StudienVerlag, 2015.
- RGJÖM 4 – Brugger, Eveline in Wiedl, Birgit: *Regesten zur Geschichte der Juden in Österreich im Mittelalter. Band 3: 1387–1404*. Innsbruck, Wien, Bozen: StudienVerlag, 2018.
- RH 5/1 – Lackner, Christian in Feller, Claudia: *V. Abteilung: Die Regesten der Herzoge von Österreich (1365–1395). 1. Teilband (1365–1370)*. Regesta Habsburgica. Regesten der Grafen von Habsburg und der Herzoge von Österreich aus dem Hause Habsburg. Wien, München: Oldenbourg, 2007.
- RI 13/29 – Kemper, Joachim in Volčjak, Jure in Armgart, Martin: *Band 29: Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken der Republik Slowenien. Teil 1: Die staatlichen, kommunalen und kirchlichen Archive in der Stadt Laibach/Ljubljana*. Wien, Köln: Böhlau Verlag, 2014 (Regesta Imperii 13: Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440–1493) nach Archiven und Bibliotheken geordnet).
- ST 102 – Silano, Giulio: *Acts of Gubertinus de Novate, Notary of the Patriarch of Aquileia 1328–1336. A Calendar with Selected Documents*. Toronto, 1990 (Studies and Texts 102).
- Stayerer, *Commentarii* – Stayerer, Antonio: *Commentarii pro historia Alberti II. Ducis Austriae cognomento Sapientis*. Leipzig 1725.
- SUB 1 – Huthaler, Willibald in Martin, Franz: *Traditionscodices*. Salzburger Urkundenbuch 1. Salzburg: Selbstverlag der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 1910.
- SUB 2 – Huthaler, Willibald in Martin, Franz: *Urkunden von 790–1199*. Salzburger Urkundenbuch 2. Salzburg: Selbstverlag der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 1916.
- TAN 3/3 – Pez, Bernhard: *Thesaurus anecdotorum novissimus: Seu Veterum monumentorum praecipue ecclesiasticorum ex Germanicis potissimum bibliothecis adornata collectio recentissima*, Tomus 3. Pars 3. Augsburg, Graz 1721.
- TKL 1 – Preinfalk, Miha in Bizjak, Matjaž: *Turjaška knjiga listin I. Listine zasebnih arhivov kranjske grofovske in knežje linije Turjaških (Auerspergov) 1 (1210–1400)*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU, 2008 (Thesaurus Memoriae. Fontes 6). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612540753>
- TKL 2 – Bizjak, Matjaž in Preinfalk, Miha: *Turjaška knjiga listin II. Dokumenti 15. stoletja*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU, 2009 (Thesaurus Memoriae. Fontes 8). DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612541682>
- UBLE 7 – Trinks, Erich: *Urkundenbuch des Landes ob der Enns. Bd. 7: 1347–1360*. Wien: aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1876.
- UBKr 1 – Schumi, Franz: *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain. I. 777–1200*. Ljubljana: Narodna tiskarna, 1882/3.
- UBKr 2 – Schumi, Franz: *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain. II. 1200–1269*. Ljubljana: Narodna tiskarna, 1884/7.
- UBSt 1 – Zahn, Joseph: *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark. I. Band: 798–1192*. Graz: Verlag des historischen Vereins für Steiermark, 1875.
- UBSt 2 – Zahn, Joseph: *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark. II. Band: 1192–1246*. Graz: Verlag des historischen Vereins für Steiermark, 1879.
- UBSt 3 – Zahn, Joseph: *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark. III. Band: 1246–1260*. Graz: Verlag des historischen Vereins für Steiermark, 1903.
- VZS 14 – Otorepec, Božo: *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine) 1270–1405*. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1995 (Viri za zgodovino Slovencev 14).
- Wiessner, Schenken – Wiessner, Hermann: *Die Schenken von Osterwitz (1100–1500). Geschichte eines durch fünf Jahrhunderte führenden Kärntner Ministerialengeschlechtes*. Klagenfurt: Verlag Johannes Heyn, 1977.
- WSMGB 2/3 – Brunner, Sebastian: *Regesten aus der Geschichte des Cistercienser-Stiftes Sittich in Krain. Wissenschaftliche Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner-Orden 2, III. Heft*. Würzburg, Wien 1881, str. 66–89.
- ZHVSt 82 – Maleczek, Werner: *Urkunden des 14. und 15. Jahrhunderts für steirische Empfänger aus dem Archiv der Grafen Trapp auf der Churburg (Vinschgau, Südtirol)*. *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 82, 1991, str. 59–133.

LITERATURA

- Bele, Martin: *Notarji, komorniki in dvorni mojstri. Primerjava razvoja dvornih služb na Štajerskem in Tirolskem v 12. in 13. stoletju*. *Kronika* 73, 2025, št. 2, str. 255–267. DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.73.2.03>

- Długosz, Jan: *Annales seu cronicae incliti regni poloniae, Liber X, 1370–1405*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985.
- Dopsch, Heinz: Die Gründer kamen vom Rhein. Die Spanheimer als Stifter von St. Paul. *Schatzhaus Kärntens. Landesausstellung St. Paul 1991. 900 Jahre Benediktinerstift. 2: Beiträge* (ur. Johannes Grabmayer, Günther Hödl, Hartwig Pucker). Klagenfurt: Carinthia, 1991, str. 43–67.
- Huber, Alfons: Heinrich VI., König von Böhmen, Herzog von Kärnten. *Allgemeine Deutsche Biographie* 11, Leipzig: Duncker & Humblot, 1880, str. 527–529.
- Kos, Dušan: *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005. DOI: <https://doi.org/10.3986/9616500821>
- Kosi, Miha: Gospodje Turjaški in plemiški svet na jugovzhodu cesarstva (12.–15. stoletje). *Grad Turjak. Prva Knjiga* (ur. Mija Oter Gorenčič, Renata Komić Marn, Miha Preinfalk). Ljubljana: Založba ZRC, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, 2020, str. 89–148 (Castellologica Slovenica 2).
- Kosi, Miha: *Spopad za prehode proti Jadranu in nastanek »dežele Kras«*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018 (Thesaurus memoriae. Opuscula 6).
- Kotar, Jernej: Deželni glavarji na Kranjskem v srednjem veku. *Zgodovinski časopis* 75, 2021, str. 94–150. DOI: [10.56420/Zgodovinskicasopis.2021.1-2.04](https://doi.org/10.56420/Zgodovinskicasopis.2021.1-2.04)
- Kotar, Jernej: *Deželnoknežja oblast in uprava na Kranjskem v času Friderika III. Habsburškega* (doktorska disertacija). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2016.
- Lukanc, Maja: Ana Celjska (1. del). *Zgodovinski časopis* 71, 2017, str. 30–68.
- Mathern, Willy: Die Herren von Osterwitz waren Spanheimer. *Bad Kreuznacher Heimatblätter* 1973/11, str. 41–42.
- Mlinar, Janez: *Podoba Celjskih grofov v narativnih virih*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2005 (Historia 11).
- Mlinarič, Jože: *Kostanjeviška opatija 1234–1786*. Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 1987.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.
- Naschenweng, Hannes P.: *Die Landeshauptleute der Steiermark*. Graz: Strahalm, 2011.
- Otorepec, Božo: Prebivalstvo Kamnika v srednjem veku. *Kamniški zbornik* 2, 1956, str. 57–100.
- Posch, Fritz: Zur Lokalisierung des in der Urkunde von 860 genannten Salzburger Besitzes. *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde* 101, 1961, str. 243–260.
- Ravnikar, Tone: *V primežu medplemiških prerivanj*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2010 (Digitalna knjižnica, Dissertationes 13).
- Stražar, Stane: *Mengeš in Trzin skozi čas*, Mengeš, Trzin: Odbor pri Krajevni skupnosti, 1993.
- Šilc, Jurij: *Stolp točajev z Ostrovice v Šinkovem Turnu*. Šinkov Turn: Kulturno prosvetno društvo, 2018 (Sledi preteklosti, knj. 3).
- Štih, Peter: Rodbina koroških Spanheimov, prvih gospodov Kostanjevice. *Vekov tek. Kostanjevica na Krki 1252–2002. Zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta* (ur. Andrej Smrekar). Kostanjevica na Krki: Krajevna skupnost, Organizacijski odbor, 2003, str. 55–75.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Die Ehre des Herzogthums Krain*. Laybach, Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1689.
- Wdowiszewski, Zygmund: *Genealogia Jagiellónow*. Warszawa: Pax, 1968.
- Wißgrill, Franz Karel: *Schauplatz des landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande von dem XI. Jahrhundert an, bis auf festige Zeiten. I*. Wien: gedruckt bey Franz Seizer privilegirten Buchdrucker im k. k. Taubstummeninstitut, 1794.
- Zwitter, Fran: *Starejša kranjska mesta in meščanstvo*. Ljubljana: Leonova družba, 1929.

SUMMARY

Historical Traces of the Carinthian Cup-bearers from Osterwitz in the Territory of Modern Slovenia

The Osterwitz estate in Austrian Carinthia was first mentioned in the mid-ninth century, when King Louis the German granted it to Adalwin, Archbishop of Salzburg. In the last quarter of the eleventh century, during the Investiture Controversy, Archbishop Gebhard granted the property to his allies, the Spanheims. At that time, Osterwitz was ruled by Ceizolf I, the grandson of Count Siegfried of Spanheim, who named himself after the estate. In the twelfth century, the nobles of Osterwitz were freed from the Salzburg fief and Osterwitz became their allodium. While they were first mentioned as the cup-bearers of the Dukes of Carinthia in 1209, no explicit reference to the castle itself was made until 1263.

The discussion highlights the historical traces that they left in the territory of modern Slovenia. The central role was played by the cup-bearer Reinher III, who appeared in the sources between 1304 and 1353. After 1316, he acquired important properties in Vipava and central Carniola by means of grants and purchases. By 1337, he had also come into possession of the Šenkov turn tower (Ger.

Schenkenthurn) in Šinkov Turn near Vodice, named after their name, the cup-bearer (Ger. *Schenk*). His sons Hermann V and Nikolaus later almost completely lost ownership of the property, which marked the beginning of their decline. In addition to the brothers' financial difficulties, an event occurred at that time that had serious consequences for the entire family. In the early 1360s, Hermann V and Nikolaus captured the Doge's envoys returning to Venice from Prague via Carinthia over an old dispute between their deceased father, Reinher III, and the captured Lorenzo Celsi, when he was the provisional governor of Istria. After lengthy negotiations, Duke Rudolf IV secured the release of the captured Venetians by promising to buy the brothers' debt to the Jews. The price for the cancellation of debt was the loss of their economic and personal freedom, as they became the duke's vassals.

The descendants of Hermann V and Nikolaus retained close ties to Carniola. Hermann's children found their spouses among the provincial nobility; Elizabeth married Georg of Gallenberg (Slo. *Gamberg*), Gertrude married Ortolf of Reutenberg (Slo. *Čretež*), and Johann married Gertrude of Scharffenberg (Slo. *Svibno*). Nikolaus's son Ulrich was the provincial governor of Carniola, as was his son Jobst.

Jobst's eldest son, Ulrich IV, administered the rest of the Osterwitz estate in Carniola until his death (shortly after 1467). His two younger brothers, Wilhelm and Georg II, took part in the defence against the Turks in the 1470s, where Georg was captured and died in Turkish captivity. In 1478, Johann V, the son of the late Georg II, returned all the old hereditary—and by then feudal—estates to the emperor, only retaining Liebenfels Castle as his fief. He was the last in the line of the cup-bearers of Osterwitz and probably died in the first half of 1483.